

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**OSMANLI KAYNAKLARINA GÖRE
II. BAYEZİD-CEM MÜCADELESİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Müzeyyen MAZLUM
2002141303**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK**

Ankara - 2006

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİN DALI**

**OSMANLI KAYNAKLARINA GÖRE
II. BAYEZİD-CEM MÜCADELESİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Müzeyyen MAZLUM
2002141303**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK**

Ankara - 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

..... ait

..... adlı çalışma, jürimiz tarafından

.....

Anabilim/anasanat Dalında DOKTORA/SANATTA YETERLİK/ YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Cem Sultan, Türk tarihinde en çok bahsedilen şahsiyetlerden biridir. Osmanlı tarihinde pek çok padişahın hayatı Cem Sultan'ın hayatı kadar ilgi çekici olmamıştır. Bu sebeptendir ki II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan mücadeleler, yerli ve yabancı araştırmacıların ilgisini çekmiş, bu konuda pek çok eser yazılmıştır.

“Osmanlı Kaynaklarına Göre II. Bayezid-Cem Mücadelesi ve Osmanlı Devleti'nin Dış Politikasına Etkileri” adlı yüksek lisans tezimizin Kaynak ve Araştırmalara Dair bölümünde, yararlandığımız kaynaklara yer verilmiştir. Bu kaynaklar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra II. Bayezid-Cem Sultan mücadelesi açısından kapsamı üzerinde durulmuştur.

Tezimizin I. bölümünde Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinden itibaren taht mücadelelerinin niçin yaşandığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılmış, bunun sebepleri belirli esaslar üzerine oturtulması amaçlanmıştır. Türk devletlerinde görülen kut anlayışının Türk devletlerinde belirli bir veraset sisteminin oluşmamasındaki en büyük etken olduğu, bu sebeple de taht mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı görülmüştür.

Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinde görülen ve taht mücadelelerinde etkili olan bir diğer anlayış ise; devletin topraklarının hanedan üyeleri ortak malı olması anlayışıdır. Bu anlayışın sonucu olarak hükümdar ailesinin erkek bireyleri bulundukları bölgede yönetici konumunda iken, merkezi otoritenin zayıflaması ile birlikte bağımsızlığını kazanmak için mücadele yolunu seçmişlerdir. Bu ise hem devletin zayıflamasına, hem de taht mücadelelerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti'ne bakıldığı zaman bu anlayışın yerini merkezi otoritenin aldığı görülür. Yani devlet tek bir merkezden, tek bir hükümdar tarafından yönetilmiştir.

Tezimizin ana konusunun bir kısmını teşkil eden ikinci kısımda, Cem Sultan ile II. Bayezid arasında yaşanan mücadelelerin yer almakla birlikte Türk devlet anlayışlarının etkileri de görülmektedir. Cem Sultan'ın tahtta hak iddiası ile Bayezid'e karşı yürüttüğü mücadeleler, ayrıca II. Bayezid'den Osmanlı topraklarının bölünerek Anadolu topraklarının kendisine verilmesini istemesi, Türk devlet anlayışının bir sonucudur. Bu sebeptendir ki tezimizin birinci kısmında eski Türk devlet anlayışları anlatılırken, ikinci bölümde II. Bayezidi ile Cem Sultan arasında yaşanan taht mücadelelerinde bu anlayışların etkisi vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca I. bölümde, İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünden önce ve kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinde yaşanan taht mücadeleleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in en küçük oğlu olan Cem Sultan Şehzâde Mustafa ve Bayezid'in yaşlarının daha büyük olmasına rağmen, gerek davranışları, gerekse cesareti sayesinde babasının yanında özel bir yere sahip hatta söylentiye göre Cem, tahta geçmesi konusunda Fatih'in, diğerlerine tercih ettiği şehzâdesi olmuştur. Fakat Fatih'in ölümü ile birlikte başlayan olaylar farklı bir seyir takip etmiş ve Cem Sultan'ın ölümüne kadar hazin bir hayat hikâyesi ortaya çıkmıştır. Cem Sultan'ın, önce Anadolu'da başlayan bu mücadelelerden bir sonuç alamaması ve yeni girişimlerde bulunmak amacı ile Rodos'a sığınması onun hazin hikâyesinin de başlangıcıdır. Tezimizin II. bölümünde, II. Bayezid'in tahta geçişi ile başlayan ve İtalya'da sona eren bu hazin hayat hikâyesi anlatılmıştır.

Cem Sultan, yabancı devletlerin elinde devam eden hayatı süresince maceradan maceraya koşmuş, yıllarca vatanından ve ailesinden ayrı yaşamak zorunda kalmıştır. Avrupalı devletler ise Cem Sultan'ı Osmanlıya karşı kullanabilecekleri bir koz olarak görmüşler, diğer taraftan Osmanlı'yı bir nevi haraca bağlayarak, ekonomik olarak da çıkar temin etmişlerdir. Hristiyan Katolik dünyasının başında bulunan Papa, Cem Sultan'ı kullanarak bir Haçlı Seferi dahî plânlamış, bu amacına yönelik olarak da

Cem Sultan'ı Hristiyanlığa davet etmiştir. Fakat Cem Sultan, devletine ve dinine zarar verecek davranışlardan daima çekinmiş, dünya saltanatı için bile dinini terk etmeyeceğini her fırsatta dile getirmiştir. Tezimizin asıl ağırlık noktası olan III. bölümde ise; Cem Sultan meselesi ile ilgilenen, olaylarda etkili olan devletler ve beyliklerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Osmanlı tahtında yaşanan mücadelelerden çıkar temin etmek isteyen Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı'nın güneyinde bulunan Memlûkler ele alınarak bunların Osmanlı Devleti' ile olan ilişkileri ele alınmıştır.

Cem Sultan, Avrupa'da bulunduğu dönemde, Rodos, Fransa ve Roma'da yaşamıştır. Bu devletler ile Osmanlı Devleti arasındaki gelişmelerin yanında, Cem Sultan meselesi ile yakından ilgilenen Macar Krallığı ve Venedikliler ile olan ilişkiler de ele alınmıştır. Cem Sultan'ın Avrupalı devletlerin elinde bulunduğu dönem içinde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya karşı etkili bir politika takip edemediği, Avrupalı devletler tarafından Cem Sultan'ın bir nevi tehdit unsuru olarak gösterildiği belirtilmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma sırasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK'e, Türk Tarih Kurumu'nun yardımsever kütüphane memurlarına, ayrıca gösterdikleri sabırdan dolayı eşim Süleyman'a, oğlum Buğrahan'a ve kızım Aslıhan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖNSÖZ	i-ii
İÇİNDEKİLER	iii-iv
KISALTMALAR CETVELİ	v-vi
KAYNAK VE ARAŞTIRMALARA DAİR	1-5
GİRİŞ	6-11

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

A- TÜRKLERDE HÂKİMİYET ANLAYIŞI.....	12-23
B- VERASET SİSTEMİ.....	23-35
C- OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDAN FATİH'İN ÖLÜMÜNE KADAR HÂKİMİYET MÜCADELELERİ.....	35-40
1-FETRET DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ.....	40-42
a) Çelebi Mehmed-İsa Çelebi Mücadelesi.....	43-44
b) Çelebi Mehmed-Emir Süleyman Mücadelesi.....	44-45
c) Emir Süleyman-Musa Çelebi Mücadelesi.....	45-46
d) Çelebi Mehmed- Musa Çelebi Mücadelesi.....	46-49
2- ÇELEBİ MEHMED DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ	
a) Düzmece Mustafa Olayı.....	49-50
3- II. MURAD DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ	
a) Düzmece Mustafa Olayı.....	51-53
b) Şehzade Mustafa Olayı.....	53-55
4-II. MEHMED DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ	
a) Şehzade Ahmed Olayı.....	56
b) Şehzade Orhan Olayı.....	56-59

İKİNCİ BÖLÜM

II. BAYEZİD - CEM SULTAN MÜCADELESİ

A- II. BAYEZİD'İN TAHTA ÇIKIŞI.....	60-64
B- CEM SULTAN'IN İSYANI.....	64-69

C. CEM SULTAN'IN MISIR'A İLTİCASI.....	69-71
D. CEM SULTAN - KARAMANOĞLU İTTİFAKI VE CEM'İN ANADOLU'YA DÖNÜŞÜ.....	72-75
E. CEM SULTAN'IN RODOS'A SİĞİNMASI VE RODOS GÜNLERİ.....	75-77
F. CEM SULTAN'IN FRANSA'YA GÖTÜRÜLMESİ.....	77-84
G. CEM SULTAN'IN FRANSA'DAN ROMA'YA GÖTÜRÜLMESİ.....	84-92
H. CEM SULTAN'IN ÖLÜMÜ.....	92-96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. BAYEZİD-CEM SULTAN MÜCADELESİNİN OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

A. OSMANLI-KARAMANOĞULLARI İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	97-104
B. OSMANLI-MEMLÛK İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	104-109
C. OSMANLI-RODOS İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	110-116
D. OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	116-130
E. OSMANLI-İTALYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	130-143
F. DİĞER AVRUPA DEVLETLERİ İLE OLAN İLİŞKİLERE ETKİSİ...	143-147

SONUÇ.....	148-151
-------------------	----------------

KAYNAKÇA.....	152-161
----------------------	----------------

EKLER.....	162-170
-------------------	----------------

ÖZET.....	171-172
------------------	----------------

ABSTRACT.....	173-174
----------------------	----------------

KISALTMALAR CETVELİ

Age.;	Adı geçen eser
Agm.;	Adı geçen makale
A.Ü.S.B.F.D.;	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
bk.,	Bakınız
C.;	Cilt
Çev.;	Çeviren
Haz.;	Hazırlayan
İ.A. ;	İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü.E.F.T.D;	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
S.;	Sayı
s.;	Sahife
TDA;	Türk Dünyası Araştırmaları
T.T.K.;	Türk Tarih Kurumu
Yay.;	Yayınları
yy.;	Yüzyıl
T.D.A.D.;	Türk Dünyası Araştırma Dergisi
İ.Ü.H.F.;	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Vakıat;	Haydar Bey, Vakıat-ı Sultan Cem
Devlet Anlayışı;	Yusuf Oğuzoğlu, Osmanlı Devlet Anlayışı
Millî Kültür;	İbrahim Kafesoğlu, Türk Millî Kültürü
Kardeş Katli;	Mehmet Akman, Osmanlı Devletinde Kardeş Katli
Devlet Geleneği;	Aydın Taneri, Türk Devlet Geleneği

Devlet; Nevzat Kösoğlu, **Devlet/Eski Türkler’ de, İslâm’da ve Osmanlılar’da**
Cihan Hâkimiyeti;Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**

KAYNAK VE ARAŞTIRMALARA DAİR

II. Bayezid Cem Sultan arasındaki mücadelelerin Osmanlı Dış politikasını incelerken özellikle Osmanlı kaynaklarına başvuruldu. Bu konuda birinci el kaynakların yanında ikinci el kaynaklarda incelendi. Konu olarak yalnız Cem Sultan'ın hayatını ele alan eserler olduğu gibi, genel Osmanlı Tarihlerinde de araştırma konumuzla ilgili kısımlara geniş olarak rastlanıldı. Aşağıda; çalışmamız hakkında bilgi veren ve II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadeleyi anlatan başlıca kaynaklar hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Vakıat-ı Sultan Cem: Bu eserler arasında en büyük kaynak olarak Vâkıat-ı Sultan Cem adlı eser gelmektedir. Eser, Meclis-i Âyan reisi iken vefat eden Said Paşa'nın kütüphanesinde elde edilen tek yazma nüsha alınarak, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında aynen yayınlanmıştır. Eserin müellifi belli değildir. Fakat gerek yazılış, gerekse olayları anlatışına bakılacak olur ise; şehzâde ile gezmiş ve onun yanında bulunmuş birisi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Tarih-i Osmanî Encümeni tarafından yapılan araştırmalarda da eserin, Cem Sultan'ın defterdâr ve nedimi Haydar Bey tarafından (M. 1514) yazılmış olacağı sonucuna varılmıştır.¹

Gurbetnâme-i Sultan Cem: Eserin Kanunî Sultan Süleyman zamanında (1520-1566) yazıldığı anlaşılmaktadır. Fakat yazarı belli değildir. Yazar, eserin bir yerinde Cem Sultandan efendisi olarak bahsetmektedir. Bu da Cem Sultan'ın yakın adamlarından biri olduğunu göstermektedir. Vâkıat'tan daha büyük olmasına rağmen verdiği bilgiler daha kısadır. Hatta bir bölümü Vakıat ile aynıdır. Eserin ağırlık noktası ise Cem Sultan ile Papa arasındaki görüşmelerdir. Tek yazması Paris'te Bibliotheque Nationale'de bulunan bu kaynak, İ. Hâmi Danişmend tarafından yayınlanmıştır².

¹ Haydar Bey, **Vakıat-ı Sultan Cem**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1956

² İ. Hâmi Danişmend, "Gurbetnâme-i Sultan Cem ", **Fatih ve İstanbul Dergisi**, II, sayı. 7-12, 1954

Tacü't-Tevarih; Eserin müellifi olan Hoca Saadeddin, meşhur Osmanlı müellifidir (1536-1599). Şeyhülislamlık da yapmıştır. Eseri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, I. Selim dönemine kadar geçen olayları içermektedir. Eserinde II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadelelere geniş yer vermiştir. Olayları anlatırken, Vâkıat-ı Sultan Cem'den yararlanıldığı açıkça görülmektedir.³

Solakzâde Tarihi; Solakzâde tarafından yazılan eser (1297), Cem Sultan ve II. Bayezid adasındaki mücadelelere oldukça kısa olarak yer vermiştir. Olaylar anlatılırken fazla ayrıntıya girmek yerine olayların ana hatları ele alınmıştır.⁴

Cihannüma; Mehmed Neşrî tarafından kaleme alınmıştır. Sekiz kısımdan meydana gelen eserin dünya tarihinin Osmanlılara ait olan altıncı kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirlerinde yaşamış ve muhtemelen, Yavuz Sultan Selim'in son yıllarında vefat etmiştir. Eserde, gerek Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi taht mücadelelerine, gerekse II. Bayezid Cem Sultan mücadelelerine geniş yer verilmiştir.⁵

Tevârih-i Âl-i Osman; Eser, önemli bir tarih yazıcısı ve aynı zamanda devrin önde gelen hukukçusu olan İbn Kemâl veya Kemâlpâşazâde tarafından kaleme alınmıştır (1536-1599). İbn Kemal, on defterlik bir Osmanlı tarihi yazmıştır. Fakat bu tarihin beşinci ve altıncı defterlerinin önemli bir kısmı kayıptır. Eserde II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki olaylara kısaca yer verilmiştir.⁶

Tevârih-i Âl-i Osman; Aşıkpaşazâde (1400-1485?) diye bilinen, asıl adı Derviş Mehmed olan Osmanlı tarihçisinin eseridir. Âşıkpaşazâde'nin eserinde

³ Hoca Saadedtin, **Tacü't – Tevârih**, Yay; İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay, 1979

⁴ Solakzade, **Solakzade Tarihi**, İstanbul, 1297

⁵ Neşri, **Kitab-ı Cihannüma**, Çev: F.R. Unat – M. Altay Köymen, T.T.K. Yay, C. II, Ankara, 1957

⁶ İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, VIII: Defter, Haz; Ahmet Uğur, T.T.K. Yay, Ankara, 1997

daha çok Fetret Dönemi ve II. Murad- Düzmece Mustafa olaylarına geniş yer verilmiştir. ⁷

Araştırmada faydalanılan diğer kaynaklar ise şunlardır ;

Cem Sultan'ın Hayatı ve Şiirleri; M. Cavit Baysun, tarafından yazılan eserde Cem Sultan'ın hayatı ve Avrupa'da geçirdiği maceraların yanında iki Osmanlı şehzâdesi arasında yazılan şiirler de yer almaktadır. ⁸

Cem Sultan: Ahmed Refik'in 1923 yılında basılmış olan eseri Cem Sultan ile II. Bayezid arasında geçen mücadelelere ve bu dönemdeki dış ilişkilere oldukça geniş yer vermiştir. L. Thuasne'ni Djem Sultan adlı eserinin yanında Türkçe kaynaklardan da yararlanmıştır. Eserde, Cem Sultan'ın hayatı açısından en büyük kaynak olarak gösterilen Vakıat-ı Sultan Cem'den yararlanıldığı ve olayların büyük oranda bu eserden nakledildiği açıkça görülmektedir. ⁹

Şehzâde Cem; Mehmed Tevfik tarafından yazılmış, Cem Sultan'ın hayatı, II. Bayezid ile yaptığı mücadeleler ve başından geçen olaylar anlatılmıştır. Anlatım yönünden Ahmed Refik'in eserine benzemekle birlikte konular daha dar kapsamlı olarak ele alınmıştır. ¹⁰

Şehzade Cem Vakasında Mesele-i Hamiyyet; 1327 tarihli eserde Cem Sultan'ın başından geçen olaylar oldukça kısa olarak ele alan eser broşür niteliğindedir. ¹¹

Cem Sultan; İ. Hikmet Ertaylan'ın 1951 yılına ait eseri, Cem Sultan ve II. Bayezid'in mücadelelerinin incelenmesi açısından oldukça kapsamlı bir eserdir. Yazar, yerli araştırmacıların eserlerinin yanında, yabancı araştırmacılara da

⁷ Aşıkpaşazade, **Tevârih-i Âl-i Osman**, İstanbul, 1332

⁸ M. Cavit Baysun, **Cem Sultan'ın Hayatı ve Şiirleri**, Türk Klasikleri Serisi 7, İstanbul, 1946

⁹ Ahmed Refik, **Sultan Cem**, İstanbul, 1923

¹⁰ Mehmed Tevfik, **Şehzade Cem**, İstanbul, 1327

¹¹ Halil Halit, **Şehzade Cem Vakasında Mesele-i Hamiyyet**, İstanbul, 1327

büyük yer vermiştin. Ayrıca olayların yanında konuyu aydınlatıcı belgeler de yer vermiştir.¹²

Osmanlı Tarihi; Eser İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından yazılmıştır. Çalışmalarımız esnasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, özellikle Fetret Devri ve Fatih'e kadar olan dönem içerisinde meydana gelen taht mücadeleleri incelenirken I. ciltten, II. Bayezid ve Cem Sultan arasında meydana gelen gelişmeler incelenirken de ikinci ciltten yararlanılmıştır.¹³

Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli; Eser Mehmet Akman tarafından yazılmış olup, eski Türk devletlerinden Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar kardeş katli uygulamalarını ele almıştır. Osmanlı hanedanı içinde yaşanan katli olayları sebep ve sonuç ilişkisi içinde ele alınmıştır.¹⁴

Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı; Selahattin tansel tarafından yazılan eserde. II. Bayezid dönemi siyasî olaylarına yer verilmektedir. Cem Sultan ile II. Bayezid arasındaki mücadelelerin anlatıldığı kısmın içeriği Belleten'de yayınlanmış olan "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezid Hakkında Bazı Mutalâalar" adlı makalesi ile aynıdır.¹⁵

Sultan Cem'in Portreleri Hakkında; Semavi Eyice tarafından yazılan ve Belleten'de yayınlanan makalede Cem Sultan'ın hayatı ve maceraları anlatılmıştır. Ayrıca Bu konuda yazılmış başlıca olan yerli ve yabancı kaynaklar hakkında da kısaca bilgi verilmektedir.¹⁶

Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezid Hakkında Bazı Mutalâalar; Selahattin Tansel tarafından yazılan makale Belleten'de yayınlanmıştır. II. Bayezid dönemi siyasî olayları anlatılırken Cem Sultan ile

¹² İ. Hikmet Ertaylan, **Cem Sultan**, İstanbul, 1951

¹³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, T.T.K. Yay. C. I, II, Ankara, 1988

¹⁴ Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Kardeş Katli**, İstanbul, 1997

¹⁵ Selahattin Tansel, **Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı**, İstanbul, 1966

¹⁶ Semavi Eyice, Sultan Cem'in Portreleri Hakkında, **Belleten**, T.T.K. Yay. Cilt. XXXVII, Ankara, Ocak 1973, Sayı.145

olan mücadeleleri de anlatılmış , ayrıca olayları aydınlatıcı mahiyette olan mektuplara yer verilmiştir ¹⁷.

“Cem Sultan’a Dair Beş Orijinal Vesika”; İ. Hakkı Uzunçarşılı tarafından yazılan makalede, Sultan Cem ile ilgili Rodos Şövalyeleri Reisine, Fransa Kralına ve Papaya gönderilen vesikaları içermektedir. ¹⁸

Cem Sultan Tarihine Katkı; Jacques Lefort tarafından yazılan eserin çevirisin Hatice Gonnet yapmıştır. Eserde II. Bayezid’e Rodos Beyi başta olmak üzere Cem olayı ile ilgilenen çeşitli devlet yetkililerinden ve II. Bayezid’in adamlarından gönderilen mektuplar, bu mektupların tanıtıları ve analizleri yer almaktadır. ¹⁹

“Venedik Devlet Arşivinde Osmanlı Şehzadesi Cem İle İlgili Belgeler; Aldo Galotta tarafından yayınlanan makale Türkçe’ye Mahmut Şakiroğlu tarafından çevrilmiştir. Makalede II. Bayezid tarafından Venedik Dogeleri ve Kıbrıs Adası valisine yazılmış mektupların yanı sıra Cem Sultan’ın annesi tarafından Venedik Doge’ye yazılmış bir mektup da bulunmaktadır. ²⁰

“Barak Reisin, Şehzade Cem Mes’elesiyle İlgili Olarak Savoie’ya Gönderilmesi”; Şerafettin Turan tarafından Belleten’de yayınlanan makalede, Cem Sultan’ın Fransa’da bulunduğu dönemde, kaleden kaleye dolaştırılırken özel bir görev ile Savoie’ya gönderilen Barak Reis’in, Topkapı Sarayı’nda bulunan bir lâyihası yer almaktadır. Makalede kısaca Barak Reisin kim olduğundan ve hangi görevle Fransa’ya gönderildiğinden bahsedilmektedir ²¹.

¹⁷Selahattin Tansel, Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezid Hakkında Bazı Mutalâalar, **Belleten**, T.T.K. Yay., C. XXVII, Sayı. 106

¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Cem Sultan’a Dair Beş Orijinal Vesika”, **Belleten**, C. XXIV, Sayı 95, T.T.K. Yay., Ankara, 1960

¹⁹ Jaques Lefort, **Cem Sultan Tarihine Katkı**, Çev; Hatice Gonnet, T.T.K. Yay., Ankara, 1981

²⁰ Aldo Gallotta, “Venedik Devlet Arşivi’nde, Osmanlı Şehzadesi Cem İle İlgili Belgeler”, Çev; Mahmut Şakiroğlu, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Haziran, 1986

²¹ Şerafettin Turan, “Barak Reisin, Şehzade Cem Mes’elesiyle İlgili Olarak Savoie’ya Gönderilmesi”, **Belleten**. C.XXXIV, Sayı103

GİRİŞ

Milletlerin bir arada yaşamalarında, varlıklarını ve benliklerini korumalarında en önemli unsurlardan biri devlettir. Türkler de bu amaca yönelik olarak geçmişten günümüze kadar pek çok devlet kurmuşlardır. Bu devletlerin sayısı fazla olmakla birlikte, Osmanlı Devleti hariç, çok uzun ömürlü olmamışlardır Türk devletlerinin kısa ömürlü olmasında çeşitli etkenler rol oynamıştır.

Devletin topraklarının hükümdar ailesinin ortak malı olarak kabul edilmesi ve paylaşılması anlayışı, Orta Asya Türk devletlerinden itibaren benimsenmiş ve uygulanmıştır. Bu anlayışın gereği olarak devletin toprakları hanedan üyeleri arasında paylaşılması, iç karışıklıkların yaşanmasında ve devletin çabuk yıkılmasında en büyük etkenlerden biridir. Bununla birlikte Orta Asya'da kurulan ilk Türk devleti olan Büyük Hun Devleti'nden itibaren devletin sınırlarını genişletmek ve yönetimi kolaylaştırmak amacı ile ikili devlet teşkilatı uygulandı. Mesela; Göktürklerde devlet doğu ve batı olmak üzere yönetim olarak ikiye ayrıldı. Göktürk Devleti'nde görülen taht mücadeleleri ve Çin entrikaları sonucu yönetim olarak ikiye ayrılmış olan devlet, bir süre sonra tamamen ikiye ayrıldı. İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesinden sonra da ikili devlet teşkilatının uygulanmasına devam edildi. Bu uygulamanın görüldüğü ilk Türk-İslâm Devleti Karahanlılardır. Karahanlıların Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrılmasındaki en büyük etken ikili devlet teşkilâtıdır. Türk tarihinin en güçlü devletlerinden biri olan Büyük Selçuklu Devleti'nin kısa sürede parçalanması ve üzerinde irili ufaklı yeni devletlerin kurulması, ülkenin hanedan üyelerinin arasında paylaşılmasının bir sonucudur.

Osmanlı'da devletin topraklarının hanedan üyeleri tarafından paylaşılması anlayışı görülmemekle birlikte, eski Türk devlet anlayışının bir uzantısı olan kut anlayışı devam etti. Bu sebeple devleti yönetecek

hükümdarın tahta geçişi ile ilgili bir sistem, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar gelişmedi. Bunun sonucu olarak da tahta geçmeye hak sahibi olan hanedan üyeleri arasında taht mücadeleleri önemli bir yer tuttu.

Anadolu Selçuklu Devleti, 1243'te Moğollar ile yapılan Köseadağ Savaşı'nda yenilgiye uğradı ve bu yenilgi sonrası Moğol istilası ile Anadolu'da Türk-siyasî birliği bozuldu. Bu savaştan sonra Anadolu, Moğol hâkimiyetine girdi. Uc'larda nüfusu artan Türkmenler ise bağımsız organizasyonlarını oluşturmaya başladılar. Böylece on üçüncü yüzyılın sonlarında Anadolu'da "Beylikler Dönemi" diye tabir edilen yeni bir dönem başladı. Özellikle Moğol baskısının az hissedildiği Anadolu kıyılarında görülen bu beylikler irili ufaklı idi. Osmanlı Beyliği de Bizans sınırında küçük bir uç beyliği olarak ortaya çıktı. Kuruluşundan itibaren merkezi bir yönetim anlayışını benimsedi. Bu anlayışın benimsenmesi, tarihteki en uzun ömürlü Türk devleti olmasının başında gelen sebep olarak görülmektedir.

Osmanlılar, başlangıçta bütün gücünü Bizans'a karşı kullanırken, Anadolu'da bulunan diğer beylikler ile iyi geçinmeye çalıştı. Hristiyan-Bizans ile mücadeleyi seçerek, kardeş kanı dökmekten ve Anadolu'da bulunan diğer beylikleri karşılıklarına alarak iki ateş arasında kalmaktan çekindiler. Hatta Bizans'a karşı düzenlenen gaza faaliyetlerinde bu Türkmen beyliklerin askerî desteğini de gördüler. Bizans'a doğru sınırlar genişletilirken, Anadolu'da siyasî birliği sağlamak amacı ile ele geçirilen fırsatları da değerlendirdiler. Mesela; I. Murad döneminde Germiyanlıların topraklarının büyük bir kısmı çeyiz yolu ile, Hamitoğullarının topraklarının bir kısmı da satın alınarak Osmanlı'ya katıldı. Yıldırım Bayezid döneminde ise Anadolu'daki beyliklerin büyük bir kısmına son verildi. Böylece büyük oranda Anadolu Türk siyasî birliği de sağlanmış oldu.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu sırada batıda Osmanlılara komşu olan ve en büyük rakibi durumunda bulunan Bizans, Türklerin Anadolu'daki

yayılmasını engelleyecek güçte değildi. Hatta şehzadeler bile İstanbul'u kuşatıyorlardı. Bu da Bizans'ın içinde bulunduğu durumu açıkça göstermektedir. Siyasî ve ekonomik durumu oldukça karışık olan Bizans, Osmanlı Devleti ile başa çıkamadığı için şehzâdelerden dahî yardım istemekteydi. Bizans, Türk ilerleyişini durdurmayı çalışır iken, şehzâdeler arasında yaşanan taht mücadelelerinden yararlanmayı düşündü. Bu mücadeleleri körükleyen ve amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışırken, bu yöntem ile bir nevi ömrünü uzatıyordu.

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'da hızla genişlediği dönemde en güçlü siyasî yapı Macar Devleti ile Fransa idi. Macar Devleti'nin başında bulunan Sigismund, Niğbolu savaşından sonra memleketine dönmeyerek, Şövalyelerin reisi ile birlikte Karadeniz ve İstanbul yolu ile Rodos'a geldi ve oradan da Macaristan'a gidebildi. Fakat devleti ele geçiren düşmanları tarafından hapse atıldı. Kurtulup devleti ele geçirdiğinde ise Avrupa'daki üstünlüğünü Alman İmparatorluğu'na kaptırmıştı. Bu gelişmeler, Osmanlı Devleti'nde taht mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı zamana rastlamaktaydı.

Avrupa'daki diğer devletlerin durumuna bakıldığı zaman, içlerinde Osmanlı ile mücadele edecek güçte bir devlet yoktu. Sürekli aralarında dinî ve siyasi sebeplerden dolayı mücadele halinde idiler. Türklere karşı en büyük set olarak ise Bizans'ı görüyorlardı. Bizans, her ne kadar mezhep olarak Avrupa'dan farklı ise de, onlara göre Hristiyanlığın doğudaki son kalesi idi. Fakat Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ile bu kaleleri yıkıldı. Türkler karşısında sürekli gerilemek zorunda kalan Avrupa, eline geçen her türlü kozu kullanmaya çalıştı. II. Murad zamanında kazanılan II. Kosova Savaşı'ndan sonra Hristiyan Avrupa dünyası, uzun süre haçlı ittifakı hazırlama cesareti gösteremedi.

Osmanlı Devleti'nin hızla güçlenmesi ve topraklarının genişletmesi yalnız Avrupa devletlerini değil, Anadolu'da bulunan beylikleri de tedirgin etti. Bu devletler ve beylikler, Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşanan taht mücadelelerini fırsat olarak değerlendirdiler ve Osmanlı hanedan üyeleri arasında yaşanan mücadelelerden yararlanmaya çalıştılar. Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşanan taht mücadelelerinden yararlanmaya çalışan beyliklerin başında Karamanoğulları Beyliği gelmekte idi.

Karamanoğulları Beyliği, Anadolu'da kurulan beyliklerin en güçlülerinden biridir. Orta Anadolu'da, Anadolu Selçuklu topraklarında genişleyen beylik, kendisini Anadolu Selçuklu devletinin mirasçısı olarak gördü. Anadolu Türk siyasî birliğini temin etmek için diğer beylikler ile mücadele etti. Fakat Osmanlı Devleti karşısında başarılı olamadı. Özellikle Fatih Sultan Mehmed zamanında topraklarının büyük bir kısmına Osmanlı Devleti'ne kaptırdı. Tekrar eski topraklarını ele geçirmek isteyen Karamanoğulları, II. Bayezid ile Cem Sultan arasında meydana gelen taht mücadelelerini Anadolu'da hakimiyet kurmak için bir fırsat olarak gördü. II. Bayezid'e karşı Şehzade Cem'i destekleyen Karamanoğulları, böylece iki Osmanlı hanedan mensubunu birbirleri ile savaşa teşvik ederek, çıkacak iç karışıklıklar ile Osmanlı Devletinin gücünü zayıflatmak, tekrar eski topraklarına sahip olmak istiyordu. Fakat önce Rodos şövalyelerine sığınan, daha sonra da Avrupa'ya götürülen Cem olayından istedikleri sonucu alamadılar.

Osmanlı Devleti'nin güney sınırlarında bulunan ve II. Bayezid-Cem Sultan arasındaki taht mücadelelerinden faydalanmak isteyen bir başka devlet de Memlûklerdi. Bu devlet ile ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk dönemlerde son derece iyi idi. Osmanlı Devleti Balkanlarda ve Anadolu'da gün geçtikçe güçlenirken, Suriye ve Mısır'ı elinde tutan Memlûkler ise iç karışıklıklar ve taht mücadeleleri sebebiyle hızla zayıflamaya ve güç kaybetmeye başladılar. On beşinci yüzyılda iyice

zayıflayan Memlûkler, Osmanlılara kaptırdıkları İslam aleminin liderliğini geri almak ve için II.Bayezid ile Cem arasındaki mücadeleleri fırsat olarak değerlendirdiler. Bu amaçla, Anadolu'da Bayezid ile yaptığı mücadeleleri kaybeden Cem Sultan'ı Mısır'a kabul ederek ona adeta Osmanlı hükümdarı gibi davrandılar. Osmanlı Devleti'ni son derece rahatsız eden ve iki devlet arasında huzursuzluk ortaya çıkaran durum, Cem Sultan'ın Mısır macerasının fazla uzun sürmemesi nedeniyle şimdilik fazla büyümedi. Çünkü Cem Sultan'ın bir kez daha Osmanlı tahtı için şansını denemek üzere Anadolu'ya dönmesiyle, Memlûkler de, Osmanlı hanedan üyeleri arasındaki mücadeleden umdukları sonucu alamadılar.

Osmanlı Devletinin hızla güçlendiği bir dönemde başlayan II. Bayezid-Cem Sultan mücadelesi, Avrupa'da bulunan devletler için kaçırılmayacak bir fırsat niteliği taşıyordu. Cem Sultan Anadolu'da II. Bayezid'e karşı giriştiği mücadeleleri kaybettikten sonra, Rodos yolunu kullanarak Rumeli'ne geçmeyi ve mücadelesini oradan devam ettirmeyi planladı. Hatta rahatça hareket edebilmek için Rodos Şövalyelerinden ahidnâme dahî aldı. Fakat olayların gelişimi Cem Sultan'ın planladığı gibi olmadı. Rodos Şövalyeleri hem siyasî, hem de ekonomik çıkarlar uğruna Cem Sultan'ı Fransa'ya götürme kararı aldılar. Cem Sultan, Fransa'da bulunduğu dönemde hisardan hisara dolaştırılarak esaret hayatı yaşadı. Bir kaç defa kaçma teşebbüsünde bulundu ise de bunlarda başarılı olamadı. Avrupalı devletler arasında yaşanan çeşitli pazarlıklardan sonra Papa'ya teslim edildi. Batı dünyası, Türklere karşı uzun süredir düzenleyemedikleri Haçlı Seferi'ni, Cem Sultan vasıtası ile yeniden düzenlemeyi ümid etti. II. Bayezid, Cem Sultan'ın Avrupalı devletlerin elinde bulunmasından büyük tedirginlik duydu. Bir taraftan Cem Sultan'ın Anadolu'ya gelerek kendisine karşı taht mücadelesini sürdürmesinden endişelenirken, diğer taraftan Avrupalı devletlerin kardeşini kullanarak Haçlı Seferi düzenlemesinden tedirgin oldu. Kardeşinin, Osmanlı Devleti aleyhine kullanılmaması için Avrupalı devletler ile siyasî ve ekonomik olarak girişimlerde bulundu. Bu sebeple de Cem Sultan'ın vefatına kadar

Avrupa'ya karşı olan suskunluğunu korudu. Casusları ve elçileri aracılığı ile Cem Sultan meselesini kontrol etmeye çalıştı. Avrupalı devletler ise ellerinde bulundurdıkları Osmanlı şehzadesinden istedikleri siyasî sonucu elde edemediler. Bunun başlıca sebepleri aralarındaki anlaşmazlıklar, Cem Sultan'ın buna fırsat vermeyecek şekilde davranması ve genç yaşta ölümü idi.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

A - TÜRKLERDE HÂKİMİYET ANLAYIŞI

İnsanlar, toplu olarak yaşamaya başladıktan sonra aralarındaki ilişkileri düzenleyecek, ihtiyaçlarını karşılayacak, huzur ve güveni sağlayacak üstün bir otoriteye ihtiyaç duydular. Gönüllü olarak oluşturdukları bu otoriteye devlet adını verdiler¹.

Devlet, millet tarafından belirli bir toprak parçası üzerinde oluşturulan politik örgütlenmedir. Devlet; millet, ülke, egemenlik ve politik örgütlenme olmak üzere dört ana unsurdan oluşur. Belirli bir ülkede var olan milletin üzerinde emredici ve üstün kuvvet olarak egemenlik unsuru vardır. Politik örgütlenme ise; yasama yürütme ve yargı organlarının kurulmasıdır. Yasama ile devletle ilgili politik, sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen kanunlar koyulur. Yürütme ve yargı ile de bu kanunların uygulanması sağlanır².

Devlet, hukukî bakımdan emretme hak ve yetkisine sahip ve o emri icrâ kudreti de olan sosyal bir nizam olmasına karşılık, bu hakkının itaat edenler tarafından meşru kabul edilmesi lâzımdır. Meşrûluğu tanınan devletlerde, topluluklara göre, çok çeşitli olan hükümlanlık (hâkimiyet) şekilleri arasında ortak vasıfta üç tip tespit etmek mümkün görülmüştür; Gelenekçi hâkimiyet, karizmatik hâkimiyet, kanûnî hâkimiyet. Eski Türk hükümlanlık telâkkîsi, karizmatik tip olarak kabul edilmiştir. Karizmatik devlet anlayışına göre; egemenlik gücünü elinde bulunduranların meşruluğu Tanrı vergisi kabul edilen üstün vasıflardan kaynaklanmaktadır. Bu tip devlet anlayışında siyasî

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Nevzat Kösoğlu, **Devlet/ Eski Türkler'de, İslâm'da ve Osmanlı'da**, Ötüken Yay. İstanbul 1997

² Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, Ankara 1981, s. 25.

lider, kendisine Allah tarafından olağanüstü vasıflar verildiğini yönettiği teb'aya da kabul ettirerek tam bir itaat sağlar³.

Türk geleneğinde egemenlik hakanın ailesine aitti. Tanrı, bu aileden kime Kut verirse o tahta çıkardı. Türk hâkimiyet anlayışı, eski zamanlardan itibaren Kut'un babadan oğula geçtiği anlayışı esas alınmıştır. Yani bir lütuf olarak kendisine Tanrı tarafından Kut verildiği için hükümdar olan kimsenin, bu ilâhî üstünlüğü irsîdir ve çocuklarına kan yolu ile intikal ederdi⁴. Veraset kurallarının uygulanmadığı durumlarda Kut'un kimde tecelli edeceği kılıçlarla belirlenirdi. Güçlü olan, hakan olan, Kut'a sahip olurdu. İslamiyet'ten önceki Türk devletlerindeki bu anlayış, İslamiyet'in kabulünden sonra da büyük ölçüde devam etti⁵.

Türk hakanı, Tanrı'dan Kut alır, egemenliğe sahip olurdu⁶. Fakat devlet yönetimine getirilen ve kendisine Kut verildiğine inanılan hükümdar, mutlak yetkilere sahip değildi. Türk hakimiyet anlayışına göre; devleti iyi yönetemediği taktirde Kut kendisinden alınırdı. Kut'a kavuşmuş olan kişinin de onu elinde tutabilmesi için bir takım sorumlulukları yerine getirmesi gerekirdi. Buna göre; Kut'u elinde bulunduran kişi; alçak gönüllü ve tatlı dilli olmalı, İfrata gitmemeli, kötü ve çirkin işlere yaklaşmamalıdır. Toplanan malı yerine sarf etmeli, kendinden büyüğe saygı göstermeli, kibir ve gurur ile başkalarını incitmemeli, boş yere malını saçıp heba etmemeli, eli ve dili ile oyuna karışmamalı, tavır ve hareketlerinde dürüst olmalıdır⁷. Bu özelliklerini yitirdiği taktirde yine Tanrı'nın Kut'u elinden alacağına inanılırdı.

³İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, 1977, s. 248.

⁴Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilâtı**, T.T.K. Yay, Ankara, 2002, s. 35.

⁵N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 47.

⁶Reşat Genç Kut'adgu Bilig'e dayanarak "Kut "kelimesinin devlet anlamına geldiğini belirterek "Kut" kelimesinin "devleti idâre etme kudret ve selâhiyeti" anlamında görmenin daha doğru olacağını vurgulamaktadır. (bk. **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, s. 34)

⁷ Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Kardeş Katli**, Eren Yay, İstanbul, 1997, s. 31.

Avrupa Hunları da hâkimiyetin ilâhî olduğu düşüncesini, göç ve istilâları ile birlikte bu kıtaya taşımışlardır. Piskopos, Hunların Atillâ'nın ilâhî bir menşe'den geldiğine inandıklarını, buna itiraz edenlere çok hiddetlendiklerini, dünyanın kendilerine ait olduğu akîdesi ile fetih ve savaşlar yaptıklarını ve sarayında bu inancın hüküm sürdüğünü söyler. Bizans elçisi Jordanes de Atillâ'nın ilâhî kudret tarafından dünyanın hükümdârı tâyin edildiğine, kılıcını da bu kudretin idare ettiğine inandığını söyler. Atillâ da diğer Türk kağanları gibi kâhinlere çok itibar eder ve sözlerini dinlerdi. Bir çoban tarafından bulunup kendisine verilen efsânevî kılıcı da Tanrı'nın kendisine bir hediyesi sayardı. Hunlar hükümdarlarının Tanrı tarafından gönderildiğine nasıl inanıyorlarsa, Avrupalılar da öylece onları "Tanrı'nın Kılıcı" sayıyor ve günahlarından dolayı kendilerini cezalandırmak için gönderildiklerine inanıyorlardı. Bu inanç, Orta Avrupa Hıristiyanlarında ve Müslüman dünyasında da var olduğu görülür. Oğuz Han'ın, Göktürklerin ve Oğuzların rehberi kurt olduğu gibi, Hunların da göç esnasında uğurlu bir geyiğin veya benzer bir hayvanın önlerinde kendilerine yol gösterdiğine, göçleri de bu suretle yaptıklarına inanıyorlardı⁸.

Eski Türk devlet geleneğine göre; ülke genellikle iki bölüm halinde yönetilirdi. Yönetim birimleri isimlendirilirken genellikle birbirine zıt olan kelimelerle (doğu-batı, ak-kara, iç-dış, büyük-küçük vb.) ifâde edilirdi;

Kuzey-güney; Asya Hunları, Ak Hunlar, Göktürkler vb.

İç-dış; Oğuzlar, Bulgarlar, Karluklar

Bozok-Üçok; Oğuzlar

Bu bölümlerde bir taraf daima diğer tarafın üstünlüğünü tanırdı⁹. İkili devlet teşkilâtında hanın bulunduğu kanat üstün sayılırdı. Diğer kanat ise bu

⁸ Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 1999, s. 84-85.

⁹ İ. Kafesoğlu, **Millî Kültür**, s. 272.

üstünlüğü kabul ederdi. Buna “koşulma” denirdi. Örneğin Hunlarda sol yanı sağ yanından üstün kabul edilirdi. Oğuzlarda ise “Bozoklar” daha üstündü. Bu sebeple de yöneticiler Bozok kolundan çıkmıştır¹⁰. Devlet kurulduğunda, genellikle hakanın kardeşi olan ve yabgu diye tabir edilen kişi, bölgedeki boy beylerinin üzerinde en yüksek memurdu. Buna “Koşulu Kağan” denirdi. Doğuda oturan ise “Büyük Kağan”dı. Yabgular yarı bağımsız hareket ederlerdi. Devletin merkezî otoritesi zayıfladığı zaman ise, kendi bölgelerinde tam bağımsız hareket ederlerdi¹¹.

Türk toplulukları, uzun süre birlikte yaşadıkları Çin kültüründen etkilendikleri için, eski Çin devlet anlayışı ile Türk anlayışı benzerlik gösterir. Çin kültüründe, evrenin “Tao” denilen bir düzeni vardır. Bütün varlıklar, bu düzen içinde uyumlu olarak hareket etmektedir. Güneş, ay ve yıldızlar bu düzene uygun olarak hareket etmektedirler. Çin imparatoru ise göğün sembolü ve insanlara örnek olarak oturmalıdır. İmparator, Kutup yıldızı gibi ortada, cihan devletinin başında oturmakta, çevresinde ise ona bağlı olan devletler bulunmaktadır. Aynı motif Türk anlayışında da vardır. Kutup yıldızı, Türk kültüründe özel bir yeri olan, hakkında inançlara sahip ve aynı zamanda devlet ile ilgili bir kavramdır. Türk evren anlayışında, yeryüzü ile gökyüzü birbirine demirkazık (Kutup Yıldızı) ile bağlıdır. Aynı zamanda hükümdar, Tanrı tarafından bütün insanlığı yönetmek için gönderilmiştir. Bu sebeple hakana “acuncu” denir. Acun ise cihan anlamındadır¹².

Türk hakanları, hanlık makamının kendilerine verilen bir vazife olarak görürler, Tanrının da bu maksatla kendilerini tahta oturttuklarına inanırlardı. Orhun Kitabelerinde Bilge Kağan;

¹⁰ Türk devletlerinde ikili teşkilatın uygulanması “çifte krallık” nazariyelerinin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Fakat Türk devletlerinde uygulanan bu teşkilat sistemi tamamen farklıdır. Bir taraf diğer tarafın üstünlüğünü kabul eder ve merkezî iktidârı temsil eden bir hükümdar, meclis ve icrâ heyeti vardır. Mesela Göktürklerde altın kurt başlı sancak daima doğu kanadında bulunurdu. Çin İmparatoru ise batı kanadında bulunan İstemi Yabgu'nun oğlu Tardu'ya bir altın kurt başlı bayrak göndererek, onu hakan olarak tanıdığını bildirmişti. (bk. İ. Kafesoğlu, **Milli Kültür**, s. 274)

¹¹ N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 38.

¹² N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 43.

“Türk milletinin adı ve sanı yok olmasın diye babam Kağan ile anam Hatun’u yükselten Tanrı, il veren Tanrı, Türk Milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı kağan oturttu tabî. Varlıklı bir millet üzerine oturmadım. İçte aşsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan millet üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin, iki şad, küçük kardeşim Kül Tigin konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Küçük kardeşim Kül Tigin ile iki şad ile öle yite kazandım. Öyle kazanıp bütün milleti ateş, su kılmadım. Ben kendim kağan oturduğumdan her yere gitmiş olan millet yaya olarak, çıplak olarak, öle yite geri geldi. Ondan sonra Tanrı buyurduğu için, devletim, kismetim var olduğu için, ölecek milleti besledim. Çıplak milleti elbiseli kıldım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden değerli, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım”¹³ İfadelerinin kullanarak tahta çıkış amacının, Tanrı tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmek olduğunu belirtmektedir.

Türk devletlerinin ortaya çıkması ile birlikte Türk cihân hâkimiyeti düşüncesi de belirdi. Bu düşünce, ilk olarak Hunlarla birlikte, özellikle Mete ile başladı. Hun hükümdarları yazışmalarda mektuplarının başına; “Tanrının tahta çıkardığı Hun milletinin büyük “Tan-yu veya Şan-yu”su ibaresini kullanırdı. Bu ibâre hakimiyetin ilahî menşesine inanıldığına dair ilk vesîkadır. Hun hükümdârları “Tanrı Kut’u” ünvânını taşıyordu. Oğuz Kağan Destanı’ndan ve Uygur hükümdar ailesinin menşei efsanesinden başka, Batı Hun İmparatoru Attila, Hun başbuğu Uldız, Gök-Türk sınır komutanı Türk-Şad hakkındaki tarihî vesikalarda ve Orhun Kitabeleri’nde görülen “Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar” dünyanın töreye göre, Türk hükümdârı tarafından idare edilmesi ülküsü olan eski Türk cihan hakimiyeti düşüncesi

¹³ Muharrem Ergin, **Orhun Âbideleri**, İstanbul, 2004, s. 43.

Selçuklular ve Osmanlılar dahil bütün Türk devlet adamları tarafından benimsendi. Hatta bu anlayış Türklerin destan ve efsanelerine de yansdı ¹⁴.

Oğuz Kağan Destanı'nda, devlet yönetiminde esas olarak kabul edilen ve devletin topraklarının hanedan üyelerinin ortak malı olduğu anlayışının uygulandığı görülür. Destana göre Oğuz Kağan; altı oğlu ile birlikte dünyayı fethettikten sonra oğulları arasında paylaştırır. Üç büyük oğlu Boz-oklara ülkenin bir kısmını, Üç küçük oğlu Üç-Oklar'a da ülkenin diğer kısmını verir¹⁵. Oğuz Han, Boz-Oklar'ı teşkil eden tarafa yay, Üç- Oklar'ı teşkil eden tarafa ise ok verir ve Boz-Oklar'a tâbi kılar. Oğuzların on iki sağ ve on iki sol beyleri ve boyları bu esasa göre hâkimiyet hakkına sahip olmuştur. Bu töre Müslüman Oğuzlar arasında da muteber kabul edilmiştir. Okun yaya tabiiyeti dolayısı ile Oğuzlar'ın Boz-Oklar'dan gelen hakan ve sultanları Üç-Oklara, diğer Türk uluslarına ve dünyanın diğer kavimlerine hâkim sayılıyordu. Bu sebeptendir ki matbû'lar, ok göndererek beyleri ve diğer hükümdarları kendilerinin tâbileri biliyorlardı¹⁶.

Göktürkler, Hunların torunları olup, onların eriştiği millî şuur ve cihan hâkimiyeti düşüncesi daha önemli bir yer tutar. İlk Göktürk Kağanı Tuman, kendisine gelen Bizans elçisine “Atalarımızdan işittik ki, Garp İmparatorluğunun (Roma- Bizans) elçileri geldiği zaman, bu bizim için artık yeryüzünü istila edeceğimize delâlet eder “ cevabı ile sevinç gözyaşlarını döktüğünü, cihân hâkimiyeti düşüncesinin devletin kuruluşundan önce

¹⁴ Efsaneye göre Oğuz Han ;“toy”da hükümdar ilan edildikten sonra “Güneş bayrağımız, gökyüzü otağımızdır” diyerek bu fikri belirgin bir şekilde ifade etmektedir. Yine Oğuz Han, hükümdar olduktan sonra kendine bağlanmaları için etraftaki hükümdarlara gönderdiği bildirilerde “Yer yüzünün dört tarafına hakan olmam gereklidir. Sizden itaat bekliyorum. Yoksa üzerinize ordu sevk ederim” demektedir. Destana göre Oğuz Han şöyle bir rüya görmüştür; “Bir altın yay üç gümüş ok. Yay güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar uzanmaktadır.” Rüveyi yorumlayan yaşlı ve uluğ kişi, Oğuz Han’a “Tanrı dünyayı sana bağışladı” demiştir. Gökten bin ışık demeti hâlinde inen “gök tüylü, gök yeleli” Tanrısal varlık Bozkurt’un yol göstericiliğinde Dünyayı fethetmeye çıkan Oğuz Han ölürken “Gök Tanrı’ya olan borcumu ödedim” diyerek ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştır. Oğuz Han’ın altı oğlunun adları da Türk cihân hâkimiyetini vurgulamaktadır. Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz. (İ. Kafesoğlu, **Millî Kültür**, s. 254)

¹⁵ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 114.

¹⁶ O. Turan, **Cihan Hâkimiyeti**, s. 103.

mevcut olduğunu ve diğer kavimlere de yayıldığı ifade edilmektedir. İstemi Han'ın oğlu ve halefi Tardu, Ak-Hunları kendi hâkimiyetine alan zaferinden sonra Bizans İmparatoruna gönderdiği mektubu; “Dünyada yedi iklim ve yedi ırkın büyük kağanından, Romalılar İmparatoruna” tâbiri ile başlamaktadır¹⁷.

Eski Türk devletlerinde hükümdarlık alametleri şunlardı; Otağ (hakan çadırı), örgin (taht), tuğ, davul kotuz (sorguç), ve yay. “Altun-otağ” diye de anılan hakan çadırı yerine, Orta çağda her ele geçirilen bölgeye içinde örgin bulunan bir kale-saray inşaı adet halinde idi. “Otağı yıkmak” hükümdarlığa nihayet vermek mânasına geldiği gibi, hâkanın belki de hiç uğramadığı uzak köşelerde bu tahtlı sarayların bulunması bölgenin himaye altında olduğunu belgeler ve emniyetini garanti ederdi¹⁸. Hükümdarın meşruluğunu gösteren bağımsızlık sembolleri Hunlardan itibaren davul ve bayraktır. Göktürk hakanlarının bayrağı, altından yapılmış, kurt başlı bayraktır. Kağan otağının önünde dört bayrak ve dört davul, yabgunun otağının önünde ise iki bayrak ve iki davul bulunurdu. Gelenekte, davul ve bayrak gönderilmesi üç ayrı anlam taşır ve buna uygun olarak üç ayrı durumda verilirdi. Bunlardan en önemlisi; devletlerarası ilişkilerde bağımsızlık tanınması anlamına gelirdi. Çin İmparatoru, bağımsızlıklarını bildiren Göktürk hakanlarına elçilik heyeti ile birlikte bayrak, davul ve boru gönderirlerdi. Bu gelenek, büyük devletlerin bir çeşit birbirlerini tanımaları ile ilgili bir protokoldü. Benzeri eşyalar, hediye olarak da gönderilirdi¹⁹.

Türkler, Müslüman olmalarına ve şeriatı ana kanun kabul etmelerine rağmen, psikolojik yönden Araplardan farklı olmaları sebebiyle hukuk anlayışları da onlarınkinden tamamen farklıdır. Arapların Kutsallık ve sonsuzluk yönünden çalışan, fikir spekülasyonundan hoşlanan soyut

¹⁷ O. Turan, **Cihan Hâkimiyeti**, s. 85.

¹⁸ İ. Kafesoğlu, **Millî Kültür**, s. 268.

¹⁹ 585 yılında Çin imparatoru, Göktürk Kağanı İşbara'ya araba, giysi, davul ve boru armağan etti. Çin imparatorları, bazen de Türk hakanları arasındaki mücadeleleri kızıştırmak amacıyla kullanmışlardır. Taht için mücadele eden prenslerden birine veya baş kaldıran bir boy beyine, bu simgelerden birini gönderip, onu tanımakla gücünü artırmak istemişti. (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 215)

düşüncesi Türklerde yoktu. Türk düşüncesi, yer ve zamanın şartlarına göre işleyen ve bu sebeple serbestliğini koruyan bir düşüncedir. Bu düşüncüyü sınırlandıran Türk karakter özellikleri arasında, derin bir disiplin duygusu ve devlet örgütündeki hiyerarşiye saygı, lidere ve adalete bağlılık vardır. Türk siyaset adamları, Ortaçağdan itibaren Arapça yazılmış hukuk münakaşalarına girmeyerek bu işi ulemâ sınıfına bıraktılar. Ancak ihtiyaç duydukça bilmediklerini onlara sormakla yetindiler²⁰.

Karahanlılar, Türk hâkimiyet anlayışı ve buna göre teşkilâtlanma biçimini en iyi aksettiren ve yapısı bilinen Türk devletidir. Karahanlılar, meydana getirdikleri bu teşkilât ile kendilerinden sonradan kurulan Türk devletlerine örnek teşkil etmiştir. Karahanlılar Devleti'nin başında bulunan kişi kendisini efsanevî destan kahramanı Alp Er Tonga'nın (Afrâsiyâb) soyundan geldiğine inanmaktaydı.²¹ Devlet yönetiminde eski Türk geleneği devam ettirilmiş ve ikili devlet teşkilâtı uygulandı. Buna göre; "Arslan Han" unvanlı büyük hakan ülkenin doğusunu, onun yüksek hâkimiyeti altında "Buğra Han" unvanlı diğer han da batıyı idare ediyordu. İslâmiyet'i ilk kabul eden Satuk Buğra'dan itibaren hanlar, Müslüman isim ve lakapları almaya başladılar. Ancak sultan unvânını 13. yüzyıla doğru kullandılar.

Eserini Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunan Balasagun'lu Yusuf Has Hacib, Türklerin İslâmiyete geçişinden sonraki devlet yöneticisi anlayışını şöyle dile getirmektedir:

" Tanrı, kime bu beylik işini verirse, ona o işi ile münasip akıl ve gönül de verir. Tanrı, kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce münasip tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verir, beylik mukaddestir. Senin gibi olan. Tanrı, kullarını sana muhtaç etti. Tanrı seni doğruluk için bu mevkie getirdi. Bu beylik mesnedine sen isteyerek gelmedin. Onu Tanrı kendi fazlı ile sana

²⁰ A. Taneri, **Türk Devlet geleneği**, s. 51.

²¹ Karahanlıları yöneten sülâlenin hangi Türk boyundan olduğu konusunda çeşitli ihtilaflar vardır. Bu görüşlerden en çok kabul göreni ise, Karahanlı Devleti'ni kuranların Yağmalardan geldiği, Yağmaların ise Uygurların bir kolu olduğudur. (bk. R. Genç, **age**, s. 76).

ihşan etti. Lütuf ederek sana bu beyliği verdi. Ey devletlü hükümdar, Tanrı senin iyi adını dünyaya yaydı. Tanrı sana saadet (Kut) verdi. Bu beyler hâkimiyetini tanrıdan aldılar”²². Böylece hakimiyetin ilahi kaynaklı olmasının, İslamiyet’ten sonra da devam eden bir anlayış olduğunu görüyoruz. Türk hükümdarları bilginlerin ve devlet adamlarının görüş ve düşüncelerine de son derece büyük önem vermişlerdir. Zaman zaman onların devlet idaresi de dahil olmak üzere görüşlerine müracaat etmişlerdir.

Daha ziyade mahallî bir İslâm devleti durumundaki Gaznelilerde, hükümdarlığı hilafet makamınca tasdik edilen ve halifeden çeşitli lakaplar alan Mahmud, “Sultan” unvanını ilk alan hükümdar oldu ve daha sonra bu unvan, bütün İslâm devleti başkanlarının resmî unvanı olarak kullanılmaya başlandı. Ancak Büyük Selçuklu Devleti’nin hakimiyetini tanımış olan Anadolu Türkmen beyliklerinde bu unvan kullanılmadı²³.

Büyük Selçuklular, Zengiler, Eyyubîler, Harzemşahlar ve Anadolu Selçukluları doğrudan, Moğollar, kısmen bu tesir altında kalmışlardır. Osmanlı, Memlûkler ve diğer Selçuklu Atabeyleri de doğrudan veya ikinci elden alarak bu modele göre kurulmuşlardır²⁴.

Selçuklular, daha Selçuk Bey zamanında İslamiyet’i kabul etmesine rağmen, Oğuz geleneğini devam ettirdi. Tuğrul Bey, Oğuz geleneğine göre; aile ileri gelenlerinin katılmasıyla oluşan büyük kurultay tarafından hükümdar seçildi. Türk hakimiyet anlayışının bir sonucu olarak, devlet taht iddiası olan hanedan mensupları arasında bölündü. Dandanakan zaferinden sonra Tuğrul Bey hakan olunca, geleneklere göre amcası İnanç Yabgu ile ağabeyi Çağrı Bey’i de kendi hâkimiyet bölgesine almış, böylece devlet fiilen üçe bölünmüştü. Her ikisi de kendi adına növbet vurdurur, sikke bastırır; ancak,

²² M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 28.

²³ İ. Kafesoğlu, **Millî Kültür**, s. 358.

²⁴ N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 211.

hutbede kendi isimlerinden önce Tuğrul Bey'in adını okutarak, onun yüksek hakimiyetini kabul ettiklerini açıklamış olurlardı²⁵.

İlk Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, bütün resmî vesîkalarda olduğu gibi Bağdad Halifesi'ne gönderdiği mektupların başında ok ve yay işaretlerini koyarak içerisine de kendi unvanlarını yazdı. Buna da “tuğrâ” denildi²⁶. Sonraları bu ok ve yay işaretleri kalktı ise de tuğrâ usulü Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etti.

Tuğrul Bey, Dandanakan Savaşı'ndan sonra, Bağdat'ta bulunan Abbasi Halifesi'ne elçiler göndererek bağlılığını bildirdi. Bunun üzerine Halife Tuğrul Bey'i, Bağdat'ta ortaya çıkan Şîî ayaklanmayı bastırmak için yanına çağırdı. Bağdat'a yapılan seferlerden sonra halife tarafından görkemli bir törenle Tuğrul Bey'e hükümdarlık verildi. Böylece Selçuklular Abbasi Halifesi'ne bağlı bir İslam devleti haline geldi. Halifenin desteğini kazanan Selçuklular, kısa sürede sınırlarını genişletip güçlenerek sünî İslâm dünyasının lideri oldular. Bundan sonra devletin yönetiminde İslâmî esaslar etkili oldu. Fakat Oğuz gelenekleri tamamen terk edilmedi. Bu yüzden Karahanlılar gibi Selçuklular da kendilerini Oğuz Han'a bağlayarak, egemenlikleri konusunda fiilen belirtilen Tanrı teyidini pekiştirdiler²⁷.

O dönemde, Abbasî Halifeleri, İslâm dünyasındaki emirlere, hakimiyet menşuru vermeye devam ediyorlardı. Abbasilerin güçlü devletlerinde, tek ümmet ve tek devlet anlayışı yerleşmişti. Bu yüzden fiilen egemenlik kazanan İslâm hükümdarları da halifeden hâkimiyet menşûru ve hediyeler alarak bu ilkeye nazarî olarak uymuş ve diğer İslâm devletleri veya cemaatleri nezrinde itibarlarını artırmışlardır. On birinci yüzyılda Bağdad

²⁵ N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 212.

²⁶ Fuad Köprülü, Tuğrul Bey'in sikkelerinden birinde hilal ve yıldız işaretinin olduğunu, diğerinde ise Tuğrul Bey'in tevki'i alameti olan “çomak damga” bulunduğunu ama bu işaretlerin kökeninin ne olduğunun bilinmediğini kaydetmektedir. bk, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Ankara, 2002, s. 144.

²⁷ N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 211.

Halifesi büyük ölçüde zayıflamış olduğu halde, bu gelenek devam ediyordu²⁸.

Müslümanların koruyuculuğu ve yüksek hâkimiyet hakkı Selçuklulara geçtiğine göre, bundan böyle hâkimiyet fermanlarının da Selçuklu sultanları tarafından verilmesi gerekirdi. Ancak Selçuklular, Bağdad Halifesi'nin, Fatimîler karşısında itibarını zedelememek için ve temsîl ettiği hilafetine hürmeten halife ile birlikte bu yetkiyi kullandılar. Dinî ve manevî bakımdan nasıl sultan halifeye bağlı idiye, aynı şekilde halife de sultana siyasî bakımdan bağlı idi. Bu sebeple emir, melik, ve hükümdarlara siyasî hâkimiyet fermanları, temlîk menşurları halife ile sultanın müşterek tefvîz ve tasdîkleri ile birlikte oluyordu²⁹. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, devlet yönetiminde önde gelen devlet adamlarının da fikirlerine büyük önem verdi³⁰.

²⁸ 1055'de Tuğrul Bey, Bağdad'a girdiğinde hil'at olarak yedi siyah cüppe giydirildi ve başına siyah emame sarıldı; altından bir toka, iki altın bilezik ve altın kılıflı ahidnâme verildi. Ahidnâme kendisine verilmeden önce okundu. Tuğrul Bey, halifenin iki defa elini öptükten sonra çıktı. Halifenin has ahırından altın eğri ata bindi ve yerine gitti. Böylece halife, sahip olduğu hâkimiyet haklarını Tuğrul Bey'e devretmiş oldu. Bundan böyle hutbelerde Tuğrul Bey'in adı okundu ve kendisine "Emirü'l- Maşrik ve'l- Magrib" unvânı verildi. Bu demekti ki; Selçuklu sultanı yeryüzündeki bütün Müslümanların hükümdarı ve koruyucusudur. (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 212-213)

²⁹ N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 214.

³⁰ Bu amaçla ünlü vezirine ve diğer adamlarına; "Her biriniz memleketiniz hakkında düşününüz. Zamanımızda neyin iyi olduğunu, sarayımızda, meclisimizde ve kapımızda onun yerine getirilip, getirilmediğini eğer getirilmiyorsa bizden gizlenmesinin sebeplerini, bizden önceki padişahların yapıp da bizim yapamadığımız işleri araştırınız. Geçmiş emirlerin, Selçuklu sultanlarının ve diğerlerinin merasim ve geleneklerini araştırıp, açıkça yazdıktan sonra bizim görüşümüze sunun. Bundan sonra din ve dünya işlerimizin kendi kanunları içerisinde nasıl yürütülmesi gerektiğini düşünüp, emredelim. Bilinmesi gerekeni bilelim ki, her iş kendi kanunu çerçevesinde yapılsın. Çünkü bize dünya padişahlığı bağışlayan Allah Teâla, üzerimizdeki nimetleri tamamlayıp, düşmanlarımızı da kahretti. Bundan sonra memleketimizde Allah'ın fermanına veya kanunlarına aykırı, onlara hâlel ve noksanlık ulaştıracak bir hâdise olmamalı ve yürümemelidir" diyerek onların düşüncelerine baş vurdu.

Bu talimat üzerine Nizamülmülk, Siyasetnâme'sini yazdı. Nizamülmülk, elli iki fasıla ayırarak, dinî-ilmî araştırmaların teşvikinden ordu yönetimine, Mazdek ve Batınî ayaklanmalarına, saray işlerinden vilayet hesaplarının tutulmasına kadar devlet yönetiminin uygulamaya dönük bütün işleri hakkındaki görüşlerini hikayeler ve tarihî olaylarla besleyerek anlattı. (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 128-129)

Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlü ve güçlü olma sebeplerinin başında merkeziyetçi bir devlet olması gelmekte idi. Türk kağan ve sultanları, cihan hakimiyeti mefkûresine ve ilâhi menşe'den geldikleri inancına sahip bulundukları ve kıtalara hükmettikleri halde, başka kral ve imparatorlardan farklı olarak, otoriteleri aslâ istibdada varmadı ve demokratik bir zihniyet taşıdı. Siyasî hâkimiyetin hânedân mensupları, şehzâdeler, hatunlar ve boy beyleri arasında derece derece taksîm edilmesi demokratik anlayışa ve davranışa yardımcı oldu. Aristokratik feodal devlet anlayışını doğuran bu sistem, kuvvetli şahsiyetlerin meydana çıkmasına yardım etmiş ve Türk devletlerinde iç mücadelelere ve parçalanmalara sebep olmuştur. Bu durum ise boy beylerinin isyanlarını kolaylaştırmıştır.³¹

B-VERASET SİSTEMİ

Eski Türk devletlerinde belirli bir saltanat verâset usulü yoktu. Bütün hanedan üyeleri Kut'a erişebilme ve tahta geçmeye hak sahibi idi. Bu ise şehzâdeler arasında taht mücadelelerinin yaşanmasındaki en büyük faktörlerden biri oldu. Değişik dönemlerde hükümdarın büyük oğlu, küçük oğlu veya kardeşinin tahta geçtiği görülmektedir. Bununla beraber hükümdarın oğulları, tahta geçme konusunda daha avantajlıydılar. Çünkü hükümdarların çoğunluğu, ölümünden sonra kendi oğullarının tahta geçmesi konusunda vasiyette bulunurdu. Eski Türk devletlerinde hanedan üyeleri arasındaki tespit edilen ilk mücadele vak'ası Oğuz Destanı'nda geçmektedir. Oğuz Destanı'na göre; Oğuz Han, babası Kara Han ve amcaları Kür Han ile Küz Han'ı öldürmüştür. Oğuz Han'ın tek Tanrıya inanması ve babası ile amcalarının bu sebepten kendisini öldürmek istemesi üzerine çıkan ihtilafta Oğuz Han, muhaliflerini bertaraf ederek tahta oturmuştur. Oğuz Han ile özdeşleştirilen Büyük Hun İmparatoru Mete de, küçük kardeşini ve üvey annesini öldürerek tahta çıkmıştır³². Hükümdarın seçiminde etkili olan bir başka unsur, vârislerin annelerinin asalet

³¹ O. TURAN, **Cihan Hâkimiyeti**, s. 10.

³² M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 33-34.

durumudur. Türk töresine göre hanlık, anası soylu olanın hakkı idi. Ancak, beylerinde onayının alınması ile fiili egemenlik kurulmuş olurdu³³.

İlk Türk devletlerinde hanın seçimi kurultay vasıtası ile gerçekleşmiştir. Hanın ölümünden sonra hanedanın ileri gelenleri, ordu komutanları, hanlığa bağlı boy beyleri, üst düzeydeki devlet memurları, şamanların katılımıyla gerçekleşen kurultayda han seçimi için bir araya gelirdi. Bazen da sonuç alınamayabilirdi. Bu gibi durumlarda genellikle hanlığa bağlı boy beyleri bağımsızlıklarını ilan ederek devletin parçalanmasına sebep olurlardı.

Türk devletlerinde, devletin toprakları hanedan üyelerinin ortak malı olarak kabul edilir ve hükümdarın ailesi tarafından paylaşıldı. Hatta hükümdar sağlığında devleti oğulları ve kardeşleri arasında paylaştırdı. Bu uygulamaya “ülüş”adı verilirdi. Bu sisteme göre devletin başında büyük bir han bulunmakla birlikte, devletin toprakları aile üyeleri arasında pay edilirdi. Bazen ülkelerden ibâret olan bu hisseler “inçü” adı verilirdi. Bu inçüler zamanla daha küçük alt birimlere ayrılarak ülke yaklaşık yüz, yüz elli sene içinde küçük parçalara bölünürdü. Bir süre sonra bu küçük bölümlerin beyleri ile inçü sahiplerinin karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olurdu. Büyük ordular da küçülür ve merkezî idare zayıflardı. Merkezî idarenin zayıflaması sadece askerî alanda değil, her alanda kendini gösterirdi. Bu durum bir asır içinde yeni yeni devletlerin kurulmasına zemin hazırlardı³⁴.

Selçuklularda, saltanat verasetinin bir yasayla belirlenmemiş olması nedeniyle, hükümdarlar ölünce kimin tahta çıkacağı hanedan üyeleri arasında çatışmalara sebep oldu. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey’in vefâtından sonra, yerine, kardeşi Çağrı Bey’in oğlu Alp Arslan Selçuklu sultanı ilân edildi. Ancak, Gazneli Mahmud tarafından hapsedildikten sonra vefât eden Arslan Bey’in oğlu Kutalmış, devlet başkanlığının kendi hakkı

³³Göktürk hakanı Muhan Kağan’ın oğlu Talopien, çok bilge ve bahadır bir şehzâde olmasına rağmen, anası soylu olmadığı için tahta geçememiş, beyler kurultayı toplanarak, İşbara Han’ı tahta oturtmuşlardır. (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 43)

³⁴ M.Akman, **Kardeş Katli**, s.11.

olduğunu iddia ederek sultanı tanımadı ve tahta geçmek için yaptığı savaşta hayatını kaybetti³⁵. Tuğrul Bey, 1059 tarihinde Rey’de yapılan bir savaştan sonra esir aldığı kardeşi İbrahim Yinal’la, yeğenleri Ahmed ve Mehmed’i idâm ettirdi. Yine Selçuklu Sultanı Alp Arslan tahta çıktığı zaman, amcası Kavurd ‘un isyanıyla karşılaştı. Kavurd, yeğeninin hükümdarlığını tanımayarak üzerine yürüdü. Yapılan savaşta yenilerek esir alındıktan sonra yay kirişi ile idâm edildi³⁶. Melikşah’ın kardeşi Tutuş, Suriye’de faaliyet gösteren Atsız’ı öldürerek Suriye Selçuklu Devleti’nin temellerini attı. Melikşah’ın hanımı Terken Hatun, beş yaşındaki oğlu Mahmud’u Isfahan’da sultan ilan ederken, Melikşah’ın büyük oğlu Berkjaruk, Nizamülmülk taraftarlarınca Rey’de tahta çıkarıldı. Diğer taraftan Rakka’yı ele geçirerek sultanlığını ilan eden Tutuş, Berkjaruk’a yenilerek öldürüldü. Berkjaruk’un kardeşi Gence Meliki Muhammed Tapar ayaklandı ve dört yıl süren taht kavgası İmparatorluğun batı bölgesinin ikiye bölünmesiyle sonuçlandı. Muhammed Tapar, Berkjaruk’un ölümünden sonra sultan ilan edilen II. Melikşah’ı, tahttan indirerek devletin başına geçti. Bütün bu gelişmeler devletin zedelenmesine sebep oldu. Tapar’ın ölümünden sonra oğlu Mahmud sultan ilân edildiyse de, Horosan’da kendi sultanlığını ilan eden Sencer’in kuvvetleri karşısında tutunamayarak tahttan indirildi ve Sencer sultan oldu. Sencer’in ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti de dağıldı. Kirman, Irak ve Suriye Selçuklularında da pek çok taht kavgası yaşandı³⁷.

Hükümdarlığın nasıl el değiştireceği, hükümdar ölünce yerine kimin geçeceği, Selçuklularda olduğu gibi Anadolu Selçukluları’nda da belli değildi. Buna karşın genellikle hükümdarın büyük oğlu getirilirdi. Hükümdarın belirlenmesinde hanedan üyeleri, devletin üst düzey görevlileri ve beyler etkili oluyordu. Belirsizlik karşısında ise çok kanlı taht kavgaları meydana gelirdi. Anadolu Selçuklularında zaman zaman veliaht tayini de görülmektedir. Sultanlar, veliahdlar için devlet adamları ve kumandanlardan

³⁵ Ali Aktan, “Osmanlı Hanedanı İçinde Saltanat Mücadelesi ve Kardeş Katli” ,**T.D.T.D.**, Sayı:10 , s.7.

³⁶ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 34.

³⁷ M. Akman, **Kardeş Katli**, s.116.

yemin ile biat almak suretiyle, kendilerinden sonra çıkabilecek taht mücadelelerini önlemeye çalışmışlardır. Fakat buna rağmen taht mücadelelerinin önüne geçememişler, bu durum devleti zaafa düşürmüştür. Denilebilir ki, saltanat kavgaları Selçuklu tarihini dolduran hadiselerin yarısını meydana getirecek ölçüdedir³⁸.

Anadolu Selçuklu tarihinde önemli yer tutan taht kavgaları, devletin kuruluşundan kısa bir süre sonra ortaya çıktı. I. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra, Anadolu Selçuklu tahtı bir süre boş kaldı. Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şehinşah, Muhammed Tapar'ın yanında tutsaktı. Kılıç Arslan'ın küçük oğlu Tuğrul Arslan ise annesi tarafından sultan ilan edildi. Şehinşah, bir süre sonra serbest kaldıysa da diğer kardeşi Mesud tarafından bertaraf edilerek Selçuklu tahtına Mesud geçti. Mesud'un yerine geçen oğlu II. Kılıç Arslan saltanatının ilk senelerinde kardeşi Şehinşah'la savaşmak zorunda kaldı. II.Kılıç Arslan'ın da ülkesini on bir oğlu arasında paylaştırılması taht kavgalarının büsbütün artmasına ve devletin zayıflamasına sebep oldu³⁹. Konya'yı Gıyaseddin Keyhüsrev'e vererek onu hükümdar yaptı. Bunlar daha babalarının sağlığında birbirleriyle mücadeleye başladılar. Kılıç Arslan'ın bu hatası, kanlı maceralarla sonuçlandı. Sultan II. Kılıç Arslan'ın Anadolu Selçuklu Devleti'ni on bir oğlu arasında paylaşması, ülüş sisteminin uygulandığını gösteren önemli bir örnektir⁴⁰. Kılıç Arslan'ın yerine geçen küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev, diğer kardeşlerine sultanlığını kabul ettiremedi ve tahtı Rükneddin Süleymanşah'a terketmek zorunda kaldı. Süleymanşah'ın ölümü üzerine, yaşı küçük olan oğlu Üçüncü Kılıç Arslan, çok kısa bir süre tahtta kalabildi. Kardeşi Süleyman'a karşı koyamayarak Bizans'a kaçan I.Gıyaseddin Keyhüsrev, bir kısım Selçuklu beylerinin daveti

³⁸ A. Aktan, **agm**, s .7.

³⁹ M. Akman, **Kardeş Katli**, s.116.

⁴⁰ II. Kılıç Arslan 11 oğlu arasında memleketi taksim sırasında ve 1190 senesinde, Alman İmparatoru, haçlı ordusuyla Anadolu'ya girerek Selçuklu arazisinden geçti. (bk. İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, T.T.K. Yay., Ankara, 1882 C.I, s. 2)

üzerine Anadolu'ya geldi ve hükümdar ilan edildi. Böylece Gıyaseddin Keyhüsrev, Kılıç Arslan'ı devirerek ikinci kez tahta geçti⁴¹.

Gıyaseddin Keyhüsrev, İznik İmparatoru Laskaris'le yaptığı Antiyoh Muharebesi'nde öldü⁴². Gıyaseddin'in yerine, devlet adamlarının kararıyla büyük oğlu Malatya vâlisi Birinci İzzeddin Keykâvus geçti. Fakat Tokat vâlisi olan birâderi Alâaddin Keykubâd, İzzeddin'i tanımayarak, amcası Erzurum Vâlisi Mugisüddin Tuğrul Şah ile Ermeni Kralı Leon'un da yardımını da alarak, İzzeddin'i Kayseri'de muhasara ettiyse de gizlice Kilikya Ermeni kralı Leon'un ve arkasından Mugüsiddin'in çekilmeleri ve Eyyubîlerin Harran ve Ruha hükümdarı Melik Eşref'in İzzeddin'e yardıma geleceğinin duyulması üzerine Alâaddin Keykûbad da muhasarayı kaldırarak Ankara kalesine sığındı. Bu olaydan sonra, Bizans ve Ermenilerle anlaşılan İzzeddin Keykâvus, Ankara kalesine kapanan Alâaddin Keykûbad'ı bir sene orada tuttukten sonra Malatya'da Menşar Kalesi'ne hapsetti. İzzeddin'in genç yaşta ölümünden sonra yerine Alâaddin Keykûbad geçti⁴³.

I.Alâaddin Keykubâd'ın yerine oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdar oldu. vefâtından sonra Kırhan ile ümerâdan meşhur Kemaleddin Kâmyar onun vasiyeti üzerine İzzeddin'in hükümdarlığını istedilerse de çoğunluk Gıyaseddin'i desteklediği için, ister istemez çoğunluğa uymuşlardır⁴⁴.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev vefât ettiği zaman, İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâadin Keykûbad isimlerindeki üç oğlundan en büyükleri olan II. İzzeddin Keykâvus, Selçuklu ümerâsının kararıyla hükümdar îlân edildi. Halbuki Gıyaseddin Keyhüsrev, vefâtından evvel,

⁴¹ M. Akman, **Kardeş Katli**, s.116.

⁴² I.Gıyaseddin, Antiyoh Muharebesi'ni kazandığı halde, İmparatoru yakalamak amacı ile takip ettiği ve onu bularak atından düşürdüğü, İmparatorun ise can havli ile ayağa kalkarak Gıyaseddin'in atının ayaklarını bir kılıç darbesi ile keserek yere düştüğü, daha sonra da imparatorun, Gıyaseddin'in başını kestiği kaydedilir. (bk. İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 4)

⁴³ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 4.

⁴⁴ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 8.

küçük oğlu olan ve Gürcü kraliçesinden doğan Alâaddin Keykûbad'ı kendisine veliahd yapmış ve kendisinden sonra onun hükümdar olmasını vasiyet etmişti. Fakat devlet adamları büyük oğlunu münasip görüp hükümdar ilan ettiler. Moğol hakimiyetini tanımış olan Selçuklu Devleti'nin ümerâsı, kan dökülmesini engellemek amacıyla Gıyaseddin'in üç oğlu arasında ülkeyi paylaştırdılarsa da Rükneddin Kılıç Arslan bunu kabul etmedi. İzzeddin ve Rükneddin'in kuvvetleri, Konya Aksaray'ı önünde çarpıştı. Kılıç Arslan'ın kuvvetleri bozulup kendisi de esir düştü. Bunun üzerine üç kardeşin hükümdarlığı uygulandı. Üç kardeşin hükümdarlıkları 1257 senesine kadar devam etti. Yine de kardeşler arasında mücadeleler devam etti. Bu mücadeleler sonunda İzzeddin Keykâvus saltanatı yalnız ele geçirdi.

Bu sırada Baycu Noyin, Selçuklu Devleti'nin taahhüt ettiği vergi ve hediyeleri zamanında vermediğinden dolayı Anadolu'ya girdi. Önceleri İzzeddin gâlip geldi ise de daha sonra durum değişti. Bunun üzerine Rükneddin hapsoldüğü yerden çıkarılarak hükümdar îlân edildi. İzzeddin Keykâvus ise önce Antalya'ya, oradan da Rum İmparatorluğu'na sığındı. Bununla birlikte Anadolu halkının büyük bir kısmı İzzeddin Keykâvus taraftarı oldukları için Hulagû Han, iki kardeş arasında memleketi paylaştırdı. Bu durum kabul edilerek, doğusunda bulunan yerler Rükneddin Kılıç Arslan'a, sonra Moğol baskısı Anadolu'da daha fazla hissedildi. Sivas Irmağı sınırının batısında bulunan yerler ise II.İzzeddin Kaykâvus'a bırakıldı. Vezir Şemseddin Mahmud ise iki kardeş arasında ihtilâf çıkmamasına çalıştı ve başarılı da oldu. Onun ölümünden sonra İzzeddin'e Konyalı Sahib Ata diye meşhur olan Fahreddin Ali, Rükneddin Kılıç Arslan'a da Muîniddin Süleyman Pervane vezir oldular⁴⁵.

Muiniddin Süleyman Pervane, bütün Selçuklu ülkesini Rükneddin Kılıç Arslan'ın idaresinde toplamak istiyordu. Moğol hükümdarı Hulagû'ya,

⁴⁵ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.13.

İzzeddin'in Mısır Memlûkleriyle anlaştığını haber verdi. Bunun üzerine Hulagû, İzzeddin üzerine kuvvet gönderdi. İzzeddin'in kuvvetleri bozuldu ve kendisi de İznik Rum İmparatorunun yanına sığındı. Böylece Rükneddin Kılıç Arslan hükümdarlıkta yalnız kaldı. Rükneddin Kılıç Arslan, bir içki meclisinde Muiniddin Süleyman'ın baskısından ve adamlarının fenalığından şikayet etti. Bunu duyan Muiniddin, Kılıç Arslan'ın Memlûk sultanı ile gizli anlaşma içinde olduğunu Moğol hükümdarına bildirdi. Bunun üzerine Aksaray'da öldürülerek, yerine küçük yaştaki oğlu Üçüncü Gıyaseddin Keyhüsrev getirildi. Böylece yönetim de Muîniddin Süleyman Pervane'nin eline tam anlamıyla geçmiş oldu⁴⁶.

Anadolu Selçuklu tarihinde yer alan bir diğer gelişme Cimri olayıdır. Anadolu'daki Moğol katliamı, halkın Moğollardan nefretine sebep oldu. Bu durumdan faydalanan Karamanoğlu Mehmed Bey, İkinci İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğu söylenen Siyavuş adında bir şehzâdeyi, hükümdar ilân ederek, ele geçirdiği Konya'da tahta oturttu ve adına da para bastırdı. Selçuknâmeler bunun şehzâde olmadığını kaydederek "Cimri" adını vermişlerdir. Bu durum üzerine Moğollardan yardım isteyen III. Gıyaseddin, Moğol kuvvetleri ile birleşerek Konya'ya yürüdü. Kurbağa Hisarı denilen yerde yapılan kanlı savaştan sonra Mehmed Bey ve kardeşleri öldüler. Siyavuş kaçarak kurtuldu.

İkinci İzzeddin Keykâvus ise, İznik İmparatorunun yanına kaçtıktan sonra imparator, İstanbul'u Latinlerden geri aldıktan sonra İzzeddin'i de oraya nakletti. Daha sonra Rumeli'de Enez Kalesi'ne hapsedildi. Altınordu hükümdarı Berke Han'ın kuvvetleri tarafından kurtarılaraq Saray şehrine getirildi. Ölümüne kadar on sekiz yıl orada kaldı⁴⁷. İzzeddin'in oğullarından Mesud, bir yolunu bulup Sinop tarafına geçerek Selçuklu tahtını elde etmek için faaliyete geçti. Moğol hükümdarı Ahmed Teküdar Han, Selçuklu ülkesini II. Keyhüsrev ile II. Mesud arasında paylaştırdı. Teküdar'ı öldürerek İlhanlı

⁴⁶İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.14.

⁴⁷İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.17.

tahtını ele geçiren Argun, II. Mesud'u tek başına sultan atadı ve II. Keyhüsrev'i öldürttü. Bu devirde artık Selçukluların iç işleri başka devletlerin eline geçmiş ve bağımsızlık yitirilmişti⁴⁸.

Anadolu Beyliklerinin teşkilâtı ise aşiret teşkilâtı idi. Devlet, Karahanlılar ve Selçuklularda olduğu gibi, bir ailenin ortak malı sayılırdı. Ailenin en yaşlısına veya aile tarafından baş olarak seçilmiş olan en nüfûzlu kişiye “ulu bey” denirdi. Ulu bey, yani devletin en büyük reisi, kendisine merkez yaptığı şehirde oturur, diğer evlât ve kardeşleri ise kendilerinin idarelerine verilen vilayetlerde hükümet işlerini idare ederlerdi⁴⁹. Menteşe Beyliği'nde İbrahim Bey'in ölümü üzerine beyliğin Musa, Mehmed ve Ahmed isimlerindeki üç kardeş arasında taksim edilmesi bu uygulamaya tipik bir örnektir.

Osmanlı Devleti, Anadolu'nun Marmara ucunda önce beylik olarak oluştu. Ertuğrul Gâzi'nin 13. yüzyılın ikinci yarısında, Söğüt ve Domaniç arasında yaşayan Türkmen aşiretlerinin beyiydi. Osman Gâzi de 10-15 yıl kadar aynı sahada beylik yaptı. Selçuklu hükümdarı III. Alâaddin, Osman Gâzi'ye, tuğlu, davullu hediyeler gönderdi. Bu sembollerin gönderilişi, Selçuklular tarafından Osman Gâzi'ye bağımsızlığın verildiğinin göstergesidir⁵⁰. Bu sebeptendir ki Osmanlı Devleti'nin resmî kuruluş tarihi olarak (1299) kabul edilir. Aynı zamanda Osman Gâzi'nin, Oğuz Han'ın büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayıhan'dan geldiği kaydedilmektedir⁵¹. Hatta

⁴⁸M. Akman, **Kardeş Katli**, s.116.

⁴⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, T.T.K. Yay., Ankara, 1988, s. 199.

⁵⁰ Hakimiyet sembollerinden sayılan ve Osmanlı'da da sıkça kullanılan hil'at ihsan etmenin kaynağı konusunda Köprülü; Bizans'ın etkisi ile kullanılmaya başladığını iddia edenlere, bunun Uzak Doğu'da, Çin'de var olduğunu ve Türkler arasında çok eski devirlerden beri kullanılmakta olduğunu, Bizans'tan Osmanlı'ya tesirinin söz konusu olmadığını kaydetmektedir.bk. **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**,s. 166

⁵¹A. Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, s. 44 -Fuat Köprülü, Osmanlı sülalesinin Oğuzların Kayı boyuna mensup olduğunun, II. Murad dönemine ait Yazıcıoğlu'nun Selçuk-name'sinde, Câm-ı Cem-âin gibi silsilenâmelerde, Enverî, Ruhî, Lûtfî Paşa tarihlerinde ve İdris-î Bitlisî'nin Heşt Beşt'inde yer aldığını, daha öncekilerde ise yalnızca Oğuz boyundan bahsedildiğini kaydetmektedir. bk. Fuad Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, T.T.K. Yay., Ankara, 1991, s.68.

Osman Gazi'nin soyunu, Oğuz Han'a çıkaran soy kütüğü de düzenlenmiştir ⁵². Yıldırım Bayezid Anadolu'daki durumunu meşrûlaştırmak için Mısır'daki Abbasi Halifesinden "Sultanü'l- Rum unvanını istemiştir. Bu unvan önceleri Selçuklu sultanlarına verilmiştir. Kökenini Osmanlı Devleti'nin o zamanki gelişme şartlarına dayandırılan bu anlayış, İslamî anlayıştan başka, geleneksel Türk devlet anlayışı olma özelliğini de gösterir. Bu anlayışın gereği olarak hâkimiyet ilâhî kaynaklıdır. Bunu pekiştirmek amacı ile Kut'un, Kayı Boyu'na verildiği rüyalar ile desteklenmiştir ⁵³.

Kayılar, Avşar, Beydili, Yıva boyları ile birlikte hükümdar çıkaran boylardı. Dolayısı ile başlangıçtan itibaren saltanatta eski Türk âdet ve gelenekleri tatbik edilmiştir. Ailenin reisi olan "Ulu Bey" ismini taşıyan kişi, aynı zamanda memleketi yönetmiştir. Bu şekil, Osmanlı Beyliği'nin ilk zamanlarında görülmekle beraber, asıl olan, saltanatın hükümdar bulunan kimsenin oğullarına geçmesidir. Ancak, bir veliaht tayini görülmez. Devlet adamları ve askerlerce sevilen ve taktir edilen şehzâde hükümdar olurdu ⁵⁴.

Türk hanedanlarına mensup hâkan, sultan, şehzâde ve beylerin mukaddes menşeleri ve Oğuz Han neslinden olmaları dolayısı ile ölüm cezalarında kanları akıtılmıyordu. Egemenliğin sahibi olan hanedan ailesi

⁵² Osmanlı soyunun Oğuz Kağan'a kadar indirilmesinin en büyük gerekçesi olarak Timur'a karşı diğer boyların desteğinin alınması olarak gösterilmektedir. Bununla beraber Osmanlılardan önce kurulan Türk devletlerinde de aynı özellik olduğu düşünülürse, tarihî bir inanca bağlanması daha uygun olur. (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 229) Cem Sultan da Memlûk Devleti'ne iltica ettiği zaman hac görevini yerine getirmek için gittiğinde Mekke'de Hasan Bin Mehmed Bayatî'ye rastlamış, ve ona Osmanlı hanedanını Oğuz Han soyundan olduğunu bahsetmiştir. Cem, Bayatî'den buna dair bir eser yazmasını istemiş, o da bir hafta içinde "Cam-ı Cem-âyin" adlı eseri yazmıştır. (M. Cavit Baysun, **Cem Sultan'ın Hayatı ve Şiirleri**, Türk Klasikleri Serisi 7, İstanbul, 1946, s. 25)

⁵³ Osmanlı dönemine ait ilk rüyaya göre; "Ertuğrul Gâzi, Sultan Allaaddin'i ziyaret maksadı ile Konya taraflarına hareket etti. O gece bir rüya gördü. Ertesi gün, Sultanın kâtibi Abdülâziz adlı kişiye, evinin ocağından bir pınar çıktığını ve bütün dünyayı kapladığını anlattı. O kişi de Ertuğrul Gâzi'ye, şanlı bir evlâdının doğacağını müjdesini verdi. Başka bir kayıta ise, Ertuğrul Gâzi'nin rüyasında , ocağında su kaynayıp, gittikçe çoğalıp, büyük bir deniz gibi batan dünyaya yayıldığını gördüğünü anlatır. Ertesi gün ârif bir kimseye hikâye eder ve o kimse – Senden bir veled vücûda gelip, kendisi ve evlâd-ı kiramı bilcümle rûy-ı zemine yahut ekserisine hükmederler- diye tâbir etti. Birkaç gün sonra da Osman Gâzi doğdu." (bk. N. Kösoğlu, **Devlet**, s. 225-226)

⁵⁴ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII: Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, T.T.K. Yay., Ankara, 1998, s. 1

kutsaldır. Doğu toplumlarında rastlanan kan tabusu, kutsallık atfedilen canlıların kanlarını akıtılmamasına dayanmaktaydı. Mesela Moğollar kurban edilecek hayvanların kanlarını akıtmadan öldürürlerdi. Aynı uygulamanın Orta Asya'da da var olduğu görülmektedir. Eski Türk geleneğindeki hâkimiyetin ilâhî kaynaklı olması İslâmiyet'in kabulünden sonra kader inancıyla karışarak, varlığını sürdürmüştür. Osmanlı hanedanı mensuplarının özellikle yay kirişi kullanılarak boğdurulmasının sebebi budur.

Osmanlı Devleti'nde şehzâde, bir sancağa tayin edilerek devlet işlerine alıştırmaya usulü uygulanmıştır. Şehzâdeler, bu usule göre henüz küçük yaşta iken, Anadolu'da bir sancağa gönderilir, devlet erkânından biri de "lala" unvanıyla şehzâdeye refakat ederdi. Lalanın görevi, şehzadenin eğitim-öğretimine nezaret etmek ve siyasî meselelere vukûf sağlamasını temin etmektir. Ayrıca küçük bir rikâb-ı hümayun, yani maiyet görevlileri grubu, nişancı gibi devlet görevlilerinin yanı sıra çeşitli gruplardan oluşmuş yeterli miktarda asker de maiyetine verilirdi. Bir savaş çıktığında, şehzâdeler maiyetleriyle birlikte orduya katılır, sağ veya sol kanatların komutanlıklarını yaparlardı. Bu usul şehzâdelerin önceden hazırlanmalarını, saltanat makamına geldiklerinde tereddüt ve acemilik göstermeden devlet işlerini çekip çevirmeye muvaffak olmalarını temin ederdi. Ancak; bazı şehzâdelerin bulundukları yerde nüfûz sahibi olmaları ve fazlaca askerlerinin bulunması sebebiyle, onlarda vaktinden önce saltanata geçme hırsı ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁵⁵.

Osman Bey ve Orhan Bey zamanında Osmanlı Devleti, bir yandan Selçuklulara bağlılığını sürdürürken, diğer taraftan hükümdarın her bakımdan yetkileri arttırıldı. Fakat Fetret Dönemi'nde beyler güç kazanınca eski Türk devlet anlayışı yeniden canlandı ve egemenlik yetkisi paylaşılmaya başlandı. Çelebi Mehmed'in diğer kardeşlerini bertaraf etmesiyle birlikte merkezî otorite tekrâr gerçekleşti.

⁵⁵ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 48.

Merkezi otoritenin güçlenmesinde Fatih Sultan Mehmed önemli rol oynadı. Türk ve Moğol hanları, kendi yasa ve törelerini tespit ve ilan ederdi. Padişah sıfatı ile hükümdarın buna mutlak şekilde yetkili olduğu, ulemânın buna karışma hakkı olmadığı fikri Osmanlılarda 16. yüzyılın başına kadar hakimdi. Sultan II. Mehmed, buna dayanarak bir çok kanunlar ve yasaklar çıkardı⁵⁶. Osmanlı örfî hukukunun gelişmesinde Fatih devri kesin bir dönüm noktası oldu. Fatih, mutlak otoritesini devlet teşkilâtında kanunlarda yaptığı yeniliklerle gerçekleştirmek istedi ve mutlak otoritesi sayesinde örfî hukuku üstün duruma getirdi. Osmanlı hukûk anlayışı ve kanûnları üzerinde kesin ve sürekli etki yapmış olan Osmanlı hükümdarı Fatih'tir. Osmanlı Padişahlarının en güçlüsü ve serbest fikirlisi olarak Fatih, mutlak hükümlanlık otoritesini, devleti belli bir amaca göre düzenleme ve serbestçe kanûn koyma doğrultusunda kullanmıştır⁵⁷. Devlet, devşirme sistemiyle, merkeze bağlı sıkı bir bürokrasinin kurulması ile yeni görüntüsünün ana unsurlarını oluşturdu. Fatih, devşirmeleri ön plana çıkarırken, ahi ve tekke kökenli ilim erbâblarını ikinci plana düşürdü. Bununla beraber ulema ile her zaman yakın ilişkide oldu⁵⁸. Bu bağlamda, önce iktidarına karşı koyan ve koyabilecek unsurları ve kişileri ortadan kaldırdı veya değiştirdi. Karamanî Mehmed Paşa hariç, bütün vezir-i âzâmlarını devşirme kökenli kendi kullarından seçti. Böylece; kendi mutlak vekili, emir ve isteklerine tam itaatkar bir görevli konumuna indi. Baş vezirin yetkilerini de genişletti. Kendisinden önceki sultanlardan çok farklı bir konum yarattı. Halktan biri gibi camide oturup namaz kılan veya saray kapısından halkın şikâyetlerini dinleyen babası, Sultan II. Murad'dan çok farklıydı. Az sayıda yüksek saray görevlisi ve devlet ileri gelenleri onunla doğrudan konuşabilirdi. Divan toplantısında hazır bulunmayarak, devlet işlerini ancak özel bir arz odasında, devlet erkânı ile tartışma yöntemini koydu⁵⁹.

⁵⁶ Yusuf Oğuzoğlu, **Osmanlı Devlet Anlayışı**, İstanbul, 2002, s. 37.

⁵⁷ Halil İnalcık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet**, İstanbul, 2002, s. 32.

⁵⁸ Y. Oğuzoğlu, **Devlet Anlayışı**, s. 34.

⁵⁹ Y. Oğuzoğlu, **Devlet Anlayışı**, s. 36.

Fatih Sultan Mehmed, devlet teşkilâtında yeni esaslar içeren kanunnâmesi ile mutlak ve bölünmez bir egemenlik anlayışı getirdi. Teşkilât Kanunnâmesi olarak bilinen Kanunnâme; Kanunnâme-i Âl-i Osman başlığı taşımakta ve “Atam dedem kanunudur ve benim dahî kanunumdur. Evlâd-ı kirâmım neslen ba’de neslin bununla âmil olalar” diye başlamaktadır. Üç bâbdan meydana gelen Kanunnâme devlet teşkilâtı, teşrifat kaideleri ve bir kısım suçlarla ilgili düzenlemeleri içermektedir⁶⁰. Kanunnâmede, tahta kimin geçeceği değil, tahtı ele geçirenin devletin selameti için kardeşlerini bile öldürebileceği hükme bağlanmış, fakat bundan sonra, padişahın büyük oğlunun tahta geçmesi esası yerleşmişti. Fatih, Kanunnâmesi’nde “Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların, nizâm-ı âlem için katl itmek münâsibdir; asker ulemâ dahî tecviz etmiştir, anınla amel olalar”diyerek kardeş katlini yasal hale getirmiştir⁶¹. Fatih, kardeş katli uygulamasını getirirken bir yandan da Orta Asya geleneğine uygun olarak bütün oğulların eşit biçimde tahtın vârisi olduğunu teyid ederken diğer yandan da hâkimiyetin bölünmezliği ilkesini getirerek, devleti muhtemel taht mücadelelerinden korumayı amaçladı⁶².

Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı fethinden sonra, halife unvanı alması ile, Sünnî İslâm dünyasının lideri durumuna gelen padişah merkezî otoritesini daha da güçlendirdi. Osmanlı hanedanına mensup erkeklerin tahta çıkma konusunda söz hakkı vardı. Fakat bu hak tahtın kesin sahibi belli olunca sona eriyordu. Örneğin Yavuz Sultan Selim, tahtı ele geçirince, Şehzâde Korkud’un Manisa’ya, Şehzâde Ahmed’in Konya valiliğine dönmesine izin vererek uzlaşmak istedi. Ancak Ahmed bununla yetinmeyerek Bursa’yı işgal etti ve kendisini Anadolu sultanı ilân etti. Yavuz Sultan Selim, Doğu seferine çıktığında sadece kardeşi Korkud Ve Ahmed’i öldürtmekle kalmayıp, Anadolu’daki tüm yeğenlerini de öldürtmüştür. Rivâyete göre bu olaydan

⁶⁰ M. Akman, **Kardeş Katli**, s.156.

⁶¹ Abdülkadir Özcan, “ Fatih’in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı âlem için Kardeş Katli Meselesi” , **İÜEFTD Fatih Sultan Mehmed’e Hatıra Sayısı**, sayı. 33, 1982; Ahmet Akgördüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, C.I, İstanbul, 1992, s. 329.

⁶² M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 157.

sonra Yavuz ağlamış ve ; “Neslimizde bu bid’atı çıkaran rahmeti Hak’dan ba’id olsun” demiştir.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlılarda tahta veraset usulü değiştirildi. Aile içinde ekber’in yani en yaşlı olanın, tahta çıkması usulü kondu. I. Ahmed zamanında(1603-1617) Fatih Kanunnâmesine uyulmadı ve kardeşi Mustafa öldürülmedi. Ahmed’in vefâtında oğlu Osman küçük yaştaydı. Ondaki on iki yaş kadar büyük olan amcası I. Mustafa tahta çıkarıldı. Ancak Mustafa akıl hastasıydı. Kısa zamanda tahttan indirildi ve henüz on beş yaşlarında olan II. Osman (Genç Osman) hükümdar ilân edildi. Bu tarihten sonra tek tük kardeş katli olaylarına rastlanmaktadır. Ancak ailenin en yaşlısının tahta geçmesi ilkesi Osmanlı Devleti’nin sonuna kadar devam etmiştir⁶³.

C- OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNDAN FATİH’İN ÖLÜMÜNE KADAR HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükselme dönemlerinde, iç olaylar arasında şehzâdeler arasındaki taht mücadeleleri önemli bir yer almaktadır. Saltanat değişikliğinden sonra tahta geçen kişi, saltanatını emniyete almak amacı ile diğer şehzâdeleri ortadan kaldırmıştır. Genellikle kardeşler arasında görülen mücadelelerin bir kısmı daha babalarının sağlığında başlamıştır. Bunun başlıca sebepleri ise; iç ve dış tahrikler, can kaygısı ve saltanat hırsıdır.

Osmanlı ülkesi, devletin kurulduğu ilk dönemlerde Türk devlet geleneğinin etkisiyle bey ailesinin ortak malı sayılmakla birlikte, sonraları devletin mülkü olarak kabul edildi. İslâmî esaslara ve Türk devlet geleneğine göre oluşan bu anlayış, giderek Osmanlı Devleti’nin mülküne dönüştü. Osmanlı padişahı, memleketin sahibi olması sebebiyle, tebaasının canı ve

⁶³ A. Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, s.21.

malı üzerinde tasarruf hakkı vardı. Vasıtalı veya vasıtasız bunu kullanırdı. Her türlü kuvvet padişahıdan gelmekle birlikte bunu keyfi olarak değil, kanun, nizam ve ananelere dayanarak yürütürdü. Devlet işlerinde kesin bir karar vermeden evvel, işler devlet meclisinde incelenir, bundan sonra son karar hükümdarın olurdu. Hükümdarın, herhangi bir mesele hakkında verdiği karar ve kat'î olarak beyan ettiği mütalaa kanunundu. Padişahlar, zaman zaman devlet işlerinde, şer'î ve hukukî konular hakkında îcab edenlerle görüşüp kendilerinden fikir alırdı⁶⁴. Osmanlı padişahları toplumun yararına olmak kaydıyla, şeriatın dışında kendi iradelerine dayanarak kanunlar çıkarmışlardır. Buna "örf-i sultânî veya yasağ-ı padişâhî de denirdi"⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde hakimiyet, beyler ahiler ve diğer devlet ileri gelenleri arasında paylaşılmıştır. Özellikle beylerin üzerinde görüş birliğine vardıkları şehzâde devletin başına geçerdi. Görüş birliğine varılmadığı zaman ise taht kavgaları başlar, hatta devlet yıkılma tehlikesiyle karşılaşır. Bu anlayışla birlikte saltanatın sahibini Allah'ın seçtiği kabul edilir, her ne olursa olsun tahtı ele geçiren mutlak itaat edilirdi⁶⁶.

Ertuğrul Bey vefât ettiğinde idâresi altındaki aşiretlerin bir kısmı, Ertuğrul Bey'in küçük kardeşi Dünder Bey'in, bir kısmı da oğlu Osman'ın kabile reisi olmasını istedi. Dünder Bey'in yaşça büyük olmasına karşın, Osman Bey'in kâbiliyeti, şecaati ve güzel huylu olması sebebiyle halkın sevgisini kazanmıştı. Osman Bey, üzerinde birlik sağlanması üzerine Dünder Bey'in yapabileceği bir şey kalmadı. Fakat Dünder Bey, Osman Bey'in reisliğini bir türlü hazmedemedi. Hatta bir rivayete göre; Bilecik ve Yarhisar beylerinin, Osman Gâzi'yi öldürmek için düzenledikleri girişimden

⁶⁴ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 496.

⁶⁵ Osmanlı padişahları, çıkardıkları kanunların şer'iate uygun olmasına büyük önem vermişlerdi. Devletin ve iktidarın en güçlü olduğu dönemlerde dahî çıkarılan kanunlarda ; "şer'-i şerife uygundur" ibaresi yer almıştır.

⁶⁶ Musa'ya karşı seferinde Çelebi Mehmed, Edirne önlerine geldiğinde halk, kendisine şehri teslim etmeyeceklerini, kim kazanırsa ona kapılarını açacaklarını söyledi. Bu da eski Türk devlet anlayışının devam ettiğinin bir göstergesidir. bk. Y. Oğuzoğlu, **Devlet Anlayışı**, s. 127.

Dündar Bey de haberdârdı. Osman Bey, bu olayı bastırdıktan sonra 1298'de amcasını öldürttü⁶⁷.

Osman Gâzi'nin, Orhan, Alâüddin Ali, Pazarlu, Çoban, Melik, Hamid isimlerinde altı oğlu vardı. Osman Gâzi'nin ölümünden sonra, yerine küçük oğlu Orhan geçti. Bu hak büyük kardeş Alâüddin Bey'in idi. Fakat Alaüddin Bey, hevesli olduğu ilimle yakından alakalıydı ve bu heveslerini padişahlığa tercih etti. Bunun için de beyliği kardeşine terk etti. Orhan Gâzi, beyliğin başına geçmekle beraber, yönetim konusunda ağabeyinden yardım istedi. O da bu yardımı esirgemeyeceğini belirtti⁶⁸. Alâüddin Bey, babasının zamanındaki fetihlerin, Orhan tarafından yapıldığını söyleyerek, beyliği ve vezirliği istemedi. Kendisine Kite Ovası'nda verilmiş olan toprak parçası ile yetindi⁶⁹.

Orhan Gazi, otuz sekiz yıl süren saltanatından sonra vefât etti. Orhan Gâzi'nin , Süleyman Paşa, Murad, İbrahim, Halil, Sultan ve Kasım adlı altı oğlunda İbrahim, Halil ve Murad hayatta kaldı. I. Murad, babası vefât edince, o dönemde devlet işlerinde büyük nüfuzu olan ahîlerin yardımı ile devletin başına geçtikten sonra, Halil ve İbrahim tahta geçmek amacı ile isyan etti⁷⁰. I. Murad tahta kendisine karşı isyan eden kardeşlerini öldürttü⁷¹.

⁶⁷ Neşri'de, Osman Bey'in, Dündar Bey'i Bilecik beyinin yakalanmasına engel olduğu için okla bizzat kendisinin öldürdüğü kaydedilmektedir. Neşri, **Neşri Tarihi**, (Yay: Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen) C.II, T.T.K. Yay., Ankara, 1997, s. 95-95 - Dündar Bey'in tahta geçme konusunda hak iddea ederek Osman Gâzi ile bir çekişmeye girmesi, eski Türk devlet anlayışının Osmanlı'da devam ettiğinin bir göstergesidir. Çünkü bu olayda amca olan Dündar Bey'in, yeğeni kadar tahtta hak sahibi olduğunu göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk.Mehmed Niyazi Özdemir, **Türk Devlet Felsefesi**, İstanbul, 1993, s.150.

⁶⁸ M. Zeki, **Maktûl Şehzâdeler**, İstanbul, 1332, s. 3.

⁶⁹ Mustafa Nuri Paşa, Orhan Gâzi'nin ağabeyisi Alâüddin Paşa'dan, vezirlik görevini yapmasını rica ettiğini, o da kabul ederek, devletin temellerini sağlamlaştıracak askerî ve sivil kanunlar hazırladığını belirtmektedir.bk. Mustafa Nuri Paşa, **Netayicü'l- Vukuât**, (Sadeleştiren; Neşet Çağatay), T.T.K. Yay., Ankara, 1987, s.15 - Uzunçarşılı'ya göre ise, şehzâde Alâüddin Bey ile Orhan Bey'in veziri Alaüddin Paşa farklı kişilerdir fakat birbirine karıştırılmaktadırlar. **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.116.

⁷⁰ Osmanlı tarihlerinde I. Murad'ın, kardeşleri Halil ve İbrahim beyleri idam ettirmeden önce ulemâya ve devlet erkanına isyan karşısında ne yapılması gerektiği konusunda fikrini sorduğu, devlet erkânın, devletin bekâsı için tehlike arzeden kardeşleri ortadan kaldırılması için karar verdiği, ulemânın ise fetva verdiği belirtilmektedir. İ. H. Uzunçarşılı, "Murad I." **İA**, C. VIII, s. 588 - Mehmet Akman, Halil ve İbrahim'in ölümleri hakkında fetva verilmesinin

Daha sonraki dönemlerde iktidar kavgalarında, Hristiyanlıktan dönme devşirmeler ile bey kökenliler etkili oldu. İlk defa bu iki güç I. Murad'ın ölümünden sonra karşı karşıya geldi. Türk beyleri, bir Türk anneden olan Şehzâde Yakub'u, dönmeler ise bir Rum anneden olan Bayezid'i tahta çıkarmak istiyorlardı. I. Murad'ın savaş alanında ölümünden sonra Bayezid, kardeşi Yakub'un Anadolu'da Türkmenleri toplamakla meşgul olmasından yararlanarak tahtı ele geçirdi. Daha sonra da kardeşi Yakub'u öldürttü. Böylece Çandarlılar ve öteki Türkmen beyleri Osmanlı hanedânının yaşayan son erkek evlâdı olan Bayezid'in tahta çıkmasını kabul etmek zorunda kaldılar. Beylerle devşirmelerin mücadelesi Fetret Devri'nde de devam etti ve Çelebi Mehmed, beylerin desteği ile tahta çıktı. Fatih'in yaptığı düzenlemeler ile beylerin bu etkisi ortadan kaldırılarak Osmanlı hânedânını devletin tek hakimi konumuna getirdi.

I. Murad'ın, Bayezid, Yakub ve Savcı isminde dört oğlu vardı. I. Murad döneminde şehzâdelerin yönetimde tecrübe kazanması amacı ile sancaklara gönderilmesi usulü getirildi. Ancak bazı şehzâdeler bulundukları yerde nüfûz sahibi olunca şehzâdelerde vaktinde önce saltanata geçme hırsının doğmasına sebep olurdu. Bu hırsla kapılan şehzâdelerden biri de Savcı Bey oldu. I. Murad, büyük oğlu Bayezid'e Germiyan, ortanca oğlu Yakub Çelebi'ye Karasi sancaklarını tevcih etti. Küçük oğlu Savcı Bey'i de, Bursa'da kaimakam olarak bıraktı⁷². 1371 Çirmen Savaşı'ndan sonra Bizans, Osmanlı padişahına tâbi bir devlet haline gelerek yıllık vergi vermeyi ve Osmanlı Devleti'nin taraf olduğu savaşlarda kendi kuvvetleriyle bu

idam kararının belirli bir yargılama sürecinden sonra verildiği sonucuna varıldığını, fakat bu fetvaya ulaşılamadığını kaydediyor. bk. "Önceki Hukukumuzda İsyân Suçu", **Hukuk Araştırmaları**, C. IX, sayı 1-2, s. 203 -222.

⁷¹ M. Akman, age, s.47 Ahmed Akgündüz ise Şehzâde Halil, İbrahim ve Savcı Bey'in Orhan Bey tarafından idam edildiğini kaydetmektedir. bk. A. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, C.II s.19.

⁷² M. Zeki, I. Bayezid'in, Savcı Bey'i kıskandığını ve sevmediğini aynı zamanda Bursa'da kaldığından memnun olmadığını, onun aleyhinde entrikalar çevirdiğini, Bursa kadısı ile birlikte babasına bir mektup yazarak Savcı Bey'in hareketlerini şüpheli göstererek, babasının savcı Bey üzerine hareket etmesini sağladı. **Maktul Şehzâdeler**, s. 5.

seferlere katılmayı taahhüt etti. I. Murad, Anadolu üzerine bir sefer düzenledi ve bu sefere vasallık hizmetini ifa etmek amacıyla İmparatorun oğlu Andronikos da katıldı. Savcı Bey, Andronikos ile ittifak yaptı. Her ikisinin de amacı, babalarının makamına geçmek idi. Bu haberin Bayezid tarafından babasına duyurulmasından sonra, I. Murad Bizans İmparatoru ile görüştü. Her iki hükümdar da, kendilerine isyan eden oğullarının gözlerine mil çekmeye karar verdiler⁷³.

I. Murad Han, şehzâdenin hareketlerinden habersiz gibi davranarak, Biga yakınlarında bir süre avı tertiplediğini ve kendisinin de katılmasını arzu ettiğini Savcı Bey'e bildirdi. Savcı Bey, fermanı alınca emre aldırış etmedi ve savaş için gerekli hazırlıklara başladı. Padişah, oğlunun emre itaat etmediğini öğrenince, Bursa üzerine yürüdü⁷⁴. Kite Ovası'nda yenilen Savcı Bey, kaçıktan başka çare bulamadı ve bir kaç arkadaşı ile birlikte Dimetoka'ya iltica etti. Sultan Murad, oğlunun kaçtığını ve Dimetoka Kalesi'ne sığındığını anlayınca, oraya gitti. O sırada şehzâdeyi yakaladılar ve padişahın huzuruna getirdiler. Oğlunu azarlamak ve af etmek fikrinde fikrinde olan I. Murad, şehzâdesinin sözleri ve adaba aykırı cevapları karşısında, imparator ile olan karar gereğince de gözlerine mil çektirdi⁷⁵. Bununla da yetinmeyerek şehzâdeyi idam ettirdi⁷⁶. Böylece I. Murad, oğlunu öldürtmek zorunda kalan ilk Osmanlı padişahı oldu.

Şehzâde Bayezid, Türklerin Rumeli'deki geleceğini tayin eden Kosova Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynadı. Kosova Savaşı'nda I. Murad merkezde yer alırken, sağ kolda büyük oğlu Bayezid'i, sol kolda diğer oğlu Yakub'u görevlendirmişti. Kosova Savaşı'nda Sırplar ağır bir yenilgiye uğratılmakla birlikte Sırp kralının damadı Miloş Kapiloviç, Sultan Murad'ı

⁷³ M. Zeki, **Maktûl Şehzâdeler**, s. 5-6.

⁷⁴ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 50.

⁷⁵ A. Aktan, **agm**, s.9.

⁷⁶ M. Zeki, Bayezid'in bu olaydan üzülmeyişini, hatta memnun olduğunu, ancak bu olayda ikinci derecede rol oynadığı için pek dikkate alınmadığını belirtmektedir. (bk. **Maktûl Şehzâdeler**, s.8)

zehirli bir hançer ile yaraladı⁷⁷. I. Murad, büyük oğlu olması ve üstün yeteneğinden dolayı kendi yerine Bayezid'in getirilmesini vasiyet etti. Devlet erkânın ittifâkı ile I. Bayezid hükümdârlığa getirildi.

Şehzâde Yakub, olup bitenlerden habersiz, firar eden düşman askerlerini takip etmekle meşguldü. Halbuki ümerâ ve erkân, daha önce cereyan eden Savcı Bey hâdisesinden ders almış, Yakub'u nasıl ortadan kaldıracaklarına karar vermişlerdi. Varılan karar gereği, şehzâde Yakub'a "baban seni çağırıyor" diye haber gönderildi ve şehzâde gelir gelmez idâm edildi⁷⁸.

1- FETRET DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

Ankara Savaşı'nda Bayezid yenilgiye uğradı ve Timur'a esir düştü. Yıldırım Bayezid yıllarca zaferden zafere koşan bir hükümdar olarak mağlûbiyete ve esarete tahammül edemedi. Her ne kadar Timur kendisini hükümdarlıkta bırakacağını söylese de Bayezid bu vaadlere inanmadı. Nihayet kendisinin Semerkand'a götürüleceğini anlamış ve Timur, İzmir seferinden döndükten sonra parmağındaki yüzüğün taşının altında sakladığı zehri alarak hastalanmış ve Akşehir'e geldikten sonra 1403'te vefat etmişti⁷⁹.

Timur'un Anadolu'da yaptığı çok yönlü tahribat, Osmanlı'nın ve Anadolu'nun geleceğini etkiledi. Devlet ve toplum hayatında onarılması uzun yıllar alacak derin yaralar açtı. Osmanlı Devleti bir süre padişahsız kaldığı gibi, ülkenin siyasî birliği yanında, toprak bütünlüğü de bozuldu. Ankara Savaşı'ndan itibaren, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında tahtı ele geçirmek amacı ile mücadeleler başladı. Ankara Savaşı'ndan 1413'te Çelebi

⁷⁷ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I s. 257

⁷⁸ Şehzâde Yakub'un idâm edilmesi bazı tarihçiler tarafından meşru olarak gösterilmiş ve karar ile Bayezid arasında bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi I. Murad, kardeşleri Halil ve İbrahim ile oğlu Savcı Bey'i idâm ettirdi. Fakat daha önceki idam kararlarında taht iddiası bulunduğu halde, Şehzâde Yakub, taht iddiasında bulunmadan öldürülmüştür. Şehzâde Yakub'un idamı, şimdiye kadar görülen idam olaylarından bu yönü ile ayrılır. (bk. M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 51-52)

⁷⁹ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 320.

Mehmet'in tek başına tahta oturuşuna kadar geçen bu süre yaygın olarak “**Fetret Devri**” veya “**Fâsıla-i Saltanat**” olarak adlandırıldı⁸⁰.

Fetret Devri'nde cereyan eden olaylar daha sonraları, kardeş katli uygulamalarının çoğalmasına zemin hazırladı ve Fatih, kardeş katline cevaz veren meşhur kanunnâmesini hazırlarken, bu devir olaylarından etkilendi. Türk-İlhanlı-Moğol geleneğinde mevcut olan ülüş sisteme göre, hanedan mensupları ülke üzerinde eşit hakka sahipti Timur, bu geleneği Osmanlı Devleti'nde de tatbik etmek istedi ve ülkeyi parçalayarak, her birini bir şehzâdeye verdi. Şehzâdelerin her biri kendi bölgelerinde egemenliğe sahip oldukları için, aralarındaki mücadelelerde savaş hukuku çerçevesinde cereyan etti⁸¹.

Yıldırım Bayezid'in Süleyman, İsa, Ertuğrul, Mehmed, Mustafa, Musa, Kasım adlarında yedi oğlu vardı. Bunlardan Ertuğrul Çelebi, Kadı Burhaneddin ile yapılan bir savaşta öldü. Geriye kalan altı şehzâde, Yıldırım Bayezid'in Timur ile yaptığı Ankara Savaşı'nda babalarının yanında savaşa katıldılar. Çocuk yaşta bulunan Kasım ise Bursa'da kaldı.

Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Timur, Ankara Savaşı'nı kazandıktan sonra Anadolu beyliklerine ait toprakları eski sahiplerine verdiği gibi, geri kalan toprakları da Bayezid'in oğulları arasında paylaştırdı. Çok geçmeden bu şehzâdeler, Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa'yı ele geçirmek için birbirleri ile mücadeleye başladılar. Daha sonra Bursa'ya gelen Süleyman Çelebi, devlet hazinesini Edirne'ye taşıyarak burayı devletin merkezi yapmak istedi.

⁸⁰ M. Zeki, Fâsıla-i Saltanat tâbirinin, padişahsız zaman demek olduğunu kaydetmektedir. Osmanlı'da ise, Timur'un Yıldırım'ı esir tuttuğu sekiz ay dışında, saltanat bir gün dahî boş kalmamış, hatta bir dönem dört padişah tarafından yönetilmiştir. Bu döneme fetret devri demek uygun değildir. Çünkü milletlerin, hatta Osmanlı tarihinde bu tür karışıklıklar çok olmuş ama hiç birisine fetret devri demek uygun görülmemiştir diyerek bu döneme “Fetret-i Şehzâdegân veya “Taht Kavgası” denilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. **Maktul Şehzadeler**, s. 39.

⁸¹ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 121.

Emir Süleyman, Güzelce Hisar'da bir süre kaldıktan sonra İmparator Manuel ile anlaşarak, Gelibolu'ya geçti ve İmparator ile Gelibolu Antlaşması'nı imzaladı (Şubat 1403). Bu antlaşmaya göre Süleyman Çelebi, Pendik, Gebze ile bazı adaları, Misivri'ye kadar olan Karadeniz sahillerini, Rumeli'de Selanik ve Teselya'yı Bizanslılara terk ediyordu⁸². Buna karşılık, Süleyman Çelebi, Edirne'de hükümdar olacak ve imparator tarafından tanınacaktı. Ayrıca Bizans'ın o zamana kadar Osmanlılara vermekte olduğu vergi de kaldırıldı. Bu antlaşmadan sonra Kasım Çelebi ile kız kardeşi Fatma Sultan'ı İstanbul'a rehin bırakan Süleyman Çelebi, Gelibolu'dan Edirne'ye geçerek hükümdarlığını ilan etti (1403). Kardeşlerine karşı daha da güçlü duruma gelmek isteyen Emîr Süleyman, bazı ticarî imtiyazlar vermek suretiyle Venedikliler ve Cenevizlilerle de anlaştı. Anlaşmaya göre bu İtalyan Cumhuriyetleri, Timur'un Rumeli'ye geçmesine mâni olacaklardı. Timur Emir Süleyman'ı elinden kaçırmakla birlikte Osmanlıların asıl kuvvetinin Rumeli'de olduğunu bildiği için Avrupa yakasına geçmedi. Hatta bir müddet sonra Emîr Süleyman'a hil'at göndererek kendisine tâbi olması şartı ile onu Avrupa'daki Osmanlı topraklarının hükümdarı ilan etti.

Süleyman Çelebi'yi başlangıçta İsa Çelebi ve Mehmed Çelebi de tanıdı. Çelebi Mehmed, Emir Süleyman'ın tahtı ele geçirmesinden sonra başarısını uygun düşen armağanlarla, gönderdiği mektuplarla kutladı. Gönderdiği mektupta, babasının ölümünden sonra ocağın dağılmadığını Osmanoğullarının değerli ülkesinin, Emir Süleyman'ın yönetiminde düzene konulduğunu vurguladı. Emir Süleyman, bu Kutlama mektubundan son derece memnun olduğu gibi mektuba karşılık O da, değerli hediyeler, mektup ve başarı dileklerini gönderdi.

⁸²İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 328.

a) Çelebi Mehmed - İsa Çelebi Mücadelesi

Ankara Savaşı'nda ihtiyat kuvvetlerinin başında bulunan Çelebi Mehmed, savaşın kaybedildiğini görünce, ağabeyleri Süleyman Çelebi ve İsa Çelebi gibi savaş alanını terk etti. Yanında bulunan bin kadar askeriyle Amasya'ya gitmek istedi. O sırada Timur'un, Amasya'ya tâyin ettiği Kara Devlet Şah'ın askerlerinin yağma ve çapulları halkı bezdirmişti. Ani bir baskın yapan Çelebi Mehmed, halkın da yardımıyla şehre girmeye muvaffak oldu ve Kara Devlet Şah'ı öldürdü. Böylece Çelebi Mehmed eski sancağına sahip oldu. Ankara Savaşı'ndan sonra Süleyman Çelebi Edirne'de, İsa Çelebi Balıkesir ve Musa Çelebi'yi mağlup ettikten sonra Bursa'da, Çelebi Mehmed de Amasya'da hükümdar olarak tanınmışlardı.

Timur'un Anadolu'dan ayrılmasından sonra Çelebi Mehmed, Bursa'da bulunan İsa Çelebi'ye Anadolu'nun aralarında paylaşılması için teklifte bulundu⁸³. Teklifinin kabul edilmemesi üzerine her iki Osmanlı şehzâdesi arasında Ulubat civarında savaş meydana geldi. Savaşı kaybeden İsa Çelebi bir gemi ile İstanbul'a gitti.⁸⁴ Çelebi Mehmed'in Bursa'ya gelerek Timur tarafından harap edilen şehri onartması, Edirne'de tahta çıkmış olan Emir Süleyman'ı endişelendirdi. Anadolu'ya geçmek amacı ile beylerinden yardım istedi⁸⁵.

⁸³Çelebi Mehmed'in dayısı olan ve Balıkesir yöresini elinde bulunduran Eyne Bey bu paylaşım için aracı oldu. Buna göre Bursa ve yukarısı Çelebi Mehmed'in, Aydın, Saruhan, Germiyan Karasi ve Karaman illeri İsa Çelebi'ye bırakılacaktı. İsa Çelebi ise, kendisinin yaşça Mehmed Çelebi'den daha büyük olduğunu ileri sürerek, tahtın kendisine ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine Çelebi Mehmed harekete geçti ve Bursa üzerine yürüdü. Neşri, **age** s. 425.

⁸⁴Hoca Saadettin, **Tacü't-Tevarih**, (Yay: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay, 1979, s. 13.

⁸⁵Emir Süleyman, beylerine Anadolu'ya geçmek istediğini, kardeşinin küçük olmasına rağmen babasının Anadolu'daki topraklarına tamamen sahip olduğunu söyleyince, onlar da Çelebi Mehmed'in yaşça küçük, ancak devletçe büyük olduğunu, onunla karşılaşan diğer kardeşlerinin yenildiği cevabını verdiler. Adamları Emir Süleyman'a, Bizans İmparatoruna İsa Çelebi'nin kendisine gönderilmesini dile getiren bir mektup yazmasını istediler. Emir Süleyman bu teklifi kabul etti. Necdet Öztürk, "Fetret Devri ve Osmanlı Hâkimiyetinin Yeniden Tesisi" **Türkler Ansiklopedisi**, C.IX, Ankara, 2002, s. 222.

Emir Süleyman, yanına getirttiği İsa Çelebi'ye yardım ederek tekrar Bursa üzerine gönderdi. İsa Çelebi, Gelibolu'dan Anadolu tarafına geçip önce Karasi taraflarını ettikten sonra Bursa'ya uğrayarak Beypazarı tarafında Karamanoğlu ile çarpıştı. Bursa'ya gelerek şehir halkına Çelebi Mehmed ile anlaştığını söyleyerek almak istedi. Fakat Bursa halkı kaleye çekilerek müdafaa tertibatı alması üzerine İsa Çelebi, şehri yaktı. Durumu haber alan Çelebi Mehmed'in Bursa önlerine gelmesi üzerine İki taraf arasında meydana gelen mücadelede İsa Çelebi yine başarılı olamadı ve Candaroğlu İsfendiyar Bey'in yanına kaçtı. İsfendiyar Bey ile ittifak kuran İsa Çelebi, Ankara üzerine yürüdü. Fakat Yapılan Gerede Muharebesinde bir kez daha yenilgiye uğradı⁸⁶.

Tahta geçme iddiasından vazgeçmeyen İsa Çelebi bu kez İzmiroğlu ile ittifak yaptı ise de kardeşi tarafından yenilgiye uğratıldı. İsa Çelebi, Eskişehir yakınlarına geldiği zaman bir hamamda yakalanarak boğuldu (1405). İsa Çelebi'nin bertaraf edilmesiyle ve Batı Anadolu beyliklerinin sindirilmesiyle Anadolu'nun en güçlü hükümdarı Çelebi Mehmed oldu⁸⁷.

b) Çelebi Mehmed – Emir Süleyman Mücadelesi

İsa Çelebi'nin ortadan kaldırılmasından sonra, Anadolu'nun büyük bir kısmına sahip olan Çelebi Mehmed, Emir Süleyman ile mücadeleye hazırlanmaya başladı. Emir Süleyman, kalabalık bir ordu ile harekete geçerek Ankara yakınlarına geldi ve kaleyi kuşattı⁸⁸. Bir kaç gün süren kuşatmadan sonra kaleyi almaya muvaffak oldu⁸⁹. Ankara'nın düşmesinden

⁸⁶İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 332.

⁸⁷N..Öztürk, **agm**, s. 223.

⁸⁸Hoca Saadettin, **age**, s. 28-29.

⁸⁹Kaleyi savunan Yakub Bey, Çelebi Mehmed'den yardım istedi. Çelebi Mehmed İse Yakub Bey'e direnmesini, iki gün içinde geleceğini bildirdi. Fakat, Emir Süleyman'ın adamları, habercileri yakaladılar. Mektupta yazılanları değiştirerek kalenin anahtarlarını teslim etmesi gerektiğini yazdılar. Haberciler mektubun uydurma olduğunu anlamadılar ve kurtulduklarını sanarak mektubu Yakub Bey'e teslim ettiler. Bunun zerine kale teslim edildi. Hoca Saadettin, **age**, s. 31.

sonra Beypazarı'na çekilen Çelebi Mehmed, oradan Tokat ve Amasya'ya giderek ordusunu hazırlamaya başladı.

Emir Süleyman, daha ileri gitmeyerek Bursa'ya döndü. Rumeli taraflarına geçmeyi düşündü ise de daha sonra vazgeçti⁹⁰. Yenişehir'de Kâfir denilen geçide giderek dağılan askerlerini toparlamayı planladı. Bu bölgede Çelebi Mehmed ile Emir Süleyman kuvvetleri, yedi gün savaşmasına rağmen iki tarafta sonuç alamadı. Çelebi Mehmed Tokat'a geri dönerken, Emir Süleyman Bursa'ya giderek tahta oturdu.

c) Emir Süleyman - Musa Çelebi Mücadelesi

Henüz aralarında taht mücadelesi başlamamış olan Musa Çelebi, Çelebi Mehmed'den kendisinin Rumeli'ye geçmesi konusunda izin istedi. Musa Çelebi, Samsun veya Sinop Limanı'ndan Karadeniz gemileri ile Rumeli'ye geçmesine izin verildiği takdirde Emir Süleyman'ın elinde olan yerleri zapt edeceğini ve ondan sonra da ömrü oldukça Çelebi Mehmed'e bağlı kalacağını bildirdi. İsfendiyar Bey, Musa Çelebi'yi Sinop'tan bir gemi ile Eflak'a gönderdi. Eflak hakimi Mirçe ile Musa Çelebi arasında bir antlaşma yapıldı. Musa Çelebi ile Mirçe'nin anlaşmış olduğunu öğrenen Emir Süleyman, Edirne'ye hareket etti. İki kardeş arasında Çatalca ve Haliç'in Hasköy mevkiinde yapılan savaşta Emir Süleyman galip geldi. Yanında bulunan Sırpların Emir Süleyman'ın yanına geçmesi ile yenileceğini anlayan Musa Çelebi, Eflak'a kaçtı. Emir Süleyman onu tâkip etmeyerek, zaferin verdiği sevinçle eğlenceye daldı⁹¹.

Bu başarıya rağmen Emir Süleyman'ın kuvvetler günden güne azalmaya başladı. Özellikle bütün devlet işlerini yürüten Vezir-i Azam Çandarlı Ali Paşa'nın ölümünden sonra daha zayıfladı. Musa Çelebi,

⁹⁰ Emir Süleyman, adamlarından Vezir-i âzam Çandarlızâde Ali Paşa'nın; saltanat davası güdenlerin metîn olmaları gerektiğini, kaçmalarını askerinin maneviyâtını bozacağını söylemesi üzerine vazgeçti. (bk. İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 334)

⁹¹ Hoca Saadettin, **age**, s. 5.

kuvvetlerini toplayarak yine harekete geçti ve Emir Süleyman'ın kuvvetlerini Sofya yakınlarında bozguna uğrattı. Musa Çelebi bu başarıdan sonra Edirne üzerine yürüdü. O sırada bir hamamda eğlenmekte olan Emir Süleyman, Musa Çelebi'nin Edirne yakınlarına geldiği haberini veren Evrenos Bey'e inanmadı. Hatta ona hakaret bile etti. Ayrıca Musa Çelebi'nin şehre saldırdığını belirten yeniçeri ağasına da inanmayarak sakalını kestirdi. Bu hareketleri, ordu ileri gelenlerinin kendisini yalnız bırakmasına sebep oluyordu. Musa Çelebi şehri sardığı zaman, Emir Süleyman'ın yanında yalnızca Karacabey, Kara Mukbil Bey ve Temürtaşoğlu Oruç Paşa kaldı. Tehlikeyi geç kavrayan Emir Süleyman, az sayıda adamıyla birlikte, geceleyin Edirne'den İstanbul'a doğru yola çıktı. O geceyi Babaeski köylerinden Dügüncü Köyü'nde geçirdi. Sabahleyin Musa Çelebi'nin adamları saldırdı. Emir Süleyman'ı yakalayıp bağladılar. Musa Çelebi'nin emriyle Emir Süleyman öldürüldü. Böylece saltanat mücadelesi bundan sonra Musa Çelebi ile Mehmed Çelebi arasında devam etti⁹².

d) Çelebi Mehmed – Musa Çelebi Mücadelesi

Musa Çelebi, Emir Süleyman'ın Rumeli'de egemen olduğu bütün yerleri ele geçirdi. Akıncı beyleri ve ümerâ, Emir Süleyman'dan göremedikleri padişahlık ve liderlik özelliklerini Musa Çelebi'de görmüşler, bu sebeple onu desteklemişlerdi. Musa Çelebi, biraderi Çelebi Mehmed ile yaptığı anlaşmayı bozarak hükümdarlığını ilan etti ve kendi çapında örgütlenerek, İbrahim Paşa ve Kör Şah Melik'i kendisine vezir yaparken, Simavna kadısının oğlu Şeyh Bedreddin'i de kazaskerliğe getirdi⁹³. Buna göre Musa Çelebi Rumeli'ye, Çelebi Mehmed ise Anadolu'ya hâkim oldu.

Rumeli'de hükümdâr olan Musa Çelebi'nin uyguladığı baskı etrafında huzursuzluğa sebep oldu. Çevredeki ülkelerden ağır haraç istemesi, ağır vergilere bağlaması, onların başkaldırmasına yol açtı. Musa Çelebi, mal

⁹² N. Öztürk, , **age** , s. 223.

⁹³ N. Öztürk, **agm**, s. 224.

sahibi olan beyleri öldürterek mallarına el koyduğu gibi İstanbul'dan haraç istemek üzere de İbrahim Paşa'yı görevlendirdi. Musa Çelebi'nin yaptığı faaliyetleri beğenmeyen İbrahim Paşa, İstanbul'a gittiği zaman, Çelebi Mehmed'e haber göndererek, beylerin Musa Çelebi'den nefret ettiklerini bildirdi. Çelebi Mehmed'in Anadolu'ya çağırması üzerine İbrahim Paşa Çelebi Mehmed'e katıldı⁹⁴.

Musa Çelebi, öncelikle kendisi aleyhinde Emir Süleyman ile işbirliği yapan Sırp despotundan intikam almak istedi. Büyük bir kuvvetle Novaberda'yı aldı ve Vidin'e isyan eden Bulgar beyini itaat altına aldı⁹⁵. Taht mücadelelerinde Emir Süleyman'ı destekleyen ve Haçlı Seferlerinde olduğu gibi Timur olayında da parmağı olduğuna inandığı Bizans'ı cezalandırmak amacıyla İstanbul'u kuşattı. Osmanlı şehzâdelerinin mücadelesinden her fırsatta yararlanan Bizans İmparatoru Manuel, bu kez Çelebi Mehmed'i Rumeli'ne geçirmeyi planladı. Böylece kapısını çalan Musa Çelebi tehlikesini surlardan uzaklaştırmış olacaktı. Çelebi Mehmed ile Bizans arasında bir anlaşma yapıldı. Çelebi Mehmed ile sağlanan bu antlaşmadan Bizans oldukça memnun idi. Hatta Bizans tarihçileri bunun Bizans'a kaderin bahşetmiş olduğu bir nefes alma aralığı olduğunu, bu aralığın Çelebi Mehmed'in ölümü ve II. Murad'ın tahta çıkışıyla sona erdiğini kaydederler⁹⁶.

Bizans İmparatoru ile yapılan anlaşma ile İmparator, Çelebi Mehmed'i ve askerlerini karşıya geçirdi. Musa Çelebi, durumdan haberdar olunca bütün gücüyle Çelebi Mehmed'i karşılamaya çıktı. İstanbul yakınlarındaki İnceğiz'de iki ordu karşılaştı. Yapılan savaşta Çelebi Mehmed yenildi ve İstanbul'a kaçtı. Daha önce yapılan anlaşmaya uygun olarak İmparator, askerleri yine karşıya geçirdi⁹⁷. Ayrıca politik hareket ederek, Musa

⁹⁴ Neşri, **age**, s. 491

⁹⁵ İ. H. Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 340.

⁹⁶ N. Öztürk, **agm**, s. 224.

⁹⁷ Hoca Saadettin, Çelebi Mehmed'in maiyetinde olan ve savaş sırasında karşı tarafın askerlerini kovalayan askerler, geri döndüklerinde Çelebi Mehmed'i yerinde bulamadıklarını, bu sebeple Musa Çelebi'ye katılmak zorunda kaldıklarını, fakat bir yolunu bular tekrar geri Çelebi Mehmed'e döndüklerini kaydeder. Hoca Saadettin, **age**, s. 59-60.

Çelebi'den memnun olmayan Rumeli beyleri ile bağlantı kurmaya çalıştı. Dulkadiroğlu Süleyman Bey'e bir mektup gönderip, Musa Çelebi'yi Rumeli'den çıkarmak niyetinde olduğunu, onun ve dostlarının da bu sefere katılmasını istedi. Süleyman Bey de sefere katılacağını bildirdi ve Ankara'da toplanan kuvvetler Bursa üzerine yürüdü. Çelebi Mehmed, Bizans İmparatoruna haber göndererek karşıya geçmek istediğini bildirdi. Bizans İmparatoru gemiler hazırlayarak, Çelebi Mehmed'in ve kuvvetlerinin karşıya geçmelerini sağladı⁹⁸. Bu faaliyetlerinde Çelebi Mehmed'in en büyük yardımcısı Evrenos Gâzi oldu⁹⁹.

Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'nin Edirne'den ayrılmak üzere olduğunu öğrenince harekete geçti ve kaleyi kuşattı¹⁰⁰. Şehir halkı, kaleyi teslim etmemesi üzerine Çelebi Mehmed Sofya'ya gitti. Buranın güneyinde Samakov Kasabası civarında Derbend mevkiinde meydana gelen savaşta Musa Çelebi büyük bir cesaretle savaştı ise de zaten az olan kuvvetleri bozuldu ve kendisi de yaralandı¹⁰¹. Bayezid Paşa, Mihaloğlu, Burak Bey, Musa Çelebi'yi takip etmeye başladı. Musa Çelebi, Çamurlu denilen yerde çeltik arkına düştü. Arkadan Bayezid Paşa, Mihaloğlu ve Burak Bey, yetişerek elini bağladılar. Daha sonra Çelebi Mehmed'in yanına getirdiler. Musa Çelebi yay kirişi ile boğuldu. Cesedi Bursa'ya getirildi ve babasının yanına gömüldü¹⁰². Böylece Osmanlı Devleti'nde yaşanan Fetret Devri'nden sonra hâkimiyeti tek elde toplayan şehzade Çelebi Mehmed oldu.

⁹⁸ Neşri, **age**, s. 505.

⁹⁹ Rumeli'nin ilk fâtihi Gazi Süleyman Paşa ile birlikte Avrupa topraklarına ayak basan Evrenos Gâzi, o zamandan beri ömrünü savaş meydanlarında tüketmiş, bir komutandı. Rumeli'nin bu ünlü komutanı, Edirne'den Vardar Yenicesi'ne dönünce, oğlu Ali Bey aracılığı ile Çelebi Mehmed'e haber göndererek onun tarafını tutacağını bildirdi. Daha ilk fetihlerden itibaren üstün yararlılıkları görülen Evrenos Gâzi'nin, Mehmed Çelebi'nin yanında yer alması önemli bir gelişmedir. Rumeli'de izlenilecek strateji hakkında Çelebi Mehmed'i bilgilendirdi. Sırp sınırındaki beylerden Paşa Yiğit, Budak, Tırhala ve Sinan Beylerin de tam zamanında Çelebi Mehmed'e katılmalarını sağladı. Sırp despotu Stefan Lazaroviç ile de anlaşma yapılmasını sağladı. (bk. N. Öztürk, **agm**, s. 225)

¹⁰⁰ Hoca Saadettin, **age**, s. 70.

¹⁰¹ İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I s. 344.

¹⁰² Neşri, **age**, s. 517.

2 - ÇELEBİ MEHMED DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

a) Düzmece Mustafa Olayı

Osmanlı kroniklerinin yazdıklarına göre Yıldırım Bayezid'in oğullarından Mustafa Çelebi de Ankara Savaşı'na katıldı. Bayezid, esir düştükten sonra Musa ile Mustafa'nın bulunmasını istedi. Fakat bu şehzâdelerden Musa Çelebi bulunurken Mustafa Çelebi bulunamadı. Timur ile birlikte Semerkant'a götürülmüş olan Mustafa Çelebi, Timur'un ölümünden sonra Şahruh tarafından serbest bırakıldıktan sonra Trabzon'a geldi. Mustafa'nın yolladığı adamları Venedikliler ve Bizans İmparatorluğu ile müzakereye başladı. Önce Konya'ya, sonra da Kastamonu'ya gelen Mustafa, oradan deniz yolu ile Rumeli yakasına, Eflâk'a geçti¹⁰³.

Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgalarında değişken bir politika izleyen Bizans, bu tutumunu sürdürmeye devam etti. Mustafa Çelebi'nin ortaya çıkışı, Osmanlı topraklarından daha çok menfaat temin etmeye çalışan Manuel için de iyi bir fırsat oldu. 1419'da Rumeli'ye çıkarılması kararlaştırılan Mustafa Çelebi, önce Eflak tarafına gönderildi. Bu arada Niğbolu Sancak Beyi Aydınoğlu Cüneyd Bey, hemen Eflak'a giderek kendisine katıldı. Mustafa Çelebi ile Cüneyt Bey, Eflak birlikleri ve kendilerine katılan güçlerle Teselya ve Selanik taraflarında faaliyete geçtiler. Mustafa Çelebi, Eflâk prensi Mirçe'nin yardımıyla Rumeli'de saltanatını ilan etti. Çelebi Mehmed, onların bu faaliyetlerini haber alır almaz, hemen harekete geçti. Selanik yakınlarında yapılan savaşta Mustafa Çelebi'yi yenilgiye uğrattı ise de ele geçiremedi. Mustafa Çelebi ve Cüneyt Bey, Selanik Kalesi'ne sığındılar. Çelebi Mehmed, Selanik Vâlisi Laskaris'ten Mustafa Çelebi'nin teslim edilmesini istedi. Ancak vâli, imparatorun izni olmadan şehzâdeyi teslim edemeyeceğini bildirdi¹⁰⁴. Bunun üzerine Çelebi Mehmed, bizzat Manuel'e baş vurdu. Manuel, şehzâdeyi teslim

¹⁰³ Halil İnalcık, "Bayezid I", İ.A. C. XXVIII, s. 392.

¹⁰⁴ A .Aktan, **agm**, s. 11.

etmeyeceğini, fakat padişah hayatta olduğu sürece Mustafa'yı ve Cüneyd Bey'i hapiste tutacağını bildirdi. Ayrıca padişahın vefâtından sonrada duruma göre hareket edileceğini beyan etti. Neticede, imparatorun mültecileri salıvermemesi, buna karşılık masraflarının karşılanması için Osmanlı Devleti'nce her sene üç yüz bin akçe ödenmesi şartıyla sağlandı¹⁰⁵. Bu gelişmeler üzerine İmparator, Selanik vâlisinden Mustafa ile Cüneyd Bey'in derhal kendisine gönderilmesi emrini verdi. Çelebi Mehmed, Manuel'in teklifini kabul edip, Selanik kuşatmasını kaldırdı ve Edirne'ye geri döndü. İmparator, İstanbul'a getirttiği Mustafa Çelebi ile Cüneyd Bey ve maiyetindeki otuz üç kişiyi Limni Adası'na gönderdi. Bu durum Çelebi Mehmed'in vefâtına kadar devam etti.

Çelebi Mehmed, Edirne'de hastalandığı zaman iyi olmayacağını anlayınca, vezirleri Bayezid, Çandarlızâde İbrahim ve Hacı İvaz Bey'i davet etti. Padişah, ümitsiz bir halde, bir taraftan oğlu Murad'ın çağrılmasını emrederken diğer taraftan diğer oğullarının hayatlarını kurtarmak için, onların Bizans'a verilmesini vasiyet etti. Limni Adası'nda bulunan kardeşi Mustafa Çelebi'nin muhafazası kendi hayatıyla mukayyed olduğundan, ölümünden sonra İmparatorun Mustafa'yı bırakma ihtimalini göz önünde bulundurdu. Bu sebeple büyük oğlu Murad, Amasya'dan gelene kadar ölümünün gizli tutulmasını ve derhal şehzâdenin dâvet edilmesini vasiyet etti¹⁰⁶.

¹⁰⁵ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s. 46.

¹⁰⁶ İ. H. Uzunçarşılı, Edirne sarayında vefât eden Çelebi Mehmed'in cesedi kırk gün sarayda saklandığını ölümünü dört kişiden başka kimsenin bilmediğini belirtmektedir. Hekimlerin Çelebi Mehmed'in karnını açarak bağırsak, akciğer ve karaciğerini çıkarıp cesedin içerisini yıkadıklarını, çıkarılan parçaları da odayı kazarak gömdüklerini ve cesedi kefenleyerek yatağa yatırdıklarını kaydetmektedir. (bk, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 374-375)

3 - II. MURAD DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

a) Düzmece Mustafa Olayı

II. Murad tahta çıktıktan sonra Mustafa Çelebi, tahta geçmek için Bizans İmparatorundan yardım istedi. Bizans İmparatoru , hem devletin durumunu kontrol etmek, hem de yeni padişahın cülûsunu tebrik etmek için, bir hafta sonra elçi heyeti gönderdi. İmparator, sultanın babası zamanında yapılan ve birkaç sene ertelenen taahhüdün yerine getirilmesini, kardeşleri ile Mahmud'un rehin olması amacıyla İstanbul'a gönderilmesini talep etti¹⁰⁷. İmparator, bu isteklerinin yerine getirilmediği taktirde, Mustafa Çelebi'yi kastederek, elinde ikinci bir padişah bulunduğunu belirterek tehdit etti. Sultan Murad ise; "Müslüman çocuklarının kâfirler tarafından iâşe ve terbiye olunmaları münasip olmadığı gibi Peygamberin dinî hükümlerine muhaliftir." denilerek heyet geri gönderildi.¹⁰⁸ Bu cevap üzerine İmparator, Limni Adası'nda bulunana Şehzâde Mustafa ile anlaştı. Bu anlaşmaya göre Mustafa Çelebi, şayet başarılı olursa Gelibolu'yu, İstanbul'un kuzeyinde Boğdan hudûduna kadar Karadeniz sâhilindeki bütün yerleri ve güneydeki Erysos ve Aynaroz'a kadar olan Teselya havâlisini imparatora terk edecekti¹⁰⁹. İmparator, Mustafa Çelebi'yi Limni Adası'ndan alarak, Gelibolu Yarımadası'na çıkardı. Mustafa Çelebi, Cüneyd Bey ve bir miktar Rum askeriyle Gelibolu'ya geldikleri vakit, Sultan Murad'ın kuvvetleri ile karşılaştı. Mustafa Çelebi, Gelibolu'nun ileri gelenlerine, Bayezid'in oğlu olduğunu ve kardeşi Çelebi Mehmed'in kendisini firara mecbûr ederek, Rumların elinde hapis kaldığını, Edirne'ye gitmesi için yol verilmesini ve hükümdarlığının tanınmasını istedi. Gelibolu halkı ve civardakiler Mustafa Çelebi'ye biat

¹⁰⁷ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s. 48.

¹⁰⁸ M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 60.

¹⁰⁹ A. Aktan, **agm**, s.12.

ettilerse de kale muhafızları teslim olmadılar¹¹⁰. Böylece Mustafa Çelebi, Rumeli’de epey taraftar toplayarak Edirne’de hükümdârlığını ilan etti¹¹¹.

Mustafa’nın Edirne’den, Bursa’ya ulaşmak amacı ile harekete geçti. Bunu duyan II. Murad, bir miktar askerle beraber Bayezid Paşa’yı ona karşı gönderdi. Karşılaşmada Bayezid Paşa’nın yanında bulunan birlikler, Mustafa Çelebi’ye katılması üzerine Bayezid Paşa’da onlara uydu¹¹². Mustafa Çelebi, Bayezid Paşa’nın gelişini önce hoş karşıladı¹¹³. Onu derhal vezirlik makamına getirdi. Her önerisine inanıyormuş gibi kabul ederek, ülkesinin yönetimini ona bıraktı. Davasının gerçek olduğunu kabul ettirmek için, dileğine inandırmak için vücudunda bulunan bazı yara izlerini Paşa’ya göstermekle hem kalbini kazanmak, hem de şüphelerini gidermek istedi. Fakat Paşa’nın tavırlarından kendisine inanmadığını sezdi. Paşa’nın gelerek boyun eğişini, tuzak olarak değerlendirmeye başladı. Yanındakiler de onun bu görüşünü benimsediler ve Sazlıdere’ye varıldığında Paşa’yı öldürdüler¹¹⁴.

Öldürülen Bayezid Paşa’nın adamlarının Mustafa’ya katıldığını ve kalabalık bir ordu ile Gelibolu’dan geçtiklerini öğrenen Sultan Murad, harekete geçti. Bu arada Osmanlı ülkesindeki karışıklıklardan faydalanmak isteyen İzmiroğlu Cüneyt Bey, Mustafa Çelebi’nin vezirlik görevini üzerine alıp, Ulubat Irmağı’nın bir yanına yerleşti. Sultan Murad ise Ulubat Köprüsü’nü kesti ve köprü’nün başına oturdu. Sultan II. Murad’ın ordusu,

¹¹⁰ İ. H. Uzunçarşılı, **age**, C.I, s. 377.

¹¹¹ Hoca Saadettin, Aşıkpaşa gibi bazı müellifler, Mustafa’nın düzmece olduğunu ifade etmektedirler. **bk. Tacü’t- Tevarih**, s.124, **Aşıkpaşa Tarihi**, İstanbul, 1332, s.96, Araştırmacıların bir kısmı ise Mustafa’nın Bayezid’in oğlu olduğunu onaylamaktadırlar. Neşri de “Yıldırım Han oğlu Mustafa ki, Timur cenginde atından ayırtlaşub gaib olmuşdu. Selanik’de zâhir oldu ki Düzme Mustafa demekle Ma’rûftur.” demektedir. (**Neşri**, s.557) Mustafa Nuri Paşa ise, yabancı bir adamın ortaya çıkıp, şekli ve kişiliği erler tarafından bilinen bir şehzâdenin adını kullanarak, Rumeli emirlerinin ve askerlerinin çoğunlukla ona katılmasının mümkün olmadığını, fakat devletin ileri gelenlerinin Şehzade Mustafa’nın kişiliğini inkâr etmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. **Netâyücü’l- Vukuat**, s. 35.

¹¹² Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 34.

¹¹³ Bayezid Paşa, II. Murad ile vedalaşırken, Rumeli’ye geçecek askerlerin, düşman tarafına geçebilme ihtimalinin olduğunu söyledi ve öyle bir şey olursa kendisinin de beraberce Mustafa tarafına geçeceğini, fakat dost yüzünü göstermekle beraber, mahvına fırsat aramakla meşgûl olacağını belirterek teminat verdi. (bk. M. Zeki **Maktûl Şehzâdeler**, s.48)

¹¹⁴ Hoca Saadettin, **age**, s. 127.

karşıdakilerin ordusundan daha zayıf olduğundan akıllıca davranarak, aralarında ikilik sokma yoluna gitti. Bu amaçla Rumeli emirlerinden olan, Musa Çelebi'nin tarafında bulunmakla suçlanan ve sekiz yıldır Tokat'ta hapis bulunan Mihaloğlu Mehmed Bey'i hemen getirtti. Onun ağzından Rumeli emirlerine iltifatlarda bulunduğu bir mektup yazdırdı. Vezirlerden Hacı İvaz Paşa da Cüneyt Bey'e, hükümdar soyundan geldiği halde, soyu belirsiz bir kişinin vezirliğini kabul etmesinin şanına ve çıkarlarına yakışmayacağını belirten sözler söyledi. Öte taraftan Düzmece Mustafa'ya da, emirlerinin Sultan Murad ile birlik olup canına kıyacaklarını belirten mektuplar yazıldı¹¹⁵.

Hacı İvaz Paşa, II. Murad'ın askerleri ile beraber harekete geçti. Kaçmaktan başka çare göremeyen Mustafa Çelebi Biga'ya vardı. Denizden geçmek için Biga kadısına para vererek Gelibolu yakasına geçti. Cüneyt Bey ise gecenin karanlığından faydalanarak Aydın'a kaçtı. Sultan Murad'ın gelişini gören Rumeli beyleri, pişmanlıklarını bildirerek özür dilediler. Sultan Murad kendilerini bağışladı. Bu arada Mustafa Çelebi'yi bulmak için Biga'ya gitti. Biga kadısı, Mustafa'yı karşıya geçirdiği için idâm edildi. Sultan Murad, oradan Lapseki'ye geçti. Mustafa Çelebi ardından Edirne'ye doğru ilerledi. Kızılağaç Yenicesi'ne vardığında, onunla birlikte olan sipahiler bu işin sonu olmadığını anladılar ve Mustafa'yı yakalayıp, arkalarından gelen askerlere teslim ettiler. Düzmece Mustafa, Edirne Kalesi'nin burcuna asılarak idâm edildi¹¹⁶.

b) Şehzade Mustafa Olayı

Sultan II. Murad'ın küçük kardeşi olan Mustafa Çelebi, babasının sağlığında, çocuk yaşta iken Hamidili'ne sancak beyi olarak görevlendirildi. Germiyoğlu, kendisine son derece yakın ilgi gösterdi. Sultan Murad'ın yokluğunu fırsat bilerek askerlerini Şehzade Mustafa'nın emrine verdi. Karamanoğlu ise fırsat kollayarak, fesat çıkarmaya hazırlanıyordu.

¹¹⁵ Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 34.

¹¹⁶ Neşri, **age**, s. 565.

Karamanoğlu, anlaşmalara uymayarak Turgutlu boyundan kalabalık bir kuvvet vererek ona yardım etti. Böylece Şehzade Mustafa padişahlık hevesine kapıldı¹¹⁷.

II. Murad, Düzmece Mustafa isyanını bastırdıktan sonra bu olayda büyük rol oynayan Bizans'a hesap sormak için hazırlanmaya başladı. Bizans İmparatoru Manuel, Düzmece Mustafa'nın âkıbetini öğrendikten sonra, Sultan Murad'ın zaferini tebrik etmek ve padişahın kendileri hakkındaki düşünceleri öğrenmek için elçi gönderdi. İstanbul üzerine yürümeye hazırlanan II. Murad ise, bu elçileri kabul etmediği gibi, getirdiği hediyeleri de geri gönderdi. Elçilerin ayrılmasından birkaç gün sonra on bin kişilik bir ordu ile Mihaloğlu Mehmed Bey'i İstanbul çevresine saldırmak üzere gönderirken, kendisi de yirmi bin kişilik bir kuvvetli İstanbul üzerine yürüdü. Ayrıca Gelibolu'da bulunan donanmanın da İstanbul'a hareket etmesini emretti. Bizans İmparatoru, bu durum üzerine Sultan Murad'a elçi göndererek barış istedi. Ancak İstanbul'un kuşatılmasına engel olamadı. Bu kuşatma şimdiye kadar yapılan kuşatmaların en şiddetlisi idi.

II. Murad'ın İstanbul'u kuşattığı sırada Anadolu'ya dönen Şehzâde Mustafa, saltanat davasında bulundu. Çevresindekilerin şehzâdenin üzerinde çok büyük etkileri vardı. Bunlardan Şarabdar İlyas, Çelebi Mustafa'nın baş danışmanı, lalası, ve ülkeyi yönetmede önderi durumuna geldi. Amacı ise Mustafa ile birlikte Bursa'yı ele geçirmek amacı ile harekete geçti. Yanındaki askerlerle beraber Fidyeye Kızığı adındaki köye geldi¹¹⁸. Bursa şehrinin ileri gelenlerinden Ali Yakub ve Ahi Kadem, şehzâdenin tac ve tahtın vârisi olduğunu, ama yaşça kendisinden büyük olan kardeşine biat edildiğini, bunun bozulmasının zor olduğunu bildirdiler. Şarabdar İlyas ve Şehzâde Mustafa elçilerin sözlerini kabul edip, İznik'e gittiler. Orada İbrahim Paşa'nın sarayına yerleştiler¹¹⁹. İznik Kalesi'nin dizdarı olan Ali Bey, kalenin

¹¹⁷ Hoca Saadettin, **age**, s.135.

¹¹⁸ Hoca Saadettin, **age**, s. 136.

¹¹⁹ Neşri, **age**, s. 537.

geniş yerlerini kapatıp, teslim olmaktan kaçındı ve durumu İstanbul kuşatmasında bulunan II. Murad'a bildirdi. Sultan Murad, Ali Bey'e, görünüşte barışık görünüp hisarı vermesini, onların kaleyi kuşatmakla meşgul olduğu sırada yetişeceğini bildiren bir ferman gönderdi. Arkasından Şarabdar İlyas'a Anadolu Beylerbeyliğini vadeden gönül alıcı bir mektup gönderdi. Bunun üzerine Ali Bey aman dileyerek hisarı teslim etti. Şehzâde, II. Murad ve Şarabdar İlyas'ın anlaşmalarından habersiz tımar ve memuriyetler dağıtmaya başladı. Sultandan beylerbeylik beratı alan Şarabdar İlyas, İznik'ten ayrılmadı¹²⁰.

İstanbul kuşatmasını kaldıran II. Murad, Gelibolu yolu üzerinden Bursa'ya geldi. Şarabdar İlyas, Şehzade Mustafa'yı Sultan Murad'a teslim etti. Şehzâde Mustafa İznik'in dışında bir incir ağacının altından akan su ile boğularak öldürüldü (20 Şubat 1422)¹²¹.

Böylece Sultan Murad, tahta çıktığından beri saltanat dâvâsına kalkışan ve kendisini uğraştıran ilki amcası, ikincisi kardeşi olan iki Mustafa'yı ortadan kaldırmak suretiyle ülkenin tümünün tek ve tartışmasız hâkimi oldu. Zîrâ geride Mahmud ve Yusuf adında iki küçük kardeşinden başka kimse kalmamıştı. Bunların da gözlerine mil çekilerek kör edilerek, Bursa'da oturmaya memûr edildikleri için saltanat açısından bir tehlike oluşturmuyorlardı. Zaten her iki şehzâde de bir süre sonra vebaya yakalanarak vefât etti¹²².

¹²⁰ Hoca Saadettin, **age**, s. 137.

¹²¹ Neşri, **age**, s. 573.

¹²² A. Aktan, **agm**, s.14.

4- II. MEHMED DEVRİ HÂKİMİYET MÜCADELELERİ

a) Şehzade Ahmed Olayı

Sultan Murad, Edirne’de 1451’de vefat etti. II. Murad’ın altı oğlu vardı. Bunların en büyüğü olan Ahmed ile Alâaddin Amasya’da, Hasan ve Orhan da Edirne’de vefât ettiler. Gelecekte saltanat dâvâsına kalkışması muhtemel şehzâde Ahmed idi¹²³. Sultan Murad’ın ölümü üzerinden yaklaşık iki hafta geçmesine rağmen, kimseye duyurulmadı. Manisa sancak beyi olan şehzâde Mehmed’e, acele gelmesi için haber gönderildi. Devlet erkânı, padişahın ölümünü, Bizanslıların elinde bulunan Orhan’ın isyana kalkışmasını önlemek amacıyla II. Mehmed’in Edirne’ye ulaşmasına kadar saklamayı başardılar. II. Mehmed tahta oturduktan sonra İsfendiyaroğlu’nun beyinin kızından dünyaya gelen Ahmed’i boğdurdu¹²⁴.

b) Şehzade Orhan Olayı

Ankara Savaşı’ndan sonra, Yıldırım Bayezid’in esir düşmesi üzerine Emir Süleyman hükümdâr oldu. Henüz çocuk olan kardeşleri Kasım ile

¹²³ A. Aktan, **agm**, s.14.

¹²⁴ Şehzâde Ahmed’in süt çocuğu denilebilecek yaşta öldürülmesi, olayın sebepleri konusunda da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şehzâdenin öldürülmesini nizâm-ı âlem düşüncesiyle açıklamaya çalışanlar vardır. Diğer bir görüş de Şehzâde Ahmed’in İsfendiyar Beyi’nin kızından olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu düşünceye göre; II. Mehmed’in bir câriye oğlu olmasına karşılık, Şehzâde Ahmed ise meşru bir zevceden doğma bey kızıdır. Bununla beraber, o dönemde İsfendiyaroğulları da Osmanlı Devletinin en büyük düşmanlarından biridir. Bu görüşler ışığında, Şehzâde Ahmed’in öldürülmesinin sebebi de bütün bu düşünceleri kapsayacak şekilde açıklanabilir. II. Mehmed, küçük bir çocuğun öldürülmesinden dolayı Edirne’de ortaya çıkan tepkileri önlemek amacı ile idâm emrini yerine getiren Evrenosoğlu Ali Bey’i de öldürttü. (bk. M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s. 57)

Fatma'yı Bizans imparatoruna rehin olarak bırakarak Rumeli'ye geçti. Emir Süleyman, Edirne'ye baskın yapan kardeşi Musa Çelebi'den kaçıp, İstanbul'a iltica ederken yolda katledildi. Geride iki oğlu ve bir kızı kaldı. Oğullarından birinin adı Mehmed Şah, diğerinin de Orhan'dı. Bunlardan Mehmed Şah, babasının ölümünden bir süre sonra Darende'de öldü ve Amasya'da şehzâdeler türbesine defnedildi. Emir Süleyman'ın diğer oğlu Orhan Çelebi ise, sağlığında kız kardeşi ile birlikte Bizans İmparatorluğuna rehin bırakılmıştı. Musa Çelebi, Rumeli'de hükümdâr olduktan sonra babasının felaketine imparatorun sebep olduğunu iddia ederek, biraderi Süleyman Çelebi'nin imparatora verdiği yerleri geri almaya çalıştı. İmparator Manuel, Musa'yı kendisine karşı olan hareketinden uzaklaştırmak için, Emir Süleyman'ın oğlu şehzâde Orhan'ı önce Eflâk'a, oradan da Rumeli'ye sevk etti. Teselya ve Selânik taraflarında saltanat dâvâsıyla ortaya çıkan Orhan'ın üzerine giden Musa Çelebi, onu yenerek Selânik'e kaçırdı. Musa Çelebi Selânik'i de kuşattı, fakat alamadı¹²⁵. Mehmed Çelebi, bütün memlekete sahip olduktan sonra imparator ya Selânik'ten kendi yanına gelen ve ya daha önce Selânik'ten gelerek yanında bulunan Orhan Çelebi'yi İstanbul'a kabul etmedi ve çıkardı.

Orhan Çelebi, yanında bulunan babasının adamlarıyla Rumeli'ye geçti. Çelebi Mehmed, Musa Çelebi sorununu bitirdiği sırada, şehzâde Orhan'ın Eflâk tarafına gitmek üzere Karadeniz sahilinde karaya çıktığını ve o taraftaki akıncıların başına toplandığını haber alması üzerine hemen Edirne'den hareket etti. Yakalanan Orhan Çelebi, Lalası Zaganos Paşa tarafından padişahın yanına götürüldü. Çelebi Mehmed, Orhan'ı öldürmeyip, gözlerine mil çekti. Orhan'a Geyve Akhisar'nda Çardak köyünü mülk olarak vererek, Geyve ya da Bursa'da oturmasını emretti. Padişah, Geyve'ye geldikçe Orhan ile görüşüp ihsanlarda bulundu¹²⁶.

¹²⁵İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Memlûk Sultanları Yanına İltica etmiş Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler", **Belleten**, T.T.K. Yay., C. XVII, Sayı. 65-68, s. 523.

¹²⁶ Orhan Çelebi mülk olarak kendisine verilen Akhisar veya Bursa'da oturduğu sırada yanına cariyeye verilmiş, bu cariyeden bir kız birde erkek çocuğu olmuştur. Özellikle erkek çocuğunun öldürülmesinden korktuğu için gizli olarak büyütülmüş, Orhan'ın ölümünden

Şehzâde Orhan sorunu, II. Mehmed'in tahta ilk geçtiği zamanlarda tekrar ortaya çıkmaya başladı. II.Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed lehine tahttan feragat edip, inzivaya çekilmesinden sonra, Osmanlı ülkesi büyük bir kargaşa içine girdi. Paşalar arasındaki rekâbet ve çekişme, Edirne'de korku içinde halkın Anadolu'ya kaçıışı, ayaklanmalar, şehri harap eden büyük yangın buhranın görüntüleri idi. Henüz on iki yaşında olan yeni padişah olaylara hâkim olamadı¹²⁷. II. Mehmed, babasının Sırlar ve Bizanslılar ile yaptığı antlaşmaları tasdîk etti. Ayrıca Bizans İmparatoru Konstantin'e bazı tâvizler verdi. Çorlu'ya kadar olan bazı yerleri Bizans'a terk ettiği gibi, İstanbul'da bulunan Şehzâde Orhan'ın masraflarına karşılık, yıllık üç yüz bin akça ödenmesi taahhüt edilmişti. Bütün bu tavizlere rağmen Bizans, Osmanlı Devleti'ni zayıf gördüğü an yaptığı şeyleri yine tekrarladı ve Şehzâde Orhan'ı hareket geçirdi.

Şehzâde Orhan, tahtı II. Mehmed'in elinden alabilmek ümidiyle İstanbul'dan harekete etti. İnçeğiz'e kadar gelmesine rağmen taraftar bulamayarak Dobruca'ya kaçtı ve Şehâbettin Paşa'nın sıkı kovalaması sonucu bir şey yapamadan İstanbul'a sığındı. Denilebilir ki II. Mehmed, Şehzâde Orhan'ın tahta geçme amacını daha çocuk denilebilecek yaşta biliyordu.

II. Mehmed'in padişahlığı sırasında Rumlar, Fatih'e elçiler gönderdiler. İmparator, İstanbul'da bulunan Şehzâde Orhan'ın her sene verilmekte olan tahsîsâtının masrafına yetmemesi dolayısıyla artırılmasını istedi. II.

sonra da öldürülmemesi için kölesi tarafından kaçırılmıştır .Bu çocukların erkek olanın ismi Süleyman, kız olanın ismi ise Fatma idi. (İ. H. Uzunçarşılı, "Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Osmanlı Hanedanına Mensub Şehzadeler", s. 524)

¹²⁷ Bizans İmparatoru Şehzâde Orhan'a; "İmdi göreyim seni, bu taht benimdir deyü dava eyle Ben Âl-i Osman nesliyim, ben var iken bu taht sana neden müstahaktır deyü dava edince cümle beyler ve paşalar sana dönüp ve tahtı sana teslim ederler. Kaçankim tahta çıkasın, kulağın bende olsun. Ben sana her ne talim edersem öyle hareket edüb göreyim seni nice padişah olursun" diyerek şehzadeyi kışkırttı. ¹²⁷(Halil İnalçık, "Mehmed II", İ.A C. XXVIII, s.396)

Mehmed, Orhan'ın tahsisâtı için ayrılan Karasu mıntikasına memurlar göndererek gelirin verilmesini emretti ¹²⁸.

İstanbul'un fethi gerçekleştiği zaman II.Mehmed, Orhan'ın bulunmasını ve öldürülmesini emretti. Bir rivayete göre; İstanbul'un fethini gören Şehzâde Orhan, kıyafet değiştirerek kaçmaya çalıştı. Ancak sur dibine çıkınca askerler tarafından yakalandı. Esirlerden birinin onu tanıması üzerine gemi kaptanı tarafından başı kesildi ve padişaha sunuldu ¹²⁹.

¹²⁸J. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 456-457.

¹²⁹Bir diğer rivayete göre de; şehrin kaybedildiğini gören şehzâde, elbise değiştirerek askerler arasına karışmış ise de aranıldığını öğrenmesi üzerine kendisini surdan atarak intihar etmişti. (bk. M. Akman, **Kardeş Katli**, s. 69)

İKİNCİ BÖLÜM

II. BAYEZİD-CEM SULTAN MÜCADELESİ

A- II. BAYEZİD'İN TAHTA ÇIKIŞI

Fatih Sultan Mehmet, yeni ülkeler fethedip devletin sınırlarını genişletirken Edirne'den bir oğlunun doğduğu haberi geldi. O sırada Fatih'in iki oğlu daha vardı. Bunlar Mustafa ve Bayezid idi. Fatih, küçük şehzadesine Cem ismini verdi. (22/23 Aralık 1459) Cem 'in bu ismi hüznle özdeşleşecek ve Türk tarihinde hüzünlü bir hayat hikâyesi ile hafızalardaki yerini alacaktır.

Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun, rivayete göre Akdeniz'de Türk denizcileri tarafından tutsak alınan bir esiredir¹. Cem, dört yaşına kadar Çiçek Hatun'un terbiyesi ile yetişti. Daha sonra Cem'in fikrî terbiyesi ile meşgul olundu. O dönemde Şehzadeler idarî olarak eğitilmek amacıyla sancaklara çıkarlardı. Genellikle Kastamonu, Manisa, Amasya, ve Bursa şehzadelerin gönderildiği sancaklardı. Fatih, oğlu Cem Sultan'ı Kastamonu Sancağı'na gönderdi. Dokuz yaşında Kastamonu'ya giden Cem, eğitimine orada devam etti ve dört sene Kastamonu'da kaldı.

Bu dönemde Fatih, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan üzerine bir sefer düşündü. Uzun Hasan, Osmanlı'nın gücünü kırmak amacıyla Venedik, Napoli Krallığı, Rodos Şövalyeleri ve Papalık ile ittifak etmişti. Fatih sefere giderken Şehzadeleri Mustafa'yı ve Bayezid'i yanında götürürken Cem Sultan İstanbul'da kaldı. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Fatih'ten kırk gün haber alınamadı. Bu dönem içerisinde Fatih'in yenildiği ve âkibetinin belli olmadığı haberleri yayılmaya başlandı. Yanında bulunan devlet adamları Cem Sultan'ı Osmanlı tahtına geçmesi konusunda kışkırtmaya başladılar. Babasının ve kardeşlerinin ölümüne ihtimal vermemekle beraber Cem Sultan'ın içinde

¹ Mehmet Tevfik, **Şehzade Cem**, İstanbul, 1327,s. 6.

saltanat hayalleri de ortaya çıktı. Yanında bulunan devlet adamlarına biat ettirdiği dönemde Fatih'in zafer-nâmesi geldi ve Şehzadenin hayalleri kırıldı.²

Sefer bittikten sonra Fatih İstanbul'a, Şehzade Bayezid Amasya'ya, Şehzade Mustafa Karaman'a döndü. İstanbul'a döndükten sonra geçen olayların haberini alan Fatih, çok sevdiği Şehzadesine kıyamadı. Bu sırada Niğde civarında Sultan Mustafa'nın öldüğü haberi geldi. Fatih, Mustafa'nın ölümü ile birlikte boş kalan Karaman sancağına, zekâsından emin olduğu Cem Sultan'ı gönderdi. Anadolu Selçuklularına ve Karamanoğullarına başkentlik yapmış, devrin ilim merkezlerinden olan bu sancağa gittiğinde Cem Sultan on beş yaşında idi. Karaman, Şehzadenin yetişmesinde önemli bir aşama oldu.

Karaman'a gidişinden dört sene sonra babası tarafından, Teke Sancak Beyi Çelebi Sultan ile beraber Rodos Şövalyelerinin beyi ile anlaşma yapmak amacı ile görevlendirildi. Rodos Şövalyeleri Akdeniz'deki Türk egemenliği için ciddi bir tehlike olarak görülüyordu. Fatih'in asıl amacı ise Rodos Beyini anlaşma ile oyalamak, donanma hazırlayarak Rodos muhasarasına başlamak³. Böylece Rodos Şövalyelerinin Uzun Hasan ile yaptıkları ittifakın intikamını alacaktı. Cem, kendisine tercümanlık edecek olan Demitrios adlı Rumla beraber Patera denilen ve Rodos'un karşısında bulunun mevkîe geldi. Bir mektupla beraber Demitrios'u Rodos'a gönderdi.

Demitrios , Fatih'in vergi ile iktifâ edeceğini, buna karşılık Rodosluların can ve mal güvenliklerinin sağlanacağını söyledi. Fatih'in amacını casusları aracılığı ile öğrenen Rodos Beyi D'Aubusson, bu sözlere önem vermedi ve Cem Sultan'ın getirdiği teklif kabul edilmedi. Teklifinin kabul edilmemesi üzerine Cem Sultan, teklifini daha hafifleterek vergi yerine hediye tâbirini kullanarak anlaşmayı yeniledi. Hatta miktarını da kendilerinin tayin

² Ahmet Refik, **Sultan Cem**, İstanbul, 1923, s. 7.

³ Ahmet Refik, **age**, s. 11.

edeceklerini bildirmesi üzerine Rodos Beyi Avrupa'daki hükümdarlara anlaşma şartlarını bildirdiğini, onların cevaplarını beklemek zorunda olduğunu söyledi. Sonuçta antlaşma sağlanamamakla birlikte bu vasıta ile Cem Sultan ile Rodos Beyi D'Aubusson tanışmış oldular. Rodos Beyi, Fatih'in herhangi bir saldırısına karşılık Rodos'u tahkîm ettirdi. Mesih Paşa tarafından Rodos adası kuşatıldı ise de bir sonuç alınamadı. Fatih bu bozgunun acısını çıkarmak amacı ile ordular hazırladı ve topar döktürdü⁴. Fatih hazırlıklarını tamamladıktan sonra yine her zamanki gibi seferin yapılacağı yeri de gizli tutarak yola çıktı⁵. Düşman bu muazzam hazırlığın nereye olduğunu anlayamadı. Herkes Padişahın Suriye'ye sefer yapacağını sanıyordu. Cem Sultan da babasının emriyle Suriye'ye doğru yola çıkmıştı. Fatih büyük bir ordu ile Sultan Çayırı'na geldi ve şiddetli bir sancı vefâtına sebep oldu (3 Mayıs 1481).

Fatih'in vefatı Avrupa'da memnuniyetle karşılandı. Hristiyanlığın bütün kiliselerinde halas duaları edildi. Bu memnuniyetin haklı sebepleri vardı. Gedik Ahmet Paşa Adriyatik Denizi'ni geçmişti. Türkler İtalya toprağında ilerliyorlardı ve Polya Türk egemenliğine geçmişti. Fatih'in ölümüyle birlikte Papa, Türkleri İtalya'dan çıkarma konusunda ümitlenmişti. Fakat Avrupa devletleri aralarında bir birlik meydana getiremediler. Papanın birlik çağrısına yalnız Venedikle Napoli iştirak etmiş, onlarda bir şey yapamayacaklarını anlamışlardı⁶.

Cem'in hayatının maceralarla dolu safhası babasının ölümüyle başlamaktadır. Çeşitli meziyetleri bulunan Cem Sultan, Osmanlı tahtının en kuvvetli adayı görülmektedir. Fatih, Uzun Hasan üzerine sefere çıkarken çok güvendiği bu şehzadesini Karaman gibi önemli bir bölgeye vali olarak tayin

⁴Ahmet Refik, **age**. s.13

⁴ Neşrî, **Tarih-i Cihannüma**, II (Çev. F.R Unat- M. Altay Köymen), Ankara 1957. s. 843.

⁵ Neşrî, **Tarih-i Cihannüma**, II s. 843.

⁶Ahmet Refik, **age**. s.13.

etti. Fatih'in daha sağlığında, devlet adamları arasında Osmanlı tahtına kimin geöeöeği konusunda ayrılıklar başladı. Karamanî Mehmet Paşa başta olmak üzere devlet adamlarının bir kısmı, Cem Sultan'ı saltanat için daha uygun görüyordu. Cem'i Bayezid'e tercih edenler arasında Gedik Ahmet Paşa da vardı.

Fatih Sultan Mehmed'in ölümü, Cem Sultan'ın tahta geçmek amacıyla başlattığı mücadelelerin ve yaşayacağı maceraların da başlangıcı oldu. Fatih Sultan Mehmet vefât eder etmez, Nişancı Mehmet Paşa İstanbul'da bir isyanın çıkmasını önlemeye çalıştı. Bu amaçla padişahın vefatını yeniöerilerden gizledi. Nâşını tabuta koydurttıktan sonra kapalı bir araba ile İstanbul'a saraya getirdi. Amasya'ya Sultan Bayezid'e haber yollandı. Aynı zamanda, Sultan Cem'e de haberciler yola çıkarıldı. Fakat padişahın ölümü sahillerdeki yeniöeriler tarafından bile duyulmuştu. Fatih'in ölüm haberi İstanbul'da karışıklıklara sebep oldu ve yeniöeriler Yeniöerilerin bir kısmı Yahudilerin mallarına el koydu. Bütün bu karışıklıkları bastırmak amacı ile İstanbul'un muhafazasında bulunan İşhak Paşa harekete geçti ve aldığı tedbirler ile isyanı bastırdı.

Cem Sultan'ın tahta geçmesi konusunda en büyük desteköisi Karamanî Mehmed Paşa idi. Mehmed Paşa'nın gönderdiği ve Cem Sultan'a babasının öldüğünü bildirecek olan haberci yolda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından öldürüldü⁷. Diğer taraftan Sultan Bayezid'e gönderilen Keklik Mustafa, sekiz günde Amasya'ya geldi. Devlet erkânı tarafından yazılan nâmeyi takdîm edilen, babasının ölüm haberini alan II. Bayezid, derhal yola çıktı ve dokuz gün içinde Üsküdar'a ulaştı. İstanbul'a geldikten sonra parlak bir şekilde yapılan törenle Osmanlı tahtına oturdu. Böylece Fatih'in

⁷ Solakzâde; **Solakzâde Tarihi**, İstanbul, 12397, s. 270

ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin başına II. Bayezid padişah olmuştu (20 Mayıs 1481)⁸.

Bayezid tahta çıkışının üçüncü gününde İshak Paşa'yı vezir-i âzâmlık makamına çıkararak, kendisinin yokluğu sırasında kargaşayı bastırmak için verdiği sözleri ve yaptığı atamaları geçerli saydı. Çevredeki beylere de hil'atler gönderip, her birini armağanlarla sevindirdi⁹. Bayezid tahta geçtiğinde otuz dört yaşında idi. Günlerini ibadetle, âlimlerle geçirdiği için kendisine "Sofu Bayezid" , "Bayezid-i Velî" denilmiştir.

B- CEM SULTAN'IN İSYANI

II. Bayezid'in tahta geçmesinin ardından, İstanbul'da çıkan isyan bahane edilerek Cem Sultan'ın taraftarları teker teker ortadan kaldırıldı. Bu kişilerin başında Karamanî Mehmed Paşa bulunmakta idi. Cem Sultan'ın destekçilerinin ortadan kaldırılması ile birlikte, O'nun normal yollardan tahta geçme ihtimali de ortadan kalkmış görünmekte idi. Cem Sultan, babasının vefâtını ve Karamanî Mehmet Paşa'nın öldürüldüğünü haber alınca hemen kararını verdi. Kendisine sâdık olanlardan aldığı güçle Osmanlı tahtını ele geçirmek amacı ile saltanat davasına kalkıştı. Cem'in taraftarı olan Karamanî Mehmed Paşa'nın yeniçeriler tarafından öldürülmüş olması, Gedik Ahmed Paşa'nın da Otranto seferinde bulunmasından dolayı en büyük destekçileri yanında yoktu. II. Bayezid'in Osmanlı tahtına oturduğunda kardeşi Cem Sultan henüz yirmi yaşında idi. Anadolu'da Cem Sultan'ın Osmanlı tahtına çıkmasını isteyen, onu taht ve tac için kışkırtacak pek çok taraftarı var idi. Bu durum II. Bayezid'i son derece endişelendiriyordu. Hatta babası Fatih Sultan Mehmet'in, cesaret ve merhametinden dolayı Cem'i kendisine tercih ettiği

⁸ II. Bayezid, babasının ölüm haberini aldıktan sonra arkasına mâtem alameti olarak siyah bir elbise giymişti. Maiyetindeki atların miktarı dört bine yaklaşıyordu. İstanbul ahalisi yeni padişahı parlak bir şekilde karşıladı Ahmet Refik, *age*, s. 16.

⁹ Hoca Saadettin, *Tacü't- Tevarih*, Yay. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., C.III, s.193.

söylentileri de bir hayli fazlaydı. Cem Sultan, Osmanlı tahtının kendi hakkı olduğunu iddia ederken savunduğu görüş; kendisinin babasının padişahlığı sırasında doğduğu, Sultan Bayezid'in ise büyük babaları II. Sultan Murad zamanında, Fatih henüz bir şehzade iken doğduğu, bu sebeple de asıl şehzadenin kendisi olduğu idi¹⁰.

Cem sultan bin kişilik bir kuvvet toplayarak 8 Mayıs 1481'de Bursa üzerine yürüdü. Kardeşinin Bursa'ya yürüdüğünü haber alan II. Bayezid, Ayas Paşa'yı şehrin savunması için görevlendirdi. Cem Sultan'ın ordusu Bursa'ya geldikten sonra halkın sevgisi ve yardımı ile kısa sürede alındı. Sultan Cem'in ordusunun başında bulunan Gedik Nasuh, Ayas Paşa komutasındaki Bayezid'in askerlerini şehre sokmadı. Her iki kuvvet arasında Kaplıca Çayırı'nda yapılan savaşta Ayas Paşa yenilgiye uğradı. Kendisi ve pek çok yeniçeri esir düştü. Şehzade, esirleri af etti ve daha sonra Bursa'ya gitti¹¹. Hakimiyet alameti olarak cuma namazından sonra adına hutbe okuttu ve Bursa darphanesinde adına para bastırdı (29 Mayıs 1481)¹². Cem Sultan'ın Bursa'daki hükümdarlığı on sekiz gün sürdü. Bayezid, kardeşinin diğer şehirlerde de hükümdar olarak kabul edileceğini düşünerek son derece endişelendi. II. Bayezid'in bir diğer endişesi ise, kendi adamlarının ve askerlerinin bir kısmının Cem Sultan'ı Osmanlı hükümdarı olarak kabul etmesi ve karşı tarafa geçmesi idi. Bütün bu gelişmeler II. Bayezid'in bir an önce harekete geçmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkardı. Kendi adamlarının karşı tarafa geçme ihtimalini düşünerek Cem Sultan'ın yanında bulunan ve ona büyük destek olan kişileri kazanmaya çalıştı ve bunda da başarılı oldu. Bunların başında Şehzade'nin en güvendiği adamı, aynı zamanda lalası olan Aştinoğlu Yakup Bey gelmekte idi¹³.

¹⁰ Ahmet Refik, **age**, s. 19.

¹¹ Haydar Bey, **Vakiât-ı Sultan Cem**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1956, s. 10.

¹² Mehmet Tevfik, **Şehzade Cem**, s. 8.

¹³ Cem'in lalası Yakup Bey'e mücadeleden vazgeçtiği takdirde kendisine Anadolu beylerbeyliğini verileceği ve yüz bin akçe mahsullü karyeler temlik edileceği vad edildi. Solakzâde, **age**, s. 274.

Bayezid'in adamlarının bir kısmının kendi yanına geçeceğini umut eden Cem Sultan, en güvendiği adamlarının bile Bayezid'in yanına geçtiğinden habersiz, Yenişehir'e doğru yola çıktı. Bu arada II. Murad'ın kız kardeşi olan büyük halası Selçuk Hatun'a meseleyi açtı. Halasını, Mevlânâ Ayas ve Ahmet Çelebi ile beraber aracılık yapması için Sultan Bayezid'e gönderdi. Selçuk Sultan II. Bayezid ile görüşerek Cem Sultan'ın Anadolu topraklarının kendisine verilmesi konusundaki isteğini dile getirdi. Selçuk Sultan Bayezid'e; "Padişahım olmaz mı ki, can beraber olan kardeş kanını dökmeye kalkışmayasın ve İslâm arasında cenk ateşini yakıp tutuşturmayasın. Rumeli topraklarıyla yetinip, Anadolu ülkesini, illerini ona bağışlayasın." dedi. Onlara göre bu teklif kabul edildiği takdirde kan dökülmeyecek, Müslümanlar arasına nifak sokulmayacak ve Cem Sultan mücadeleden vazgeçecekti. Devletin ileri gelenleri arasında teklif tartışılarak, nasıl bir orduda iki kumandan olmazsa, bir memlekete iki hükümdar olma kararına varıldı. Bu teklife II. Bayezid'in de cevabı kısa oldu:

-“Lâ erhame beyne'l- mûlûk (Hükümdarlar arasında acımak yoktur.)”¹⁴.

Bayezid'in bu kesin cevabından sonra iki kardeş arasındaki mücadele kaçınılmazdı. Bayezid hazırlıklara başlayarak ordusuna komutan olarak Gedik Ahmet paşa'yı görevlendirdi.

Sultan Cem, kardeşinin cevabını alınca Gedik Nasuh'u İznik tarafına yolladı. Kendi de Sultan Bayezid tarafından elde edilen lalasının sözüne kanarak Yenişehir Ovasına doğru yola çıktı. Sultan Bayezid' in Cem Sultan'ı Yenişehir Ovası'na çekmekteki amacı; Karaman'dan uzak tutmaktır. Cem Sultan, Şehzadeliği sırasında Karaman'da bulunduğu ve oranın halkı tarafından oldukça sevildiği için Karaman taraflarına gittiği takdirde buradan

¹⁴ Hoca Saadettin, **age**, s. 196.

ordusuna kuvvet katabilirdi. Halbuki Yenişehir ahalisi Sultan Bayezid'i destekliyordu¹⁵.

Sultan Cem Yenişehir'e doğru yola çıktığı sırada, Bayezid'in büyük şehzadesi Abdullah, Balıkesir'den Gelibolu'ya, oradan da İstanbul'a gelmişti. Şehzade Abdullah, Cem'in Bursa'ya doğru hareket ettiğini duyunca Saruhan askeriyle hareket etti. Görevi; Sultan Bayezid tarafından Ayas Paşa komutasındaki kuvvetlere yardım etmektir. Fakat Cem Sultan'ın galibiyetini haber alır almaz Balıkesir'e döndü.

Bu sırada Cem Sultan'ın serdarlarından Gedik Nasuh ile Bayezid'in serdarlarından Sinan Paşa arasında, İznik civarında Azvad Derbendi'nde bir mücadele oldu. Bu mücadelede Gedik Nasuh'un kuvvetleri Yenişehir üzerine çekildi. Ertesi sabah Sultan Bayezid kuvvetli bir ordu ile Azvad Derbendi'ne geldi. O sırada Otrant kahramanı Gedik Ahmet Paşa İtalya seferinden dönerek Anadolu'ya gelmişti¹⁶.

Sultan Bayezid ve Cem Sultan arasında Yenişehir Ovası'nda savaş meydana geldi (20 Haziran 1481). İki ordu arasında şiddetli mücadeleler meydana gelmesine karşılık Cem Sultan'ın ordusu, Gedik Ahmed Paşa'nın kuvvetlerine karşı başarı sağladığı sırada Sinan Paşa, Cem Sultan'ın

¹⁵ Ahmet Refik, **age**, s. 23.

¹⁶ Ahmed Refik, Gedik Ahmed Paşa ile II. Bayezid'in arasındaki ilişkinin bir nevi zorunluluktan ileri geldiğini vurgulamaktadır. Ahmed Refik'e göre; Gedik Ahmed Paşa, Sultan Bayezid tarafından nasıl karşılanacağını bilmiyordu. Çünkü daha Bayezid'in Şehzadeliğinde araları açılmıştı. İran seferi sırasında Fatih, savaştan önce Gedik Ahmet Paşa'ya askerin teftiş edilme emrini verdi. Paşa o zamanlar Şehzade olan Bayezid'in kıtasının önüne gelince askerin intizamsızlığından dolayı Şehzadeyi ihtar etti. Şehzade bu ihtara gücendi. Bayezid, bir gün kendisinin bu tedbirsiz sözlerinin nedenini soracağını söyledi. Gedik Ahmet Paşa mağrûrâne; "İşte ben de yemin ediyorum ki bir gün saltanat sana müyesser olursa senin idarede belime kılıç bile kuşanmayacağım" diye cevap verdi.

Bu hadiseden sekiz yıl geçti. Fakat padişahın hizmetinden geri durmadı. Bayezid, Ahmet Paşa'yı görünce memnun oldu. Fakat padişaha söylemiş olduğu sözü de unutmadı. Kılıcı beline kuşanmadı. Atının eğrinin kenarına astı. Sultan Bayezid, Ahmet Paşa'nın bu hareketini görünce aralarında geçenleri hatırladı;

"-Paşa hafızan da kuvvetli imiş. Gençlikte yapılan kusuru artık unut, kılıcı beline kuşan, düşmanlarımıza karşı yine eskisi gibi kahramanlık göster" ifadelerine yer vererek bu düşüncesini ispatlamaya çalışmıştır. (Ahmet Refik, **age**, s. 24)

ordusunun cenahlarından birini parçaladı. İşte o zaman, daha önce padişaha söz vermiş olan, Cem Sultan'ın lalası Aştinoğlu Yâkub Bey, ihanetini tatbîk etmeye koyuldu. Sözde Bayezid'in ordusunun Yenişehir Suyu'ndan geçmesini engellemek için bir miktar asker ile birlikte Yenişehir suyuna doğru gitti. İki taraf arasında mücadelenin başlayacağı sırada, Yâkub Bey padişaha bağlılığını gösterip, beraberindeki askerlerle beraber padişahın otağına gitti. Cem Sultan'ın ordusunun dağıldığını gören askerlerin bir kısmı da II. Bayezid'in ordusuna katıldı. Cem'in ordusunda bulunan ve Şehzade'yi saltanat için kışkırtan Karaman ve Varsak Türkmenleri de dağıldı¹⁷.

Artık Cem Sultan için başarı ümidi kalmadı. Bu sebeple Karaman tarafına doğru firara başladı. O kadar süratli firar etti ki öğleyin savaş meydanından ayrıldı, akşam güneş batarken Ermeni Derbendi'ne geldi. Bu kaçış esnasında Şehzadenin sol ayağını at teperek yaraladı. Ermeni Derbendi'nde Türkmenlerin saldırısına uğrayarak bütün hazinesini ve giysilerini kaybetti.¹⁸ Sultan Bayezid ise, Anadolu beyliklerinden Dulkadiroğlu'na zafer-nâmeler göndererek hem zaferini anlatmak, hem de kardeşinin yakalanması halinde teslimini istiyordu. Zulkadriye Beyi Alaüddevle, Cem Sultan'ın Zulkadriye'den geçtiği taktirde yakalanması için her türlü imkânın kullanılacağını ve Saray-ı Hümâyuna gönderileceğini belirtti¹⁹.

Cem Sultan bir süre sonra Konya'ya ulaştı. Üç gün kadar Konya'da kaldıktan sonra Gedik Ahmet Paşa ve Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin kendisini

¹⁷ Hoca Saadettin, **age**, s. 199.

¹⁸ Vakıat'ta Cem Sultan ve adamlarının Ermeni Derbendi denilen yere geldiklerinde saldırıya uğradıkları, üzerindeki kıyafetlerini dahî kaybettiklerini, Cem Sultan'ın , Kapıcıbaşı Sinan Bey'in birinden bulduğu kepenegi giyerek ısındığı yazılmaktadır. Şehzadeyi kovalayan Sultan Bayezid, Ermeni Derbendiğinde Cem Sultan'a saldıran Türkmenlerin yaptıklarının, Bayezid'in hoşuna gideceğini düşünerek olanları anlattıkları, aldıkları eşyaları, Hazine-i âmire sorumlularına verdikleri, hatta bu hizmetlerine karşılık tekâlif-i divâniyeden affedilmelerini ve müsellemler olmak istediklerini bildirmekte, fakat II. Bayezid'in bunları çengele vurdurup yol üzerinde sallandırdığı dile getirilmektedir. **Vakıat**, s.11. - Ayrıca bk. Hoca Saadettin, **age**, s. 202.

¹⁹ Ahmet Refik, **age**, s. 28.

yakalamak üzere olduğunu öğrenince annesini, iki kızını ve küçük oğlu Murad'ı, karısını, cariyeleri ve hazinesini alarak kırk kişilik maiyeti ile birlikte Konya'yı terketti.

C- CEM SULTAN'IN MİSİR'A İLTİCASI

Cem Sultan Konya'dan ayrıldıktan sonra Mısır'a ve hacca gitmeye karar verdi. Yenişehir Savaşı'ndan sonra evini ve çocuklarını görmek için yanından ayrılan adamlarının bir kısmının tekrar katılımı ile maiyetinin sayısı günden güne arttı.²⁰ Yolda saldırıya uğradı ise de maiyeti ile birlikte Tarsus'a gelebildi. Adana ve çevresine hâkim olan Ramazanoğlu beyi, Cem Sultan'ı hürmetle karşılayarak sarayında misafir etti. Cem Sultan burada da uzun süre kalmayarak yoluna devam etti. Haleb'e vardığı zaman, kendisine katılmak üzere yetişen kuvvetlerle birlikte maiyeti üç yüz kişiyi bulmuştu. Fakat kendisi de vâlidesi de hastaydı. Haleb'te bir süre kaldıktan sonra, Haleb beyinin verdiği süvariler ile birlikte kona göçe Hama'dan, Humus'dan ve Babek'ten geçtikten sonra, Şam'a geldi. Şam'da Şehzadeyi Mısır hükümetinin ümarâsı karşıladı. Oradan da hareket ederek Kudüs-i Şerîfe vardı. Mukaddes makamları ziyaret ettikten sonra Halilullah'a, oradan da Gazze'ye geçti. Hankiye'ye gediğinde Cem Sultan'a, Mısır sultanı adına büyük bir ziyafet verildi. Oradan da Kahire'ye ulaştı (6 Ekim 1481)²¹.

O zamanlar Mısır sultanı, Çerkes Memlûkler'den Kayıtbay idi. On üç seneden beri Mısır'ı idare eden Sultan Kayıtbay, Cem Sultan'ı hükümdarlara yakışır şekilde karşıladı²². Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarını paylaşmak konusunda Cem Sultan'ın istekleri devam etmekle birlikte hükümdarlık konusunda eskisi kadar ısrarlı değildi. II. Bayezid'e yazdığı

²⁰ Vakıat, , s. 12.

²¹ Ahmet Refik, age, s. 30.

²² Kayıtbay, Cem Sultan'ın huzur ve güven duymasını sağlamak amacı ile onunla bizzat ilgilendi. Ramazan gecelerinde sık sık iftara davet ettiği gibi, birlikte gezilere de çıktılar. (Hoca Saadetin, age, s. 201)

mektuplardan anlaşıldığı üzere, kendisine toprak verilmesini artık bir ihsan olarak değerlendırıyordu.

Öte tarafta Sultan Bayezid, Karaman Eyaleti'nin yönetimini oğlu Sultan Abdullah'a verdi. Konya civarında birkaç gün kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Cem Sultan'ı takip etmek için de Gedik Ahmet Paşa'yı görevlendirdi. Gedik Ahmed Paşa, Şehzadeyi takip etmeye devam etti ise de iş işten geçmiş, Cem Sultan kaçmayı başarmıştı. Gedik Ahmet Paşa Konya'ya girdiği zaman Sultan Cem Haleb'e vardığı haberini aldı. Sultan Bayezid'den yeni talimât bekledi. Kardeşinin kaçtığını haber alan Sultan Bayezid, Ahmet Paşa'ya geri dönmesi emrini verdi. Bayezid'den sekiz gün sonra İstanbul'a gelen Gedik Ahmed Paşa Cem Sultan'ın kaçmasına göz yumduğu gerekçesi ile hemen tutuklandı. Asker tarafından oldukça sevilen Paşa'nın tutuklanması büyük bir huzursuzluğa sebep oldu ve yeniçeriler ayaklandı. Sultan Bayezid, İstanbul'daki bu kargaşanın bastırılabilmesi üzerine askerin arzusunu yerine getirerek, Gedik Ahmet Paşa'yı serbest bıraktı. Cem Sultan yanlısı olduğu düşüncesini bir türlü atamayan Bayezid, Paşanın ortadan kaldırılmasını daha sonraya bırakarak, uygun zamanı beklemeye başladı. Hemen ortadan kaldırması halinde, Cem Sultan taraftarlarının sayısının artmasından korkuyordu.

Mısır'a gidişinden bir süre sonra hac mevsiminin gelmesi üzerine Cem Sultan'ın Hacca gitmek için Sultan Kayıtbay'dan izin istedi. Kayıtbay onu görkemli bir şekilde hacca gönderdi (20 Aralık 1481). Mekke'ye geldiğinde kendisini Hicaz Beyi karşıladı²³. Cem Sultan hac görevini yerine getirdikten sonra Kahire'ye tekrar döndü²⁴. Cem Sultan'ın Mısır'da bulunduğu süre

²³ Hoca Saadettin, **age**, s. 207.

²⁴ Cem Sultan burada Emir Ruşenî hulefâsından Bayat Kabilesi'nin mensûbu Hasan bin Mahmud Bayatî ile görüştü. Uzun sohbetlerde bulundu. Şiire merakından bahsetti. Söz Türklüğe geldiğinde, Osmanoğullarının Oğuz evladından olduğunu anlattı. Mahmud Bayatî'den silsile-i âlîyyesine dair bir risale yazmasını istedi. Hasan bin Mahmud Bayatî, Cem Sultan'ın arzusu üzerine bir haftada Cam-ı Cem-i Âyin'i yazdı. (Ahmet Refik, **age**, s. 24.)

içerisinde Bayezid ile mektuplaşmaları devam etti. Mektuplarda sıkıntıda olduğunu ve kendisine yardım etmesini istedi. Bayezid, verdiği cevapta hükümdarlık iddiasından vazgeçmesi şartıyla kendisine her sene on kere yüz bin akçe sâlyâne verileceğini bildirdi ise de saltanat hırsı devam eden Cem kabul etmedi²⁵.

Cem Sultan'ın Mısır'a ilticası, Sultan Bayezid'i son derece üzdü. Anadolu'daki karışıklıkların devam ettiği bir dönemde, Cem Sultan'ın Osmanlı Devleti'nin güneyinde yer alan ve rakîb durumda bulunan Memlûkler ile ittifak Sultan Bayezid'i son derece endişelendiriyordu. Bu dönemde Osmanlıların barışmak bilmez düşmanlarından biri olan Karamanoğlu Kasım Bey'de ortaya çıkmıştı. Kasım Bey'in Hristiyan prenslerle de ittifak etmesi mümkündü. Rodos Şövalyelerinin hareketleri de Bayezid'i endişelendiriyordu. Rodos Şövalyelerinin beyi iç karışıklıklardan faydalanarak Türk toprağına saldırabilirdi. Hatta Kasım Bey'le Rodos Şövalyeleri arasında görüşmeler başlamıştı. Kasım Bey, Rodos Şövalyelerinden asker ve topçularıyla beraber, beş gemi istiyordu. Bu donanma, Anadolu sahillerine hücum ettiği sırada, kendisi de Konya'ya girecekti. Sultan Bayezid bu felaketi anladı. Gedik Ahmet Paşa'yı Karamanoğlu üzerine gönderdi. Yapılan mücadele sonunda Kasım Bey yenilgiye uğradı. Gelişmeleri yakından takip eden Rodos şövalyeleri ise Kasım Bey'le yapacakları ittifakı geciktirdi.

²⁵ Feridun Bey, **Mecmua-ı Münşeat-i Feridun Bey**, C.I, İstanbul, 1274, s. 291.

D- CEM SULTAN - KARAMANOĞLU İTTİFAKI VE CEM'İN ANADOLU'YA DÖNÜŞÜ

Cem Sultan'ın, Kahire'de sakin bin hayat yaşadığı sırada Karamanoğlu Kasım Bey'den Osmanlı tahtına geçmesi konusunda mektuplar geldi.²⁶ Kasım Bey'in yanında Gedik Ahmed Paşa'nın yanından kaçan Engüri Beyi de vardı. Her ikisi de Cem Sultan'ı Anadolu'ya davet eden kışkırtıcı mektuplar gönderiyorlardı. Hatta Gedik Ahmed Paşa'nın ağzından, Cem Sultan'a mektuplar yazarak ikna etmeye çalıştılar.

Cem Sultan'ın Kahire'de bulunduğu dönemde II. Bayezid ile haberleşmeleri devam etti. Gönderdiği mektupta Anadolu topraklarının kendisine verilmesi konusunda ısrar ediyordu. Bu mektubun karşılığı Mısır'da bulunduğu sırada geldi. Aldığı cevap ise ihtiraslarını tatmin edecek nitelikte değildi. II. Bayezid, saltanat taksimini kabul etmiyordu. Bunun üzerine Cem Sultan, kendisini davet edenlerin sözlerine kanarak harekete geçti ve Kayıtbay'dan Anadolu'ya geçmek amacı ile izin istedi. Esasen Cem'in Anadolu'ya geçmesi ve kardeşiyle uğraşması Kayıtbay'ın da çıkarlarına uygundu. Osmanlı her an Mısır'a bir sefer düzenleyebilirdi. Bu sebeple Şehzadenin Mısır'dan uzaklaştırılması gerektiğini düşündü. Şehzade, Kayıtbay'dan ve valilerden altmış bin dükayı bulan para alarak Kahire'den ayrıldı. Gazze'den, Şam'dan, Humus'tan geçerek Haleb'e vardı. Haleb'e vardıktan birkaç gün sonra Ankara Beyi Trabzonlu Mehmet Bey ile buluştu²⁷.

Sözü geçen Trabzonlu Mehmet Bey, zeamet sahibi sübaşılarla birlikte Gedik Ahmet Paşa'nın yanından kaçıp, Cem Sultan'ın hizmetine geçmek istemiş ve Halep'te onunla buluşmuş, Cem Sultan'a rehberlik etmişti. Bu

²⁶Karamanoğlu Kasım Bey bu mektuplarda "Osmanlı askerleri sevinçler getirecek gelişinizi beklemektedir. Hepsi de Sultan Bayezid'e yüz çevirmişlerdir. Daha fazla eğlenmeyip bu yöreye yönelesiz. Otağınızı kurmak, ikbâl güneşinizi parlatmak, sevinç dolularından gönülce tad almak olanağı doğmuştur" diyerek Cem Sultan'ı ayaklanmaya ve tahtı zorla almaya özendirdi. (Hoca Saadettin, **age**, s. 207)

²⁷**Vakıat**, s. 16.

şaşırtıcı haber Bayezid'e ulaşınca, Gedik Ahmet Paşa'nın Cem Sultan yanlısı olduğu düşüncesi daha da kuvvetlendi. Sultan, hemen yolladığı bir fermanla Ahmet Paşa'ya yanındaki askerler ile beraber orduya gelmesi emrini verdi. Şehzade Abdullah'ın Konya'dan alınıp Karacahisar'a götürülmesini bildirdi.

Kahire'den hareket ettikten sonra Adana'ya ulaşan Cem Sultan, Kasım Bey'le bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre; Cem Sultan'a saltanat nasîb olursa, Karaman vilayeti tamamen Kasım Bey'e verilecek, O da ömrü oldukça itaatten ve ittifaktan vazgeçmeyecekti²⁸.

Kasım Bey'le anlaşılan Cem Sultan, Adana'dan yola çıkarak Ereğli'ye geldi. Kapıcıbaşı Sinan Paşa'yı anlaşma yapılır umuduyla Gedik Ahmet Paşa'ya gönderdi. Bundan amacı Ahmet Paşa'yı gafil avlamaktı. Onun için Sinan Paşa'nın ardından Trabzonlu Mehmet Bey'i, Sultan Abdullah ve Gedik Ahmet Paşa üzerine gönderdi. Gedik Ahmet Paşa ise II. Bayezid'in emrine uyarak Larende'den Konya'ya gelmişti. Buradan Şehzade Abdullah'ı alarak Bayezid tarafından buyurulan yere giderken, Konya yakınında Çukur Yaylak'ta mücadele ettilerse de Mehmet Bey başarı sağlayamadı. Daha sonra Konya'yı kuşatma sevdasına düştü. Cem Sultan da Kasım Bey'le birleşerek Konya'ya geldi. Kaleyı beraber kuşattılar²⁹.

Konya Kalesi'ni Hadım Ali Paşa savunmakta idi. Kaleyı kuşatan Cem Sultan ile Karamanoğlu Kasım Bey başarılı olamadıkları gibi, II. Bayezid'in kapıkulu askerleri ile birlikte Aydos Çimeni denilen yere geldiğini, burada askerlerinin toplanmasını bekledikten sonra Konya'ya doğru yola çıktığını öğrendiler. Bir süre sonra da Trabzonlu Mehmet Bey, kalenin alınamayacağını ve Bayezid'in yaklaşmakta olduğunu anlayıp, bin kişilik asker ile Konya'dan Ankara'ya ailesini almak için gitti. Yolda, ailesinin daha önceden Sultan Bayezid tarafından alınarak, İstanbul'a götürüldüğünü

²⁸ Solakzade, **age**, s. 280.

²⁹ Hoca Saadettin, **age**, s. 209.

öğrendi ve bu duruma son derece üzüldü. Bu sırada Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa o civarda dolaşırken Mehmet Bey'e rastladı. Çubuk Ovası'nda yapılan savaşta, Mehmet Bey'in ordusu dağılırken kendisi de öldü³⁰. Gerçi Cem Sultan, Mehmed Bey'e yardım etmek ve Süleyman Paşa'yı yakalamak için Kasım Beyle birlikte Ankara'ya geldiler. Fakat Süleyman Paşa ve kuvvetleri daha önce bölgeden uzaklaştıkları için başarılı olamadılar. Bu olay üzerine Cem Sultan Ankara'yı kuşattı.

Süleyman Paşa'yı bulamayınca ve Bayezid'in üzerine gelmekte olduğunu görünce oradan İran'a kaçmayı düşündü. Fakat Karamanoğlu Kasım Bey'i yalnız bırakmayı uygun görmedi. Nihayet Taşeli'ne gitmeye karar verdi. Şereflikoçhisar yolu üzerinden hareket etti. Aksaray'a geldiklerinde Aksaray halkı Sultan Bayezid'den çekinerek onu hisara almak istemediler ve kapıları açmadılar. Kasım Bey, bu durumdan incinerek ertesi gün Aksaray'ı kuşattı. Fakat insan kaybindan başka işe yaramayınca kuşatmayı kaldırarak, Ereğli üzerinden Taşeli'ne geldi. Diğer taraftan Sultan Bayezid de İskender Paşa'yı beş bin kişilik bir kuvvetle arkasından gönderdi. Fakat Ereğli civarında bir sazlıkta atlarının ürkerek birbirine karışması sonucu zaman kaybettiler ve yetişemediler³¹.

Sultan Bayezid, barışı her zaman savaşa tercih ederdi. Bu iş ile uğraşmak yerine barış ile yatıştırmak istedi. Bunun için Kapıcıbaşı Sinan Bey, Bayezid'in adamlarıyla anlaşmaya girişti. Anlaşma şartları iki taraf arasında görüşüldü. Şehzade Cem'in Anadolu'nun kendisine verilmesi ile ilgili teklifi yine padişah tarafından uygun görülmedi. Bayezid, Cem'in teklifini; “- Taht-ı saltanat bir neşeli kıza benzer. İki erkeğe birden nikâh cevaz olmaz” diye reddetti. Buna karşılık Şehzadenin, ailesiyle Kudüs'e yerleşip orada oturması şartıyla senede iki yüz bin duka altın tahsil edileceği, saray iç oğlanlarından seçilecek yirmi kişinin hizmetini göreceği, rahat yaşayacağı

³⁰ Solakzade, **age**, s. 281.

³¹ **Vakıat**, s. 18.

Koca Sekbanbaşı şahitliği ile vaat ediliyordu. Cem ise; –“Bir Şehzadeye gereken para değil, mülk ü saltanattır” diyerek kararlılığını dile getirdi³².

E- CEM SULTAN'IN RODOS'A SIĞINMASI VE RODOS GÜNLERİ

Sultan Bayezid, Cem'e karşı hareket etmek üzere bu sefer Hersekoğlu Ahmet Paşa'yı gönderdi. Cem Sultan ise Karamanoğlu Kasım Bey ile bir araya gelerek ne yapacağı konusunda fikrini aldı. Sultan Cem'in fikri; yollar henüz açık iken Karaman'a veya İran'a gitmek, münasip bir fırsat oluncaya kadar beklemektir. Kasım Bey bu fikri uygun görmedi. Onun maksadı; Sultan Cem'i Rumeli'ne geçirmek, Sultan Bayezid onunla meşgul olduğu sırada Karaman eyaletini zaptetmektir. Cem Sultan, Kasım Bey'e verdiği söze sâdık kaldı ve Kasım Bey'in fikrini uygun buldu. Bu amaçla Cem'in eski emekdarlarından Frenk Süleyman Bey'e bir gemi sağlanarak Rodos'a gönderildi. Yanlarında Kasım Bey'in adamlarından biri de vardı. Kasım Bey'in bu zata verdiği mektupta , Cem Sultan'ı Rodos Beyi'ne tavsiye ediyordu. Cem Sultan ise Bayezid'in kendisini takip edeceğinden endişe duyuyordu³³.

Cem Sultan, Hersekoğlu'nun askerleriyle üzerine gelmekte olduğunu öğrenince otuz kadar adamıyla Görges Limanı'na varıp, ertesi gün Anamur Limanı'nda Frenk Süleyman'ın Rodos Beyi'nden getirdiği ahitnâme'yi aldı³⁴.

³² Mehmet Tefik, **age**, s. 13.

³³ Ahmet Refik, **age**, s.44.

³⁴ Bu Taahhütnâmede; “ Geçenlerde şevketlü ve mehabetlü Cem Sultan hazretlerinden nezdimize iki muhterem sefir geldi. Mezkûr sefirler gerek müşarünileyh Şehzadenin mektuplarıyla ve gerek lisanen Şehzade hazretlerinin bazı mesail hakkında bizimle müzakere etmek üzere Rodos'a gelmek arzusunda bulunduğunu ve kendisinin iyiliğini arzu eden dostlarının nasihatı gibi sözlerimizi dinleyeceğini ve bu maksada mebni tarafımızdan misaknâme istediğini haber verdiler. Biz ise müşarünileyh ile kadimî muhâlesâtımıza binaen ve teşriflerinin temin edeceği fevâidi nazar-ı dikkate alarak iş bu misaknâme mündericatiyle gerek müşarünileyh şevketlü ve mehabetlü Cem Sultan Hazretlerine ve gerek maiyyet-i necabet penâhilerinde Türk, Mağribî, hulâsa hangi milletten olursa olsun Rodos'a gelecek kimesnelere tam, vâsi ve umumî bir ruhsatnâme ita ve bahş ediyoruz. O suretle ki, zevât-ı müşar ve mumâileyhim ağırlıkları, malları, paraları, mücevherleri ile emniyet ve teminat-ı kâmile altında Rodos'a girecekler, orada kalabileceklerdir. Gerek şevketlü ve mehabetlü Cem Sultan Hazretlerinin ve gerek sairlerin arzularına mümanaat veya müşkilât îka' edilmeyecektir. Hususât-ı sâlife için iş bu misaknâme'ye müşterek kurşun mührümüzü vaz'

Rodos Beyi ahitnâmede, en ağır yeminler ile ona yardım edeceğini, elini uzatacağını yazıyordu. Ama Frenk Süleyman, onların davranışlarından bir tuzak kokusu almış olmakla onlara güvenilmeyeceğini görmüştü ve –“Bu konuda bana danışılrsa yolculuğu uygun görmezdim” dedi. Şehzade de bu konuda biraz tereddüt gösterdi. Fakat yanında bulunan diğer adamları, kâfirlerin sözleri ve andlarında durduklarını dile getirerek Cem Sultan’ın fikrini değiştirmesine sebep oldular³⁵.

Cem Sultan bu kanaatle Dük Alvaro’nun gönderdiği gemiye bindi. Maiyetinde otuz yedi kişi vardı. Gemi sahilden açıldı ve Şehzade ebediyen Türk toprağına vedâ etti. Cem Sultan on günlük yolculuktan sonra Rodos’a gelerek iskeleye yanaştı. İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmed’in oğlunu merak den büyük bir kalabalık bekliyordu (29 Temmuz 1482).

Rodos Beyi D’Aubusson, beyleri ile iskele kenarına gelip, top atışlarıyla karşıladığı Şehzadeyi büyük bir saraya yerleştirdi. Cem Sultan’ın dayısı Ali Bey’i de Taşeli’ne, Karamanoğlu Kasım Bey’in yanında kalan maiyetini ve eşyalarını getirmeye gönderdi. Böylece Cem Sultan’ın Rodos’ta kalmasını sağlayacaktı³⁶.

ediyoruz. 12 Temmuz 1482’de Rodos’ta verilmiştir” deniyor. (bk. Ahmed Refik, **age**, s. 47-48)

³⁵ Hoca Saadettin, **age**, s. 213.

³⁶ Cem Sultan Rodos’a yolculuğu sırasında gemide, akşama doğru yemeğe davet edildi. Salonda kendisine mükellef bir sofraya hazırlandı. Cem Sultan, alçak masanın üzerine bağdaş kurup oturdu. Yemek getiren hizmetkârlar bir hükümdâra lââyık muameleyi ifâ ediyorlardı. Sofrayı idare eden zât, kral saraylarında olduğu gibi, gelen yemeklerden önce kendisi tadıyor, Cem Sultan’ın zihnine zehirlenme şüphesi vermek istemiyordu. Bu hâle Cem Sultan’da şaşırdı. Tercümana sebebini sordu. Bunun eskiden beri âdet olduğunu ve kral sofralarında daima zehirlenme ihtimalinin önünü almak için bu suretle hareket edildiği cevabını aldı.

–“Ben böyle necîb şövalyeler arasında zehirleneceğimi hiç aklıma getirmem. Hatta içimde öyle bir korku olsaydı, kendimi onların eline terk etmezdim Bunun için böyle şeylere lüzum yok. Ben burada kendimi bir Şehzade değil sıradan bir insan olarak görüyorum. Büyüklüklerini bildiğim şövalyeler arasında hiçbir şeyden korkmam” diyerek şövalyelere olan güvenini dile getirdi. (Solakzade, **age**, s. 282)

Cem Sultan, henüz uğradığı felâketin farkında değildi. Yolculuğu sırasında şövalyelerden gördüğü büyük hürmet ve Rodos'ta hükümdarlara mahsus merasimle karşılanması, halkın gösterdiği ilgi, itimâdını arttırdı. Rodos Beyinin ise Cem Sultan'a verdiği söze rağmen bırakma fikrinde olmadığı açıktı. D'Aubusson Cem Sultan'ın Rodos'a gelmesinden hemen sonra harekete geçti. Papa'ya, Macar Kralı'na ve Venedik hükûmetine haberler gönderdi. Özellikle Papa'ya gönderdiği mektupta, kaybedilen toprakların geriye alınmasının ve Müslümanların yok edilmesinin zamanın geldiğini söylüyordu³⁷.

F- CEM SULTAN'IN FRANSA'YA GÖTÜRÜLMESİ

Cem Sultan, Rodos'ta bulunduğu dönemde dayısı Ali Bey'i beklemeye başladı. Rodos şövalyeleri Ali Bey'in bu gün yarın gelecek şeklindeki açıklamalar ile Şehzade'yi oyaladılar. Sultan Cem'in Rodos'ta bulunması, Rodos Beyini düşündürüyordu. Cem Sultan, Rodos için bir tehlikeydi. Sultan Bayezid kardeşini isteyecekti ve bu isteği yerine getirilmediği takdirde her türlü yola baş vuracaktı. Sonunda en iyi önlemin Fransa'ya, oradan da Engürüs'e gitmek olduğunu söylediler. Ali Bey'i gelirse göndereceklerini vaat ettiler³⁸.

³⁷ Rodos Beyi D'Aubusson Papaya gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullanmaktadır; “-Şimdi Muhammed'in menfûr ırkını mahv etmek artık Hristiyanların elindedir.Şehzade Cem'e asker verilecek olursa, tarafları kuvvet bulacaktır. Cesareten mahrûm olan kardeşi bundan son derece korkacaktır. Kardeşinin maiyetinde o derece mükemmel serdarlar yoktur. İçlerinde en mükemmeli, Otranto fâtihi Gedik Ahmet Paşa'dır. O da kendisine karşı muhalefet etmek için münasip bir fırsat bekliyor. Hatta, Cem Sultan da bu yolda mektup yazmış, talihinden meyûs olmamasını, bilakis şimdiki ahvâle tâbi olmasını tavsiye etmiş. Yunanistan'ı ve adalar denizindeki adaları geri almak için bu ne büyük şereftir. Bu neticeye vâsıl olmak için Hristiyan hükümdarların o derece büyük fedakârlıklarda bulunmalarına da lüzûm yoktur. Avrupa'da bize Şehzadenin taraftarları, Anadolu'da da kendisinden zapt edilen eyaletleri almayı arzu eden Karamanoğlu Kasım Bey yardım edecektir. Teklifimizden ne netice hâsıl olacağını bilmiyoruz. Bununla beraber Cem Sultan'ın muhafazasına dikkat edilecek ve kendisine ümit vermekten geri durmayacağız. Eğer sefer icrasına Cenâb-ı Hak müsaade ederse buna elimizden geldiği kadar sarf-ı dikkat ve ihtimâm edeceğiz. Aksi takdirde Cenâb-ı Hak'tan ümidimizi kesmeyerek duruma göre Rodos'un menfaatlerini nazar-ı dikkate alacağız. Çünkü bir düşmana ve bir kâfire verilen sözde de durmak lâzımdır.” (Ahmet Refik, **age**, s.55-56)

³⁸ Hoca Saadettin, **age**, s. 213.

Şövalyeler meclisi toplanarak Rodos'ta kaldığı sürece kendileri için bir tehlike teşkil ettiğini düşündükleri Cem Sultan'ın Fransa'da kendi idarelerinde bulunan bir manastırlardan birine gönderilmesi kararını aldı. Cem Sultan kendisinden habersiz alınan kararları duyduğu zaman Frenk Süleyman'ın haklı olduğunu anladı. Cem Sultan Rodos'ta kalarak bir sonuca ulaşamayacağını bildiği için, bin an önce Fransa'ya gitmek istiyordu. Fransa Kralı XI. Louis'ye itimadı vardı. Gerek Fransa Kralı, gerekse Macar Kralı Matyas Korven'in yardımıyla Türkiye'nin batı sınırından gelir, orada Bayezid'e karşı hareket edebilirdi.

Rodos Beyi D'Aubusson, hareketten bir gün önce Cem'e parlak bir ziyafet verdi. Cem Sultan, gördüğü muameleye samimiyetle teşekkür etti. Şehzade, Rodos Beyi'ne bir senet verdi. Senedi eliyle imzalayarak, altına mührünü bastı. Cem Sultan bu anlaşmada; tahta geçtiği taktirde, Şövalyeler ile barış içinde yaşamayı teklif ediyordu. Bundan başka, şövalyelerin tebaası, Türkiye'de serbestçe ticaret yapabilecek, gümrük vergilerinden muaf tutulacaklardı. Kendisine edilen masrafa karşılık yüz elli bin altın verecekti.

Cem Sultan, bundan başka Rodos Beyi'ne bir vekâletnâme ve bir senet verdi. Bu senet, Fransa'ya gitmeyi kendi arzu ettiğini, bunu için bir çok defa şövalyelerin beyine müracaatta bulunduğuna dairdi. Vekâlet-nâmede ise Rodos Beyi, Cem Sultan nâmına, uygun şartlar dahilinde kardeşiyle her türlü anlaşmayı yapabilecekti. Cem Sultan'ın aldanabileceği bir şey vardı. O da Rodos Beyi'nin Bayezid'le kendi lehine bir anlaşma imzalayabileceği idi. Zîrâ Cem Sultan ile Bayezid'in birbirine düşman kalması ve Şehzade'yi kendi eli altında bulundurarak Sultan Bayezid'i endişe, korku ve telaş içinde bırakması Rodos Beyi'nin ve Hıristiyanlık dünyasının menfaati içindi³⁹.

³⁹ Ahmet Refik, **age**, s. 66.

Şehzade ve beraberindekiler, Rodos'tan muhalif bir havada hareket ettikleri için dokuz günde İstanköy Adası'na varabildiler. İstanköy, Rodos Şövalyelerinin elinde olmasına rağmen, Şehzadeyi adaya çıkarmakta tereddüt ettiler. Nihayet bir günlüğüne çıkararak kendisini ağırladıktan sonra akşam yine gemiye getirdiler. Yolculuk esnasında varılan hiç bir yere uğramadılar. Daha sonra İspanya Beyinin emrinde olan Sicilya Adası'na varıldı ve iki gün kalındı. Mesina şehrine gidildikten sonra bin gün de burada kalındı. Zor bir yolculuktan sonra, hatta birkaç defa geminin batma tehlikesi geçirmesinden sonra Nice (Nice) şehrine geldiler⁴⁰.

Bu arada Sultan Bayezid, Rodos Şövalyeleri ile anlaşmanın yollarını arıyordu. Her iki taraf arasında bir ittifak-nâme akdedildi. Bu ittifak-nâmeye göre; Sultan Bayezid her sene bir ağustosta Rodos Beyine kırk beş bin Venedik Dükası verecek, geçen senelerinkini de yine aynı miktarda olmak üzere, kırk güne kadar ödeyecekti. Buna karşılık, Rodos Beyi de kendisiyle anlaşma yapmış olan Bayezid'in endişesinin gereği Cem Sultan'ı muhafaza edecek ve ihtiyaçlarını karşılayacaktı. Rodos Beyi, Bayezid'e bir de mektup yazarak Sultan Cem'in Fransa'ya gönderilme maksadının, Şehzade'nin Bayezid'e karşı faaliyette bulunmasını engellemek olduğunu anlattı⁴¹.

Cem Sultan, oradan Rumeli'ne geçme tasarısını tekrar ortaya koyunca Rodos beyleri; " Fransa Kralı'na sorulmadan gitmek olmaz. Şimdi bizim adamlarımız izin alsın" diyerek işi yokuşa sürdüler. Bunun üzerine Cem Sultan, Hatipzâde Nasuh Çelebi'yi göndermekle birlikte kısa sürede yakalandı. Şehzade, dört ay Nasuh Çelebi'yi bekledi. O sırada Nis şehrinde ve çevresinde veba salgını vardı. Bu uzun bir yolculuktan sonra Rodos Şövalyelerine ait Riçliye adında bir yere vardılar (21 Şubat 1483)⁴².

⁴⁰ Vakıat, s. 24-25.

⁴¹ Ahmet Refik, age, s. 70.

⁴² Hoca Saadettin, age, s. 218.

Burada kalındığı sırada şövalyeler, Engürüs Beyi'ne haber gönderelim, yolların emniyetini sağlasınlar diyerek, Mustafa Bey'le Ahmet Bey'i gönderdiler. Bunlardan bir daha haber alınmadı. Böylece Cem Sultan'ın adamlarını yavaş yavaş tasfiye etmeye başladılar⁴³.

Bu sırada Bafça Dükası olan Şarl, dayısı Fransa Kralı'nın yanına gidiyordu. Şarl, on beş yaşında ve insanî duyguları oldukça gelişmişti. Cem Sultan ile aralarında dostluk başladı ve Cem ona başından geçenleri anlattı. Şarl, bu duruma son derece üzülerək, firarı için elinden geleni yapacağını söyledi. Şarl, Cem Sultan'ı kaçırmak amacı ile bir takım girişimlerde dahî bulundu. Bu girişimlerin Şövalyeler tarafından duyulması üzerine Cem Sultan'ı bölgeden uzaklaştırmaya karar verdiler⁴⁴.

Şövalyeler, Delfinat yöresine gemiler çıkararak Cem Sultan'ı Poyet (Puet) adındaki hisara götürdüler. Bu sırada Sultan Bayezid'in Hüseyin Bey adında bir elçisi Rodos'a gönderilmişti. Bu elçi ile Padişah, Cem'in senelik masrafına karşılık olmak üzere kırk beş bin Venedik altını getirmişti. Elçinin, oradan Şamberi'ye, oradan da Şehzadenin bulunduğu yere geldiği, Şehzadeyle görüşmek istediği haberi alındı. Fakat Şövalyeler, her iki tarafa da yalanlar söyleyerek elçiyi Şehzade ile buluşturmazdılar⁴⁵.

Hüseyin Bey, Şövalyelerin anlamaması için Cem Sultan'a verilmek üzere Farsça bir mektup getirmişti. Kendisi Şehzade ile görüşemedi ama mektubu ulaştırabildi. Bu mektup, Cem Sultan'ın Rodos'ta iken Bayezid'e gönderdiği mektubun cevabı idi. Bu mektupta Bayezid, bütün suçu Cem Sultan'a yüklemekte idi. Çünkü kendisine; Kudüs'te ikâmet için on kere, yüz bin akçe tahsis etmiş, fakat teklif Cem Sultan tarafından kabul edilmemişti. Bu sırada Fransa Kralı öldü (30 Ağustos 1483). Bunu fırsat bilen Şövalyeler, memlekette bir kargaşa çıkar bahanesiyle Şehzadenin adamlarını ayırma

⁴³ Hoca Saadettin, **age**, s. 212.

⁴⁴ Ahmet Refik, **age**, s. 88.

⁴⁵ **Vakıat**, s. 30.

teşebbüsünde bulundular. Bunun için etraftan silahlı adamlar bularak, yirmi dokuz adamını zorla ayırıp götürdüler. Adamlara zarar gelmeyeceğine dair İncil'e yemin ettiler⁴⁶.

Cem Sultan, adamlarından ayrıldıktan sonra, bu şato da iki ay daha kaldı. Oradan Döşnal (Doşnal) adındaki şatoya götürülerek, iki ay burada eğlediler. Oradan Sasonaj (Sesonaje) Hisarı'na naklettiler. Burada da iki ay kalındı. Hatta orada ilgilenmesi için emrine verilen hisar beyinin kızına aşık oldu. Buradan da Sanson Hisarı'na varıldı. Liyon Nehri'nin kenarındaki Vine (Vien) şehrine geldiler. Misafir oldukları evde yangın çıktı. Oradan hareketle Burganöf (Burgano) Hisarı'na vardılar. Burası Rodos Beyi'ne aitti. Fakat hisarın darlığı sebebiyle burada yirmi gün kaldılar.. Burganöf'ten Lemzun (Limuzen) havalisinde ve dağlık bir sahada Mentile (Monteil) Hisarı'na getirildi. Burası Rodos Beyi'nin kardeşinin idi, İki ay burada kalındıktan sonra Mortol (Mortero) Hisarı'na varıldı. İki ay sonra Bukolomik (Buklimi) adında hisara varıldı. Burası dışarıdan gelebilecek saldırıları karşı emniyetli bir yerdi. Çünkü; hisarın etrafı su ile doldurulmuş, derin bir hendekle çevrili idi. Şehzade burada iki yıl kaldı⁴⁷.

Cem Sultan bu zindan hayatından kurtulmak umuduyla Sofi Hüseyin'e kılık değiştirterek çare bulmak için Burbon Prensine gönderdi. Hüseyin orada hiçbir sonuç elde edemedi⁴⁸.

Avrupalı devletler ise Cem Sultan'ı Osmanlı Devleti'ne karşı kullanabilecekleri iyi bir koz olarak görüyorlardı. Bu sebeptendir ki Macaristan, Napoli ve Papa Cem Sultan'ın kendilerine verilmesi konusunda ısrar ediyordu. Papalık makamına yeni geçmiş olan XIII. İnosan ise Avrupalı devletlere haberler göndererek, Hristiyanların bir araya toplanması ve Türklere karşı Haçlı Seferi hazırlanması için çalışıyordu. Papa'nın

⁴⁶ Vakıat, s. 31.

⁴⁷ Vakıat, s. 35-36

⁴⁸ Hoca Saadettin, age, s. 220

oluşturduğu bu ittifaka Papa, Napoli Kralı, Milan Dükası, Floransa Cumhuriyeti, ve Kastil Kralı dahil olacaktı. Bütün bu gelişmeler ise Rodos Beyi'ni yakından ilgilendiriyordu. Cem Sultan'ı arzu edenler arasında, Mısır Sultanı Kayıtbay da vardı. Bu konu ile ilgili Rodos Beyi ile görüştü. Kayıtbay, Cem Sultan'a yaptıklarından dolayı, Bayezid'in kendisini cezalandıracağından korkuyordu.

Bu arada Polya Bey'i ile Papa ittifak yaparak, Fransa Kralı'na bir haber gönderdiler. Bu haberde; "Bir padişahzâde kendi ayağı ile gelmiş, hapis etmek dinimizde reva değildir. Çünkü onun murâdı Rumeli'ne geçmektir. Bâri bu tarafa gönderin ki biz onun isteğini yapalım ve istediği ne taraf ise gönderelim" diyerek Şehzadeyi istediler⁴⁹. Fakat bu girişimler bir sonuç vermedi.

Napoli Kralı'nın, Papa nezrinde kardinal olarak bulunan oğlu öldü. Papa'nın zehirleyerek öldürdüğü söylentisi Papa ile Napoli Kralı'nın arasını açtı. Bu sebeple birlikte hareket edemediler. Şövalyeler ise Şehzadenin kaçırılacağı korkusuyla dolaştırmaya devam ettiler. Şövalyelerin, Burganof'ta üç bin beş yüz altın harcayarak yaptırdıkları, bu gün dahî Cem'in Kulesi diye anılan ve yedi kattan oluşan Grostur Kulesi'ne getirdiler. Cem Sultan bu şatoda tam bir hapis hayatı yaşıyordu. Kaçmak için planlar hazırlamaya başladı. Kaçma planını Ayas, Sinan, Celal Beyle Şîr Merd Ağa, Sofi Şâdi kendi aralarında hazırladılar. Bu plan gereğince, Hüseyin bey, otuz kırk silahlı adamıyla yeter sayıda at hazırlayacak, Şehzade ile her zamanki gibi gezmeye çıkacaklar, kendilerini muhafaza edenleri öldürecekler ve atlara binerek kaçacaklardı. Fakat bu plân Şövalyeler tarafından duyuldu. Şehzade'nin yakınlarını öldürmeyi düşündüler. Fransa Kralı'ndan çekindikleri için uygulayamadılar⁵⁰. Bu olaydan sonra Şövalyeler tedbirlerini daha da

⁴⁹ Solakzâde, **age**, s. 286

⁵⁰ **Vakıat**, s. 39

sıkılaştırdılar. Kule kapısını kapatarak üç gün boyunca hademeleri dışarı çıkarmadılar.

Bu sırada Macar Kralı Matyas Korven ısrarla Cem Sultan'ı istiyordu. Bunun için Rodos Beyi'ne ve Papa'ya mektuplar gönderdi. Fakat bütün bu çabalarından bir sonuç çıkmayınca Bab-ı Âlî ile beş senelik bir anlaşma yaptı. Bu arada İstanbul'da bir donanma hazırlanıyordu. Bu hazırlıklar dan Avrupa hükümdarları ve Papa rahatsız oldu. Papa, Rodos Beyi'ne müracaat ederek, hazırlıklar ile ilgili bilgi istedi. Sultan Bayezid, Rodos Beyi'nden bir mektup alınca donanmanın deniz sularına inmeyeceğini söyledi⁵¹.

Bu sırada Papa ile Polya Beyi anlaşmışlar ve daha önceki planlarını uygulamaya karar vermişlerdi. Bunun için Şehzadeyi istemek üzere Fransa Kralına adamlar gönderdiler. Papa, Cem Sultan'ın kendi elinde bulunmasının büyük yararları olacağını düşünüyordu. Şehzade, Papanın malikânesinde bir kuleye kapatılacak, korumalığını yine şövalyeler yapacaktı. Buna karşılık Rodos Beyi kardeşinin kardinal yapılmasını rica etti. Papa ise, Cem Sultan meselesi halledildikten sonra kardinallik işinin kolay olduğunu söyledi. Bu sırada Sultan Bayezid'in üzerine sefer düzenleyeceğinden korkan Mısır Sultanı Kayıtbay da Rodos Beyi'ne bir elçi göndermişti. Onun maksadı da Şehzade'yi almaktı.

Avrupalı devletler Türklere karşı Cem Sultan'ı kullanmak için iyi bir koz olarak görüyorlardı. Aslında Türkleri mahvetmek için durumları pek de müsait değildi. Çünkü İtalya perişan bir halde idi. Papa hâlâ Napoli Kralı ile tam bir anlaşma ortamı sağlayamamıştı. Her ikisinin de Osmanlı Devleti'ne karşı savaşacak güçleri yoktu. Bu sebeple Rodos Beyi, Cem Sultan'ı Mısır Sultanı'na vermeyeceğini yazmaya karar verdi. Papa'ya da, Şehzade'nin şu sıralar İtalya'ya götürülmesinin uygun olmadığını, Sultan Bayezid'e karşı

⁵¹ Ahmet Refik, **age**, s. 101

kuvvetli bir Haçlı Seferi düzenleyinceye kadar Cem Sultan'ın Fransa Krallığı'nda kalmasının uygun olacağını anlatacaktı.

Bu sırada Cem Sultan, Mısır'da kalan annesi ile mektuplaşıyordu. Bu mektuplar, Venedikliler tarafından yakalanıp İstanbul'a gönderildi. Sultan Bayezid bu mektupları okuduktan sonra, Kayıtbay'a haber göndererek, Ramazan oğullarından aldıkları kalelerin geri verilmesini istedi. Bu arada donanma hazırlıkları tekrar başladı. Bu durum Rodos Beyi'ni endişelendiriyordu. Çünkü Sultan Bayezid, Mısır'a sefer yaparken ansızın Rodos'u da kuşatabilirdi⁵².

G - CEM SULTAN'IN FRANSA'DAN ROMA'YA GÖTÜRÜLMESİ

Cem Sultan'ı Fransa'dan alıp ülkesine götürmek amacı ile Avrupa devletleri büyük gayret sarf ettiler. Bu amaçla Fransa'ya elçiler gelip gitmekte, türlü vaadler öne sürerek şehzadeyi ülkelerine götürmek istediklerini bildirmekte idiler. Bu devletlerin başlıcaları Macar Kralı ve Papa idi. Macar Kralı'nın gönderdiği elçiler, Cem Sultan'ın verilmesi konusunda ısrarlarına devam ediyordu. Fakat Fransa Kralı Macar elçisine, Şehzade'nin emin bir yerde bulunduğunu ve kendisine teslim edilmeyeceğini bildirdi.

Cem Sultan'ı almak isteyen Papa, Macar Kralı'nın başarısızlığından memnun oldu. Fransa'da başlayan görüşmeleri sonuçlandırmak için Paris'e iki elçi gönderdi. Bu sırada Mısır Sultanı Kayıtbay'ın elçileri de Floransa'ya gelmişlerdi. Onların amacı; hem ticaret anlaşmaları yapmak, hem de Cem Sultan meselesiyle ilgili tekliflerde bulunmaktı. Mısır elçisi Cem Sultan'ın, Bayezid'in korkacağı bir yerde hapsedilmesini, bunun için Kayıtbay'ın istenildiği kadar para vereceğini, Cem Sultan'ın muhafazasının Papa'dan başka kimseye düşmeyeceğini söyledi. Elçi, Kayıtbay'dan Papa'ya getirdiği mektupları verdi. Bu mektuplarda; Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine bir

⁵² Ahmet Refik, **age**, s. 104

mîsaknâme üzerine teslim olduğunu, Şehzade'nin âdeta esir muamelesi gördüğünü, Şehzade'yi kurtarıp, adaleti yerine getirmenin Papa'ya ait olduğunu yazıyordu. Papa, Mısır Sultanı'nın para konusundaki taahhütlerine son derece memnun oldu⁵³.

Papa, Cem Sultan'ı bir an önce ele geçirmek istiyordu. Bunun en büyük sebebi de Sultan Bayezid'in bir sefer için hazırlandığın yolundaki aldığı haberlerdi. Bu hazırlıklar Mısır'a karşı düzenlenecek bir sefer için olabildiği gibi Hristiyan dünyası üzerine olma ihtimali de vardı. Papa XIII. İnosan, Türk donanmasının İtalya sahillerine inmesinden korkuyordu. Sonunda da Sultan Bayezid, Kemal Reis kumandası altında bir donanmayı Akdeniz'e gönderdi. Malta önlerine gelen Türk donanması, seksen kadar esir alarak geri döndü. Papanın hazinesi boştu ve İtalya sahilleri sürekli Türk saldırılarına maruz kalıyordu. Bu sebeple sahillerdeki ticaret âdeta durmuştu. Akdeniz'de yaşanan bu gelişmeler, Papa'nın elçileri tarafından Fransa Kralı'na anlatıldı.

Fransa Kralı, Cem Sultan'ın Papa'ya verilmesine razı oldu. Fransa'da Papa ile Kral arasında Cem Sultan'ın İtalya'ya gönderilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Cem Sultan Papa'ya bağlı deniz kenarında bir kaleye konulacak, kendisini İtalya'ya götürecek gemi gelinceye kadar orada korunacaktı. Cem Sultan'ı alır almaz Rodos Beyi'ne kardinallik vereceğini söyleyerek memnuniyetini bildirdi. Papa, Türklere karşı düzenlenecek Haçlı Seferi için kesin kararını vermişti ve bu sebeple Cem Sultan'ın kendisine verilmesi O'nu son derece memnun etmişti⁵⁴.

Şehzade, önce Marsilya yolu ile Tulon'a gelindi (11Şubat 1489). Burada havaların iyi olması için on gün beklenildi. Bu arada, Fransa Kralı'nın Şehzade'yi bıraktığına pişman olduğu ve gitmesini engellemek için adamlar

⁵³ Ahmet Refik, **age**, s. 134

⁵⁴ Ahmet Refik, **age**, s. 134-135

gönderdiğine dair haberler alınmakla birlikte Fransa Kralı'nın teşebbüsü gerçekleşmedi⁵⁵.

Bu yolculuk sırasında bir çok şehre uğranıldı. Önce Larabe Adası'na varılarak bir gece orada kalındı. Ertesi gün, Papalığa tâbi olan Sen Stefano Limanı'na gelindi. Daha sonra da Civitavcia Limanı'na gelindi. Papa Cem Sultan'ı karşılamak amacı ile bir heyet gönderdi. Cem Sultan, Papa tarafından gönderilen atın üzerine bindirilerek törene iştirak etmesi sağlandı. Bu törende Cem Sultan'ı görmek amacı on kişilik maiyeti ile Kayıtbay'ın gönderdiği Mısır elçisi de beklemekte idi. Bu görüşmeye Rodos Şövalyeleri önce engel olunmak istenildi ise de daha sonra izin verildi.⁵⁶

Cem Sultan 13 Mart 1489' da Roma'ya vardı. Papa'nın adamları Cem Sultan'a, Papa ile buluşma sırasında, ayağının öpmesini teklif ettiler. Bunun bırakılmaz bir âdet olduğunu, bütün dünya padişahlarının geldiklerinde buna riayet ettiklerini söylediler. Cem Sultan'ın bu teklifi kabul etmemesi üzerine Papa'nın adamları biraz yumuşayarak, hiç olmazsa Alman kralları gibi dizini öpmesini istediler. Fakat Şehzade'yi bir türlü iknâ edemediler. Bunun üzerine Cem Sultan;

‐Bütün krallar papanın ayağını öperse, krallar ve beyler birbirleri ile buluştukları zaman niçin küçükler büyüklerin ayağını öpmez. Bunlar içinde saltanat bakımından papadan daha büyük olanları var” diye sordu.

Cevap olarak da; Papa'nın ayağını öpenlerin ondan bağışlanmayı beklediği, dünya krallarından böyle bir şey beklenemeyeceği cevabını aldı. Bu cevaptan sonra Cem Sultan,

⁵⁵ Vakıat, s. 42

⁵⁶ Kayıtbay'ın elçisi Cem Sultan'a doğru ilerledi. Atından inerek yaklaştı. On beş adım kadar yaklaşıncaya yer öptü. Biraz daha yürüyerek diz çöktü ve Şehzadenin sağ elini öptü. Sonra üç defa sağ dizini öptü. Kayıtbay'ın elçisi son derece üzgündü. Şehzadenin hem elini öpüyor, hem de gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Cem Sultan ise donmuş gibi hiç kımıldamadı. Cem Sultan'ın elçiye söylediği tek cümle ise atına binmesi idi. (Ahmet Refik, age. s. 147)

“-Dediğiniz kimseler Papa’dan mağfiret umdukları için onun ayağını öperlermiş. Halbuki ben mağfireti yalnız Allah’tan bekler ve umarım. Onun için papaya ihtiyacım yoktur. Ölümüne râzı olurum, dinime ihanet etmem ve ona zarar verecek harekette bulunmam” dedi⁵⁷.

Cem Sultan’ın Roma’ya gelişi halk arasında da büyük heyecan uyandırdı. İnsanlar İstanbul’u fetheden Fatih’in oğlunu görmek amacı ile sokakları doldurdu. Papa, ertesi günü Fransa, İspanya; Portekiz, Ceneviz, Venedik, Alman, Leh, Çek ve Rus elçilerinin bulunduğu bir meclis topladı. Cem Sultan meclise geldiği zaman, papa oturduğu yerden ayağa kalktı. Şehzade’yi kucaklayıp, boynunun iki yanından öptü⁵⁸.

Papa, Cem Sultan’ın Roma’ya geldiği gün özel olarak görüştü. Bir sandalyede kendi, bir sandalyede Şehzade oturup sohbet ettiler. Papa bu görüşme sırasında, Şehzade’nin yabancı milletlerin arasında bulunmaktan maksadının ne olduğunu sordu. Cem Sultan:

“-Amacımız bu ülkelere gelmek değildi. Rumeli’ne geçmek için Rodoslulardan yol istedim. And ve söz üzerine Rodos’a geldiğimde sözlerinde durmayıp, andlarını bozdular ve yedi yıldır beni hapsedip, dilediğim yere gitmekten ırak, güven ve huzurdan ayrı koydular” diyerek, Mısır’da kalan annesi ile çocuklarını özlediğini bildirdi. Mısır’a gönderilmesine yardımcı olunmasını rica etti⁵⁹.

Bu sözlerden sonra, Cem Sultan’ın durumu Papa’yı da son derece üzmüştü. Papa biraz düşündükten sonra;

⁵⁷ Vakıat, s. 44

⁵⁸ Hoca Saadettin, **age**, s. 225

⁵⁹ Hoca Saadettin, **age**, s. 225

“-Mısır’a gitmek, saltanat davasından vazgeçtikten sonra olur. Ama sizin amacınız için, Macaristan’a gitmek hayırlı olacaktır. Onlar sizi canla başla beklemektedir” dedi.

Görüşmeler bir kaç defa daha devam etti. Papa Cem Sultan’ı Macaristan’a gitmeye râzı etmeye çalıştı. Hatta aralarında sert tartışmalar oldu. Cem Sultan, Macaristan’ın kendisini niçin istediğini biliyordu⁶⁰. Cem Sultan;

“-Şimdi ben sizin isteğinize uyarak Macaristan’a varacak olursam, Macar askeri ile birlikte ehl-i İslâm üzerine yürümem icâb edecektir. Bu taktirde de din düşmanları ile birleştiğim için İslâm ulemâsı benim küfrüme hükmedecektir. Halbuki ben, dinimi Osmanlı memleketi için değil, bütün dünya saltanatı için bile vermem” dedi. Bu sözlere sinirlenen papa, yüzünü çevirerek kendi dili ile;

“-Var öyleyse sen de it gibi bir köşede yat, kal” dedi. Cem Sultan Fransızca’yı öğrenmişti. Bu sebeple Papa’nın hoşnutsuzlukla söylediği sözlere alınmıştı ve üzölmüştü. Bu üzüntüyle papanın sözlerine “-Size iltica eden elbet ittir, başka ne olacak ki” cevabını verdi. Papa, istemeyerek ağzından kaçırıldığı sözlerin, Şehzade tarafından anlaşılacağını ummadığı için mahcup oldu. Özür dileyerek gönlünü aldı ve onu kaldığı yere gönderdi⁶¹.

Bu arada Sultan Bayezid, Kapıcıbaşı Koca Mustafa Paşa’yı Papa’ya elçi olarak gönderdi. Cem Sultan’ın mahpus hayatının devam ettirilmesine karşılık elli bin düka altın teklif edildi. Buna karşılık Sultan Bayezid, Papa’nın topraklarına saldırmayacağına söz verdi⁶².

⁶⁰ Vakıat, s. 48

⁶¹ Solakzâde, age, s. 277

⁶² Vakıat, s. 49

Cem Sultan Roma'da günlerini geçirirken fakirlere de sadaka dağıtıyordu. Bu durum onun Hristiyanlığa meyli olduğu konusunda söylentilere sebep oldu. Hatta papa bile buna inanarak, Şehzade'ye fukaraya olan yardımlarını takdîr ettiğini dile getirerek, Şehzade'yi kendi dinine dâvet etti. Mısır'daki oğlunu da getirtip kardinallik vereceğini söyledi. Bu sözlere Cem Sultan son derece üzüldü ve ağladı. Papa'nın bu teklifine karşılık;

“-Ne günlere kaldık ki bizi dine dâvet edersiniz. Ben sizden Mısır yolunu isterim, siz bana bâtil yol gösterirsiniz. Bilirsiniz ki her kişiye kendi dininden başkası bâtildir. İtikadımca, hak olan Muhammed dinidir. Ben de size dininizden dönüp, Muhammed dinine girmeye dâvet etsem girebilir misiniz? Bana kardinallik ve papalık değil, bütün dünyanın saltanatını verseler ben dinimden dönmem. Bu gibi teklifler, bize sadece eza verir ve eğer, size bu cesareti veren bizim Hristiyan fukaraya merhamet gösterişimiz ise bilmiş olunuz ki; bizim dinimizde, fukaraya yardım hususunda Müslüman ve Hristiyan birdir” cevabını verdi.

Bu sözler, Papa ve yanındakiler üzerinde büyük tesir uyandırdı. Buna karşılık papa, Şehzadeyi çok sevdiği için böyle bir teklifte bulunduğunu söyleyerek gönlünü almaya çalıştı⁶³.

Bir süre sonra papa VIII. İnosan vefat etti (1592). Altıncı Aleksandr unvanıyla, Borciya papalık makamına geldi. Yeni Papa seçimleri yapılana kadar Şehzadeyi korumak amacıyla sağlam bir kaleye götürdüler. Papalık seçimleri bitince tekrar eski konağına yerleştirdiler. Tutsaklığının sürüp gitmesi, Şehzade'nin bütün kuvvetini yok etti⁶⁴.

Cem Sultan'ı almak amacıyla Roma'ya sürekli elçiler gelip gidiyordu. Şehzadeyi almak isteyenler arasında Fransa Kralı da vardı. Cem Sultan, yedi

⁶³ Vakıat, s. 50

⁶⁴ Hoca Saadettin, age, s. 227

yıl Fransa'da kalmış, fakat kral ile görüşememişti. Rodos Şövalyeleri, Cem Sultan'ın ellerinden çıkmasını istemiyorlardı. Şehzade ellerinden çıktığı takdirde, Türk'e boyun eğmekten korkuyorlardı. Bunun için de Fransa Kralı Cem Sultan'ı görmek istedikçe; ters yaratılışlı bir insan olduğunu ve Kralı görmek istemediğini söyleyerek oyaladılar. Diğer taraftan, Cem Sultan da Fransa Kralı ile görüşmek istedikçe; Kral, taht kentinde Türk ayağının bastığını görmek istemez, size zararı dokunur diye yalan söylediler.

Şehzade'nin Roma'ya yolculuğu sırasında, Kral'ın güvenilir adamlarından olan kaptanı, Cem Sultan'la arkadaşlık kurdu. Şehzade'ye bunca zamandan beridir Fransa'da olmasına rağmen neden Kral ile görüşmediğini sordu. Şehzade ise, Kral'ın taht kentinde Türk ayağının basmasını istemediğini söyleyince kaptan, Kral'a Şehzadenin görüşmekte isteksiz olduğunun söylenildiğini belirtti. Böylece Rodos Şövalyelerinin oyunu ortaya çıktı. Şehzade ile kaptan arasındaki dostluk arttı. Hatta Cem Sultan, kendisine Papa tarafından hediye edilen iki attan birini kaptana verdi. Fransa'ya gittikten sonra bir av esnasında, Şehzade'nin hediye ettiği atı gören Kral, kaptana nereden bulunduğunu sordu. Kaptan, Papa'ya gönderdiği Türk beyinin oğlunun hediyesi olduğunu söyleyerek, Cem Sultan'ın lütfkârlığını ve cömertliğini anlattı. Kral, Cem Sultan'ı Papa'ya gönderdiğine pişman oldu. Bunun üzerine Fransa Kralı Cem Sultan'ı kurtarmak için bir ordu hazırladı ⁶⁵.

Papa, Fransız ordularının Roma üzerine harekete geçtiğini haber alınca, Roma Nehri üzerinde kendi hazinesinin de bulunduğu kaleye Cem Sultan'ı hapsetti.

Fransa Kralı, altı aylık bir sürede Roma sınırına yaklaştı. Napoli Kralı Papa'nın dostu olduğu için, otuz kırk bin kişilik askerle Roma'ya geldi ve savaşmak için Fransa Kralı'nı beklemeye başladı. Napoli Kralı, Fransız

⁶⁵ Hoca Saadettin, **age**, s. 229

ordusunun yaklaştığını duyunca karşılamaya gitti. Bu arada Fransa Kralı ordusunu üçe ayırarak, Napoli Kralı'nın üzerine yürüdü. Fakat Napoli Kralı savaşıma cesaret edemeyerek ordusunu geri çekti ve Papa'yı yalnız bıraktı. Fransız Kralı kolayca Roma'ya girdi⁶⁶. O zamanlar Fransız kralları, tacı Hristiyanların önderi olan Papa'nın eliyle giyerlerdi. Papa'ya boyun eğmek, Hristiyanlık töresi gereğince başlıca koşul sayılırdı⁶⁷. Bu durum papaların Fransa üzerindeki nüfuzunun ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesi idi.

Papa, Fransız Kralı'nın Roma üzerine sefer düzenlemesine oldukça üzüldü. Çünkü şimdiye kadar hiçbir Fransa Kralı, Papa'ya karşı gelememişti. Fransa Kralı'nın Roma üzerine harekete geçmesinden sonra Papa ile aralarında başladı. Papa , Kral'ın öne sürdüğü anlaşma şartlarını kabul etmek zorunda kaldı ise de kabule yanaşmadığı bir takım şartlar da vardı. Bunlar; Cem Sultan'ın krala teslim edilmesi ve dört müstahkem mevki'nin verilmesi idi. Bunun üzerine Kral görüşmelere Roma'da devam edeceği haberini verdi. Fransa Kralı Roma'ya yıl başında girdi. Kral, Sen Martin sarayına giderek orada kaldı. Ertesi gün ziyaretler ve müzakereler başladı⁶⁸.

Fransa Kralı, Papa ile bir Cem Sultan'ın da katıldığı bir toplantı yaptı. Toplantı esnasında üçü de üçü de birer sandalyeye oturarak görüşmeye başladılar. Görüşmenin başında papa, Cem Sultan'a ;

“-Fransa Kralı sizi alıp gitmek ister. Ne buyurursunuz beyim? “ diye seslendi. Şehzade, şimdiye kadar kendisine bey diye seslenildiğini duymadığından, çektiği cefalar yüzünden kırılgan,

“-Ben ne beyim ne senin değilim. Bir esir-i minnet-keşim. Gerek bunlar alsın, gerek sen hapseyle” dedi. Papa bunun üzerine utanarak,

⁶⁶ Vakıat, s. 57

⁶⁷ Hoca Saadettin, age, s. 230

⁶⁸ Ahmet Refik, age, s. 207

“-Haşa ki siz esir olasınız. Burada iki padişah-zâdesiniz. Ben arada tercümanım” diyerek Cem Sultan’ı dairesine gönderdi⁶⁹. Üç dört gün sonra Fransa Kralı, Papa ile buluşarak Cem Sultan’ı tekrar istedi. Papa, Şehzade’yi Kral’a vermeye râzı oldu. Bunun üzerine Cem Sultan Kral’a teslim edildi(28 Ocak 1495). Papa, şimdiye kadar Şehzade’nin teslim edilmeyişinin sebebi olarak da, oğlunun Şehzade’ye olan düşkünlüğünü gösterdi. Hatta, oğlunu da Şehzade ile birlikte Fransa’ya göndereceğini söyledi⁷⁰.

Kral Şarl, bu başarıdan sonra Napoli’ye yürümeye karar verdi. Fakat Napoli Kralının Sicilya’ya kaçtığı haberini aldı. Napoli Kralı ise İspanya’dan ve Osmanlı Devleti’nden yardım istedi. Sultan Bayezid’e gönderdiği elçi ile Fransız ordusunun ilerlediğini, Cem Sultan’ı yanına alarak, Osmanlı’ya savaş ilan edeceğini haber verdi⁷¹.

H- CEM SULTAN’IN ÖLÜMÜ

Fransa Kralı ilk olarak Velletri şehrine geldi. Burada Papa’nın Şehzade’den ayrılmaz diye teslim ettiği oğlu hisardan kaçtı. Kral, Velletri’de dört, beş gün kaldıktan sonra, Montofortüno hisarına girerek halkını kıldı. Buradan sonra gittiği bütün kaleleri kolayca aldı. Daha sonra Sen Germano adlı hisara gelindi. Sen Germano Hisarı’nda Cem Sultan’ın hastalığı ortaya çıktı ve hastalık günden güne arttı⁷².

Şehzadenin yüzü ve başı şişti, ağrıdan duramaz oldu. Fakat kendini biliyor ve konuşuyordu. Bazen beylerinin çağırıp sohbet ediyordu. Sultan sağlığında;

⁶⁹ Hoca saadettin, **age**, s .230

⁷⁰ **Vakıat**, s. 59

⁷¹ Ahmet Refik, **age**, s. 213

⁷² **Vakıat**, s. 59

“- Yarab! eğer bu kâfirler beni bahane edip ehl-i İslâm üzerine sefer düzenlerlerse beni o günlere eriştirme. Tez saate ruhumu al” diye dua ederdi.

Fransa Kralı, Şehzadeyi tedavi ettirmek için uğraştı. Her gün yanına gelerek hatırını sordu. Polya’nın başkenti Anapoli’ye gelindiği zaman bazen kendini biliyor, bazen de bilmiyordu. Hatta bu sırada Mısır’dan annesinden gelen mektubu getirdiler ve okudular. Cem Sultan hastalığının ilerlemesinden dolayı mektupta yazılı olanları dahî anlamadı.

Fransa Kralı, Napoli Krallığı’nın merkezi olan Napoli’ye geldi. Cem Sultan kendini biraz daha iyi hissediyordu. Hatta biraz gayret ederek ata bindi. Fakat vücudu o kadar zayıf düşmüştü ki konuşacak hali bile yoktu.

Bir gece Kral Şarl, Cem Sultan’ın yanına geldi. Hatırını sorunca Şehzade biraz gayret ederek”- İyiceyim elhamdülillah dedi. Şarl, Cem Sultan’ı teselliye çalıştı. “-Kendini mahpus ve esir tasavvur etme.”deyince Şehzade büyük bir heyecanla “-Hamd ve Şükür ederim ki azat ve halas sözü kulağımıza erişti” diyerek memnun oldu⁷³.

Cem Sultan öleceğini anladığı günlerde etrafında bulunan yakınlarını vasiyetini yazdırmış,

“-Benden sonra kardeşim Sultan Bayezid Hazretlerine varasınız ve diyesiniz ki beni reddetmesin. Ne yapıp yapıp, tabutumu düşman memleketinde bırakmasın, İslâm diyarına aldırınsın. Bütün borçlarımı ödesin. Anamı, kızımı sair taallukâtımı ve benim üstümde hizmeti geçmiş olan adamlarımı incitmeyip, hallerine göre onlara riayette bulusun” demiştir.⁷⁴

⁷³ Vakıat, s. 61

⁷⁴ Mehmet Tevfik, age. s. 44

Cem Sultan ertesi gün sabaha karşı otuz altı yaşında Napoli’de ruhunu teslim etti (25 Şubat 1495) .

Cem Sultan’ın nâşı, Celâl Bey ve Kapıcıbaşı Sinan Bey tarafından yıkandı. Sarığının tûlbendi ile kefenlendi. Orada bulunan adamları tarafından namazı kılındı. Cem Sultan’ın ölümüne Fransa Kralı’nı son derece üzdü. Şehzadeyi demir bir tabuta koydurmak için Sinan Bey’i görevlendirdi⁷⁵ .

Cem Sultan, ölümünden önce adamlarına kardeşinin onu inkâr etmemesini ve tabutunu düşman memleketinde bırakmamasını, ölümünün her tarafa duyurulmasını vasiyet etmişti. Çünkü kendi üzerinden ehl-i İslâm’a sefer düzenlenmesini istemiyordu. Oysa Cem Sultan’ın ölümünün duyulmaması için bir takım tedbirler alınmıştı. Bu gizlilik üç gün sürebildi. Maiyetindeki memurlar ve beyler yine iş görüyorlar, tabipler eskisi gibi dairesine girip çıkıyorlardı. Cem Sultan’ın ölüm haberi Napoli’de hızla yayılmaya başladı. Cenaze Gaete Hisarı’na getirildi. Cem Sultan’ın vasiyetini yerine getirmek ve Sultan Bayezid’e haber vermek için adamları harekete geçti. Sinan Bey kılık değiştirerek yola çıktı. Fakat haberini aldılar ve sekiz gün sonra yetiştiler. Ellerini ve ayaklarını bağlayarak bir kaleye haps ettiler. Sinan Bey bir yolunu bularak kaleden kaçmayı başardı ve İstanbul’a geldi. Fransa Kralı ise Şehzadenin ölümünün er geç duyulacağını düşünerek, kapı halkından kalan diğer kimseleri de serbest bıraktı⁷⁶.

Sultan Bayezid’e kardeşinin ölüm haberi ilk olarak Venedik elçisi tarafından verildi. Sultan, Cem Sultan’ın vasiyetini yerine getirmeyi borç bildi. Sultan Bayezid’in emriyle İstanbul’da üç gün yas ilan edildi. Kendisinde siyah sarık sardı. İstanbul’un ve Beyoğlu’nun bütün dükkânları kapatıldı. Sultan Bayezid İstanbul’da yüz bin, Edirne’de seksen bin akçeyi bulan sadaka dağıttı.

⁷⁵ Hoca Saadettin, **age**, s. 233

⁷⁶ **Vakıat**, s. 64

Fransa Kralı, Cem Sultan'ın hazinesini, mücevheratını, silahlarını ve elbiselerini toplatıp, Şehzadenin en güvenilir adamı olan Hatipzâde'ye vererek ve Fransız gemilerinden birine bindirerek, Mısır'a ailesine teslim etmesi için gönderdi. Fakat Hatipzâde, geminin yönünü Mısır yerine İstanbul'a çevirtti. Hazineyi getirerek divâna teslim etti⁷⁷.

Sultan Bayezid, cenazeyi getirtmek amacıyla adamlarını gönderdi. Fransa Kralı, Şehzadenin cenazesi ile birlikte, baş sağlığı için hazırladığı hediyeler ve adamlarını yola çıkarmıştı. Her ikisi yolda karşılaştılar. Padişahın fermanı ile tabut Bursa'ya götürüldü. Sultan Murad'ın kabrinin yanına defnedildi⁷⁸.

Cem Sultan, yeryüzünün üç kıtasında toplam otuz beş sene, üç ay, üç gün yaşamış, yani otuz altı yaşı içinde ölmüştür. Deniz yollarındaki sıkıntılı seyahat günleri dâhil olmak üzere otuz dört gün Rodos'ta, altı sene üç ay, yirmi altı gün Fransa'da, İtalya'ya ayak basmasından vefatına kadar beş sene , bir ay, yirmi gün İtalya'da kaldı.

Cem Sultan'ın ölüm sebebinin ne olduğu, ne şekilde öldüğü bu gün de münâkaşa konusudur. Bu konuyla ilgili türlü yazılar yazılmasına rağmen mesele yine halledilmemiştir. Osmanlı tarihçilerinden Âşıkpaşazâde, Hoca Saadettin, Cam-ı Cem Âyin, Papa tarafından gönderilen bir berberin zehirli ustura ile tıraş edip ölümüne sebep olduğunu ileri sürmektedirler⁷⁹. Solakzâde ise bu berberin İstanbul'dan gönderilen Kapıcıbaşı Mustafa olduğunu kaydetmektedir⁸⁰. Bununla beraber Papa'nın Cem Sultan'dan

⁷⁷ Solakzâde, **age**, s. 91

⁷⁸ Hoca Saadettin, **age**, s. 234

⁷⁹ Papanın, Fransa Kralı'nın topraklarına yaptığı seferin üzüntüsü ile, eli çabuk bir tellak bulduğu ve Fransız kralının yanına gönderdiği, tellakın bir yolunu bularak zehirle yağlanmış ustura ile Şehzadeyi tıraş ettiği kaydedilmektedir. Bu sebeple Şehzadedeki hastalık belirtilerinin yüzünün ve kafasının şişmesiyle ortaya çıktığı yazılmaktadır. Âşıkpaşazâde,s. 251

⁸⁰ Solakzâde, **age**, s. 290

ayrılmaz diyerek beraberinde gönderdiği oğlunun yarı yolda kaçması ve Şehzadenin hastalığının bundan sonra belirmesi hatırlarda soru işareti bırakmaktadır⁸¹.

Sultan Bayezid, kardeşinin vasiyetine hürmet ederek, adamlarının hepsini taltîf etti. Kardeşinin ailesini İstanbul'a getirmek istedi. Fakat onlar kabul etmedi. Mısır'daki şehzadesi amcasından korkarak, babası gibi Rodos Şövalyelerine sığındı ve Hristiyan oldu. Kendisine tahsîs edilen Fondo Şatosunda yaşadı. Evlenip çoluk-çocuk sahibi oldu. Kanunî Sultan Süleyman Rodos'u fethettikten sonra yakalandı. Kendisi ve Cem adlı oğlu idam edildi. Kızları ve karısı ise İstanbul'a getirildi⁸². Büyük oğlu Oğuz Han ise, Cem Sultan'ın sağlığında Bayezid tarafından boğdurularak öldürülmüştü. Kızı Melik Eşref Kayıtbay'ın oğlu ile evlendi. Fakat kocasının ölümüyle dul kaldı ve İstanbul'a getirildi⁸³.

⁸¹ Vakıat, s. 59

⁸² Feridun Bey, **age**, C.I, s. 536

⁸³ Ahmet Rafik, **age**, s. 230

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. BAYEZİD - CEM SULTAN MÜCADELESİNİN OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

A- OSMANLI - KARAMANOĞULLARI İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Karamanoğulları, Oğuzların Afşar boyuna mensupturlar. Oğuz boylarının Anadolu Selçuklu Devleti'nin Rum İmparatorluğu sınırlarına ve Batı Kilikya taraflarına yerleştikleri sırada, Karaman oymağından bir kısmı da Sultan I. Alâaddin Keykubad zamanında (1228) Ermenilerden alınan Ermenak taraflarına yerleştirilmişlerdir. Karamanoğulları, adlarını mensup oldukları Karaman oymağından almışlardır.

Osmanlı Devleti, Anadolu'da kendisine komşu olan Karasi Beyliği'nin bir kısmını ve daha sonra tamamını alarak, Germiyan hükümdarı Süleymanşah tarafından kızının çeyizi olarak verilen Germiyan şehirlerini işgal etmiş ve Hamitoğulları'ndan da bir kısım topraklarını bedel karşılığı satın almış, böylece Karamanoğulları ile komşu olmuştu. Önce Ermenak ve Mut taraflarında kurulup, Karaman ve Konya havalisine sahip olduktan sonra kendilerini Anadolu Selçuklu Devleti'nin vârisi sayan Karamanoğulları, önceleri küçük bir uç beyliği olan, fakat kısa sürede fetihlerle topraklarını genişleten Osmanlıların üstünlüğünü kabullenemedi¹.

Osmanlı-Karaman ilişkileri Alâaddin Ali Bey zamanında başladı. Alaâdin Ali Bey'in Kayın pederi olan I. Murad'ın Rumeli'de seferde olmasından faydalanmak isteyen Ali Bey, Beyşehir'i ele geçirdi. Bunun üzerine Osmanlı ordusu Konya üzerine yürüdü. Bu olay üzerine Karamanoğlu Alâaddin Bey, kendi kuvvetlerinden başka, Turgut, Varsak, Bayburd Tarkmenleri ile Tebrek, Samagar, Barımbay, Çağazan, Saga ve Tosboğa Tatar kuvvetlerini de topladı. Konya civarında yapılan savaşta Karamanoğlu'nun aşiret kuvvetleri, düzenli Osmanlı birlikleri karşısında

¹ İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, T.T.K . Yay., Ankara,1988, s. 245.

yenilgiye uğradı. Alâaddin Bey mallarını bırakarak Konya Kalesi'ne kaçtı². Kalenin Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatılması üzerine aldığı yerleri geri vermek şartı ile Ali Bey ile anlaşma yapıldı³.

Karamanlılar ile Osmanlılar arasında ki ilişkiler Yıldırım Bayezid döneminde yine bozuldu. Karamanoğlu Alâaddin Ali Bey, I. Murad'ın ölümünü fırsat bilerek ve Şehzâde Yakub'un katlini vesile yaparak Osmanlı'nın Hamidoğullarından satın aldığı yerleri işgale kalktı ve Beyşehir'i aldı. Aynı zamanda diğer Anadolu Beylerini de Osmanlı'ya karşı kışkırttı. Bunun üzerine Bayezid, Konya'yı kuşattı. Fakat Yıldırım Bayezid'in kayınpederi olan Germiyanolu II. Yakup Bey, Karamanoğlunu müttefik olarak görmedi. Karamanoğlu Osmanlı'ya karşı, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin ve Kastamanu'daki Candaroğulları hükümdarı Süleyman Paşa'dan yardım istedi ise de gerçekleşmeyince barış istemek zorunda kaldı. Fakat Niğbolu Savaşı sırasında Karamanoğlu Alâaddin Bey, Ankara'yı basarak Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa'yı esir etti. Yıldırım Bayezid'in galibiyetinden sonra, Timurtaş Paşa'ya elçi göndererek padişahla arasını bulmasını rica etti. Yıldırım Bayezid, Karamanoğlu'nun anlaşma teklifini kabul etmeyerek harekete geçti. Konya Ovası'nda yapılan savaştan sonra Karamanoğlu Alâaddin Ali Bey yakalanarak öldürüldü. Böylece Karamanoğlu Beyliği ortadan kaldırıldı⁴. Oğulları Ali ve Mehmed Bey, Bursa'ya götürüldü. Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i yenilgiye uğratan Timur, Bursa'ya gelince Mehmed Bey ile Ali Bey'i serbest bıraktı ve Karaman bölgesini geri verdi. Böylece Karamanoğulları Beyliği yeniden kurulmuş oldu. Beyliğin başına da Mehmed Bey geçti.

Çelebi Mehmed döneminde, Osmanlı Karamanoğlu mücadeleleri yine devam etti. Karamanoğlu Mehmed Bey ile Çelebi Mehmed kardeş çocukları olmalarına rağmen Karamanoğulları, Osmanlı'nın içinde bulunduğu

² İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 248.

³ Karamanoğlu, eşi ve I. Murad'ın kızı olan Nefise Sultan'ın ricaları sonucu affedilmiştir. (Mustafa Nuri Paşa, **Netayicü'l-Vukuat**, Sedeleşiren: Neşet Çağatay, T.T.K.Yay., Ankara, 1987, s. 8)

⁴ Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 9.

durumdan yararlanmaya çalıştı. Mehmed Bey, Çelebi Mehmed'in, Musa Çelebi ile uğraşmasını fırsat bilerek Bursa üzerine yürüdü ve şehri tahrîb etti⁵. Bursa Kalesi'ni otuz bir gün kuşattı, fakat kale muhafızı olan Hacı İvaz Bey kaleyi çok iyi korudu⁶. Çelebi Mehmed, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Said İli denilen bölgeleri yeniden Osmanlılara kattı. Ertesi yıl Çelebi Mehmed, Karamanoğlu üzerine sefer amacıyla tekrar hazırlıklara başladı. Anadolu Beylerbeyi Bayezid Paşa ansızın Karamanoğlu ordusunu basıp Karamanoğlu Mehmed Bey ile oğlunu yakalayıp padişaha gönderdi. Bu tarihten sonra Karamanoğulları bazen Osmanlı'ya bazen de Memlûklere bağlı olarak varlığını sürdürdü.

II. Murad, bir taraftan Anadolu Beyliklerini Osmanlı'ya bağlarken bir taraftan da elde bulunun toprakların güvenliğini sağlamak için uğraştı. II. Murad'ın Edirne'de bulunmasını fırsat bilen Karamanoğlu Mehmed Bey, kendisine sığınan ve Tekeoğlu Osman Çelebi'nin yanına birlikler vererek Antalya'yı kuşatmaya yolladı. Antalya Kalesi muhafızı olan Hamza Bey, Osman Çelebi'yi yakalayıp astı. Bu duruma çok üzülen Karamanoğlu Mehmed Bey, bir aydan fazla bir süre Antalya Kalesi'ni kuşattı. Bu sırada kaleden atılan bir gülle ile parçalandı⁷. Mehmed Bey'in oğlu İbrahim Bey, babasının ölüsü ile Konya'ya giderken Ali Bey adındaki kardeşi korku ile kaleye saklandı. Sultan Murad, kız kardeşlerinden birini bununla evlendirdi ve Sofya sancağını kendisine verdi. İbrahim Bey, Konya'ya vardığında amcası Ali Bey'in tahta oturduğunu gördü. Kardeşi İsa Bey ile birlikte Osmanlı'ya sığındı. II. Murad bunlara da iki kız kardeşini vererek İbrahim Bey'i babasının yerine oturttu⁸.

⁵ Karamanoğlu Mehmed Bey, Bursa'yı iki aydan fazla kuşatmış, şehri tahrip etmekle kalmamış aynı zamanda Yıldırım Bayezid'in türbesini türlü hakaretler yaparken, Musa Çelebi'nin cenazesinin şehre gelmesi üzerine, Çelebi Mehmed'den korkarak kaçmıştır. (Mustafa Nuri Paşa, **age**, s.3)

⁶ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 350

⁷ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 402 - Mustafa Nuri Paşa, II. Murad'ın Anadolu'ya döndüğünü duyunca telaşlandığını ve kalenin girmeye uygun yerlerini ararken, kale bendinden atılan bir top güllesi ile parçalandığını kaydeder.bk. Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 37.

⁸ Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 37.

Mehmed Bey'den sonra yerine oğlu İbrahim Bey geçti. Başlangıçta Osmanlılar ile iyi geçindi. Fakat daha sonra Beyşehir'i alınca ilişkiler tekrar bozuldu. Karamanoğlu İbrahim Bey, Semendire hâkimi Vılık oğlu ile gizli bir ittifak yaptıktan sonra Macarlar Tuna'yı geçerek Osmanlı ülkesine saldırdılar. İbrahim Bey de Hamid sancağını alıp, vâlisi bulunan Şarabdar İlyas Bey'i tutsak etti. Karamanoğlunun bu hareketine karşılık, II. Murad, ertesi yıl Karaman seferine çıktı. Osmanlı ordusu Konya üzerine yürüdü. Padişahın kız kardeşi olan karısının ricası üzerine affedildi. İbrahim Bey, aldığı yerleri geri vermek şartı ile anlaşma yaptı⁹. Ancak İbrahim Bey anlaşmaya yine sadık kalmayarak, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki yenilgilerini de fırsat bilerek, Beypazarı ve başka kasabaları yağmaladı. Bu duruma çok sinirlenen II. Murad harekete geçerek, Konya'ya kadar olan yerleri, İslâm geleneklerine aykırı olduğu halde yağma etti. Karamanoğlu bu kez yine karısı ve Mevlâna soyundan olan Ârif Çelebi'nin ricaları üzerine affedildi.

Karamanoğlu İbrahim Bey, Fatih döneminde Antalya'yı ele geçirmek istedi. Ancak Fatih, Konya üzerine yürüyünce anlaşmaya mecbur oldu. İbrahim Bey, İstanbul'un kuşatma hazırlıklarının devam ettiği sırada Venedikliler ile bir ticaret anlaşması yaptı. Aynı zamanda Adana ve Tarsus'u almak için hareket geçti. Bunun üzerine Memlûkler bölgeye ordu göndererek tahrip ettiler. İbrahim Bey'in sağlığında oğulları arasında taht mücadeleleri başladı. Beyliğin başına Pir Ahmed Bey geçti. İbrahim Bey'in ölümünden sonra Pir Ahmed ile İshak Bey arasında taht mücadeleleri yaşandı. Osmanlıların desteğini alan Pir Ahmed Bey Karaman'a girdi. İshak Bey ise destek sağlamak amacı ile Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına gitti. Osmanlı'ya yardımlarına karşılık Akşehir ve Beyşehir'i veren Pir Ahmed, daha sonra Osmanlı'ya karşı Akkoyunlular ve Venedikliler ile ittifak yaptı. Bunun üzerine Fâtih, Karaman üzerine yeni bir sefer düzenledi ve Konya'yı aldı. Pir Ahmed, Tarsus'a kaçtı. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra bütün Karaman ili Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Karamanoğlu Beyliği'nin Osmanlılar tarafından tamamen ilhakından sonra Kasım Bey, Akkoyunlulara sığınarak

⁹ Mustafa Nuri Paşa, **age**, s. 38.

Azerbaycan'a gitti. Fatih'in ölümünden sonra Osmanlı Devleti'ndeki taht mücadelelerinden yararlanmak istedi¹⁰. Sultan Yakub'dan izin alarak Taşeli'e gelen Kasım Bey, Varsak ve Turgutlu Türkmenlerini etrafında topladı.

Fatih'in ölümünden sonra II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesi sırasında Karamanoğlu tehlikesi tekrar ortaya çıktı. Cem'in taht mücadelesi Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike olmakla beraber, Karamanoğullarının tekrar harekete geçmesi Osmanlı için bir diğer büyük tehlike idi. II. Bayezid, Kasım Bey'in Hristiyan prenslerle ittifak etmesinden endişeleniyordu. Hatta Kasım Bey Rodos Şövalyelerinin beyi ile haberleşmeye bile başlamıştı. Kasım bey Rodos Şövalyelerinden askeri ve topçusu ile beraber beş gemi istedi. Bu donanma Anadolu sahillerine hücum ettiği sırada, kendisi de Konya'yı alacaktı. II. Bayezid bu tehlikeyi sezdi ve Gedik Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu Karamanoğlu üzerine gönderdi¹¹. Kasım Bey, Gedik Ahmed Paşa'nın üzerine gelmekte olduğunu duyunca Konya'da tutunamayarak, Taşeli'ne, oradan da Memlûk Devleti'ne sığındı.

Karamanoğlu Kasım Bey II. Bayezid ile Cem Sultan arasında devam eden mücadeleden kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmaya çalıştı. Cem Sultan Memlûkler'e sığındıktan bir süre sonra hac görevini yerine getirdi. Dönüşünde ise hâlâ tahta geçmek düşüncesini içinden atamamıştı. Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Sultan'ı tahrik ederek Anadolu'ya davet etti. Gedik Ahmed Paşa'nın maiyetinde bulunan Ankara sancak Beyi Trabzonlu Mehmed Bey'den de Cem Sultan'a davet geldi¹². Hatta Lârende'de bulunan Gedik Ahmed Paşa'nın ağzından mektuplar uydurdular ve paşanın yardımın sağladıkları konusunda Cem Sultan'ı iknaya çalıştılar. Cem Sultan da Anadolu'ya ayak basınca hemen bütün beylerin kendi tarafına geçeceğine inandı. Vatana döner dönmez, daha Bayezid'in kuvvet toplamasına zaman kalmadan bütün memlekete hâkim olacağını ümit etti. saltanatı ele geçirmek

¹⁰ İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman**, VIII. Defter, Haz:Ahmet Uğur, T:T.K. Yay., Ankara, 1997 s. 23.

¹¹ Ahmed Refik , **Sultan Cem**, İstanbul, 1923, s. 35.

¹² Ahmed Refik, **age**, s. 39.

için harekete geçen Cem Sultan, Memlûk Sultanı Kayıtbay'dan Anadolu'ya gelmek için izin aldı. Konu Memlûk emirlerinin toplandığı bir mecliste görüşüldü. Bazı emirler bunun Osmanlı-Memlûk ilişkilerine zarar vereceğini ileri sürerek karşı çıktılar. Ancak Cem Sultan, Kayıtbay'ın izni ile ailesini Kahire'de bırakarak Anadolu'ya hareket etti.

Cem Sultan, yanındaki adamları ile birlikte Kahire'den hareket ettikten altı hafta sonra Halep'e ulaştı (6 Mayıs 1482). Cem Sultan'ın Anadolu'ya doğru harekete geçtiği, Karamanoğlu Kasım Bey ile yardımlaşma konusunda anlaştığı, Bayezid tarafından haber alınmıştı¹³.

Gedik Ahmed Paşa'nın yanından kaçmış olan Trabzonlu Mehmed Bey ve bir kısım sipahi beyler ile Halep'de buluşan Cem, Adana'ya gelerek Karamanoğlu Kasım Bey'le birleşti. Aralarında, Cem Sultan'ın hükümdar olması halinde bütün Karaman topraklarının Kasım Bey'e verilmesi hususunda anlaşmaya varıldı. Buna karşılık Kasım Bey'de Cem Sultan'a bağlı kalacaktı¹⁴. Daha sonra, Mayıs 1482'de Cem Sultan ile Kasım Bey kuvvetleri Konya üzerine yürüyüşe geçti¹⁵.

Bunun üzerine telaşlanan II. Bayezid, Anadolu'daki bir takım askerî birliklerin Cem'e katılma ihtimalini de göz önüne alarak, kendisi ordunun başına geçti. Cem taraftarı olmasından şüphelendiği Gedik Ahmed Paşa'yı yanına çağırdı. Karaman valisi şehzâde Abdullah'ı Afyonkarahisar'a yerleştiren Gedik Ahmed Paşa, Seyyidgazi'de II. Bayezid'in kuvvetleri ile birleşti.

Cem sultan Konya'ya gelerek şehri kuşattı. Yapılan görüşmelerden hiçbir sonuç alınamadı ve II. Bayezid'in çabaları boşa çıktı. Bunun üzerine Hersekzâde Ahmed Paşa, Cem Sultan ve Kasım Bey üzerine gönderildi. Karaman valisi iken halkın sevgisini kazanan Cem Sultan bu kez umduğu

¹³ İ. Hikmet Ertaylan, **Cem Sultan**, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1951 s. 123.

¹⁴ Solakzâde, **Solakzâde Tarihi**, İstanbul, 1297, s. 270.

¹⁵ Ahmed Refik, **age**, s. 41.

desteği bulamadı. Bayezid'in ordusunun Gedik Ahmed Paşa kuvvetleri ile birleştiği ve sayısının iki yüz bine ulaştığı haberi geldi. Kale muhafızı Hadım Ali Paşa'nın kaleyi savunmasına karşılık, başarılı olamayarak geri çekildiler. Mehmed Bey, Bayezid'den önce Ankara'ya ulaşmayı ve burada bulunan ailesini kurtarmayı düşünerek, Cem Sultan'dan izin aldı ve ordudan ayrıldı. Mehmed Bey, yolda ailesinin Bayezid tarafından alınarak İstanbul'a götürüldüğünü haber aldı ve çok üzüldü. Bayezid'in ordusuna katılmak üzere yola çıkmış olan Süleyman Paşa'nın ordusu ile Ankara yakınlarında karşılaştı. Süleyman Paşa karşısında başarı sağlayamayarak esir alındı ve kafası kesilerek Bayezid'e gönderildi. Askeri gücünü kaybeden Cem Sultan, bu kez Karamanoğlu Kasım Bey'le Aksaray'ı kuşattı. Fakat halkın padişaha olan bağlılığından dolayı bir sonuç alamadılar. Taşeli'nde tutunamayacaklarını anlayan Cem Sultan ile Kasım Bey, ne yapacakları konusunda görüşmeye başladılar. Cem'in amacı; yollar henüz açık iken Karaman'a veya İran'a gitmek, münasip bir fırsat ortaya çıkıncaya kadar orada beklemektir. Kasım Bey ise bu fikri uygun görmedi. Kasım Bey'in teklifi; Cem Sultan'ın Rumeli'ye geçerek kuvvet toplaması, ondan sonra taht mücadelesine devam etmesi idi. Cem Sultan'a, Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi'yi örnek gösterdi. Kasım Bey bu gizli tahrirlerinde muvaffak oldu ve şehzâdeyi İran'a ve Şam havalisine gitmekten alıkoyarak Rodos Şövalyelerinin yardımı ile Rumeli'ye geçmeye ikna etti¹⁶. Karamanoğlu Kasım Bey, öncelikle kendi menfaatlerini düşünerek Cem Sultan'ı bu doğrultuda yönlendirdi. Cem Sultan'ın Avrupa'ya geçmesi, Karamanoğlu'nun menfaatlerine daha uygun sonuçlar ortaya çıkarabilirdi. Cem Sultan Rumeli tarafına geçecek, orada Sultan Bayezid'in kuvvetleri ile mücadele ederken kendisi de Anadolu'da harekete geçecekti. Kasım Bey, taht mücadelesinin devam ettiği sırada oluşacak siyasî boşluktan yararlanarak Karaman topraklarını ele geçirecekti. Böylece Osmanlı Devleti parçalanarak, Anadolu'da bir Karaman Devleti kurulacaktı¹⁷. Fakat olaylar Kasım Bey'in planladığı gibi gerçekleşmedi. Cem Sultan, Rumeli'ne geçmek için bir vâsıta olarak gördüğü Rodos Şövalyelerinin eline esir düştü. Daha Sonra da gerek

¹⁶ Haydar Bey, **Vakıat-ı Sultan Cem**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1956, s.19.

¹⁷ Selahattin Tansel, **Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı**, İstanbul, 1966, s. 41.

Rodos Şövalyeleri gerekse Osmanlı Devleti'ne düşman olan diğer Avrupalı güçler Cem'i kendi menfaatleri için kullanmaya çalıştılar.

Sultan Bayezid, bir taraftan Cem Sultan'ın teşebbüslerini sonuçsuz bırakmak için uğraşırken, diğer taraftan da Anadolu'daki taraftarlarını bertaraf etmeye çalıştı. Cem Sultan'ın Rodos'a sığınması ve Fransa'ya gönderilmesinden sonra, Karamanoğlu ümidini tamamen kesti. Kendi kendine hiçbir şey yapamayacağına kanaat getirerek Sultan Bayezid ile anlaşma yoluna gitti. Sultan Bayezid ise Kasım bey ile anlaşmayı çıkarlarına daha uygun gördü. Karamanoğlu, İçel ve Lârende taraftarını Osmanlı'dan geri alarak az da olsa bu olaydan menfaatli çıkmış oldu. Bu olaydan bir yıl sonra da Kasım Bey vefat etti ¹⁸.

B- OSMANLI - MEMLÛK İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Eyyubîler'den sonra Mısır, Suriye Elcezire ve Hicaz'da Bahriye ve Burciyye Memlûkleri denilen iki sınıf kölemen tabakası idareyi eline almıştı. Bunlardan Eyyubîler'in yetiştirdikleri Türk Memlûkleri 1250'den 1382 senesine kadar yüz otuz iki ve yine Türk Memlûklerinin yetiştirdiği Çerkes Memlûkleri de 1382'den 1517'ye kadar, yani yüz otuz beş sene sultanlık etmişlerdir.

Osmanlı Devleti ile Memlûkler arasında ilk zamanlar, yani XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren dostâne ilişkiler başladı. O sırada küçük bir beylik olan Osmanlılar'ın Rumeli'deki başarıları Memlûkler tarafından memnuniyetle karşılanıyordu. I.Murad Kosova Meydan Savaşı'nda şehit düştüğü zaman Memlûk Sultanı Melik Zâhir Berkuk, Sultan Murad'ın Bursa'daki türbesinde okunmak üzere her bir cüzü ayrı olmak üzere otuz cüz Kur'an-ı Kerim vakfetmişti. Berkuk öldüğü zaman oğlu Melik-Nâsır Ferec'in tahta geçmesi için Yıldırım Bayezid yirmi bin kişilik bir kuvvetle kendisine yardımda bulundu ¹⁹.

¹⁸ İ. H. Ertaylan, **Cem Sultan**, s. 162.

¹⁹ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, s.187.

Bu dostluk, Memlûklerin Malatya valisi Mintaş'ın Bu isyandan sonra Malatya, Kadı Burhaneddin'in eline geçti. Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin'den sonra Malatya'yı Osmanlı topraklarına kattı. Bu gelişme Osmanlı- Memlûk ilişkilerinin bozulmasına sebep oldu. Osmanlılar sınırlarını genişlettikçe Memlûklerle ilişkiler arttı ve bu ilişkiler bazen dostça, bazen de düşmanca devam etti.

Fatih döneminde Osmanlı-Memlûk ilişkilerindeki bozulmalar artarak devam etti. Fatih Sultan Mehmed, Hicaz'dan dönen ulemâdan birinden, hacıların yollarda susuzluk çektiğini duydu ve Memlûk Sultanı Seyfeddin İnal'a bir nâme göndererek su yollarını tamir ile imkân nispetinde yeni havuzlar yapılmasına izin istedi. Seyfeddin İnal, bunun iç işlerine müdahale olacağını belirterek geri çevirdi. Bu olay, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin soğumasına sebep oldu.

Aradaki ilişkilerin bozulmasındaki diğer sebepler ise; Memlûkler'e tâbi olan Dulkadir hânedanı arasındaki beylik dâvasına akrabalık sebebiyle, Osmanlıların müdahalesi yüzünden oldu. 1465 senesinde Fatih Sultan Mehmed'in kayınbiraderi olan Melik Arslan Bey, Dulkadir beyi idi. Bunun emirliğine kardeşi Şah Budak, karşı çıkarak Kahire'de bulunduğu sırada Melik Arslan'ı öldürmüştü ve Memlûk sultanı tarafından Dulkadir Beyliği kendisine verilmişti. Şah Budak, Maraş ve Elbistan'a geldiği zaman Türkmen beyleri bunun emirliğini kabul etmeyerek, Osmanlı'nın yanında bulunan diğer kardeşi Şahsuvar Bey'i, Fatih'ten kendilerine bey yapmalarını istediler. Bunun üzerine Fatih, Dulkadiroğullarının iç işlerine karışarak, Şahsuvar Bey'i bir miktar kuvvetle Elbistan'a gönderdi. Kahire'ye kaçan Şah Budak, Memlûklerin kendine verdiği kuvvet ile Maraş ve Elbistan'a geri geldiyse de başarılı olamadı. Şahsuvar Bey, 1471'de Memlûk kuvvetleri ile yaptığı Antep Muharebesi'nde yenildi ve Zamantı Kalesi'ne sığındı. Memlûk kuvvetlerinin komutanı teslim olduğu takdirde Dulkadir emirliğinde kalacağı sözünü verdi. Bunun üzerine Memlûk kuvvetlerine teslim olan Şahsuvar Bey, Kahire'ye götürülerek asıldı. Dulkadiroğulları arasındaki beylik mücadelesi ve teşrifat

sorunu sebepleri ile Memlûklerle arası iyice açılan Fatih, 1481'de Anadolu tarafına sefere çıktı. Bu sefer Memlûk Devleti üzerine idi ²⁰.

Memlûkler, Şehsuvar'ın yerine ikinci defa Şah Budak'ı tâyin ettiler. Fakat Osmanlılar, diğer kardeşi Alâaddin Bozkurt'u tâyin edip bir miktar kuvvetle bölgeye gönderdi. Böylece Osmanlıların yardımı üzerine Dulkadir Beyliğini Alâaddin Bozkurt elde etti. Fatih döneminde Memlûklerle ilişkiler savaş derecesine geldiyse de Fatih'in ölümü üzerine gerçekleşmemiştir.

Fatih'in ölümünden sonra tahta II. Bayezid'in geçmesi üzerine, Cem Sultan ile II. Bayezid arasında taht mücadelesi başladı. Cem Sultan, Bursa halkının desteğine güvenerek Bursa üzerine yürüdü. Bayezid'in gönderdiği Ayas Paşa komutasındaki kuvvetleri yenilgiye uğrattıktan sonra Bursa'da hükümdarlığını ilan etti. Adına para bastırarak hutbe okuttu. II. Bayezid'in harekete geçmesiyle birlikte iki ordu arasında Yenişehir Ovası'nda yapılan savaşta Cem'in ordusu yenilgiye uğradı²¹. Önce Konya'ya, oradan da tutunamayacağını anlayarak Kahire'ye, Memlûk Sultanı'nın yanına gitti. Henüz o dönemde İtalya'dan geri dönen Gedik Ahmed Paşa, Bayezid tarafından takip ettirildiyse de Cem Sultan Memlûk sınırını geçtiği için sonuç alınamadı.

Cem Sultan, Kahire'de bir hükümdar gibi karşılandı. Kahire'ye geldiğinin ertesi günü Kayıtbay, Cem Sultan'ı resmen kabul etti ve ona evlat muamelesi yaptı. Güzel sözlerle Cem Sultan'ı tesellî etmeye çalıştı. Kahire'de kaldığı sürece herkesten hürmet ve ikram gördü. Sultan, şehzâde onuruna sık sık ziyafetler verdi. Ramazanda iftara davet etti ve bayram namazını birlikte kıldılar²². Osmanlı ile arası iyi olmayan Memlûk Sultanı Kayıtbay, Cem'i bir koz olarak kullanmak istedi. Cem Sultan, Mısır'dan II. Bayezid'e mektuplar yazarak sıkıntısını dile getirdi. Kardeşini öldürmeye niyeti olmadığı anlaşılan II. Bayezid ise saltanat iddiasından vazgeçmesi

²⁰ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, s. 141-142.

²¹ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.163-164.

²² M. Cavit Baysun, **Cem Sultan'ın Hayatı ve Şiirleri**, Türk Klasikleri Serisi 7, İstanbul, 1946, s. 24.

şartıyla kendisine senede bir milyon akçelik tahsisat yapılacağını bildirdi ise de Cem Sultan bu teklifi kabul etmedi. Cem Sultan Aralık 1481'de hacca gittikten sonra Kahire'ye tekrar döndü.

Cem Sultan hac vazifesi dönüşünde Sultan Kayıtbay'la görüştü. Diğer taraftan Kayıtbay II. Bayezid ile görüşmelerini sürdürdü. Bu görüşmelerden sonra Kayıtbay, yardım etmesinin imkansız olduğunu dile getirmesi üzerine Cem Sultan, son derece üzüldü. Bunun üzerine II. Bayezid'e bir mektup yazarak affını istedi. Fakat Bayezid, Osmanlı topraklarının taksimini bir türlü kabul etmedi. II. Bayezid'in teklifleri de Cem Sultan'ı tatmin etmedi. Diğer taraftan Cem Sultan'ı saltanat sevdasına düşürmek amacı ile Karamanoğlu Kasım Bey, Gedik Ahmed Paşa'nın maiyetindeki ulemâ ve Ankara Beyi Mehmed Bey, Cem'i Anadolu'ya davet eden mektuplar gönderdiler²³. Bu gelişmelerden sonra Cem Sultan, Anadolu'ya gelmek için harekete geçti. Bunun için Sultan Kayıtbay'dan izin istedi. Memlûk meclisinde bazı üyelerin karşı gelmesine rağmen Kayıtbay, Cem Sultan'a izin verdi²⁴. Cem Sultan vâlikesini ve maiyetini bırakarak, Mısır'ı terk etti.

Aslında Cem'in kardeşiyle uğraşması Kayıtbay'ın da işine geliyordu. Bu sebeple de Anadolu'ya geçmesini istiyordu.²⁵ Bayezid'e karşı taht mücadelesine kalkışan Cem Sultan'ın, Memlûk sultanı tarafından bir hükümdar gibi karşılanması ve Anadolu'ya geçmesine izin verilmesi, Sultan Kayıtbay'ın Osmanlı Devleti aleyhine çalıştığını göstermekteydi.

Cem Sultan'ın Karamanoğlu Kasım Bey ile ittifak ederek Anadolu'ya gelmesi ve II. Bayezid'in kuvvetlerine karşı yenilmesinden sonra Karamanoğlu, Cem Sultan'ı Rodos'a, oradan da Rumeli'ye geçmesi konusunda ikna etti. Bununla beraber Mısır Sultan'ı Kayıtbay, Cem Sultan'ı

²³ Kasım Bey, yazdığı bu mektuplarda "Sipâh-ı Rum, kudûm-i meserret lüzûmunuza intizâr üzredir. Sultan Bayezid'den rû-gerdân olmuşlardır. Tevakkuf etmeüb bu cânibe taveccüh ediniz." diyerek Cem Sultan'ı Anadolu'ya davet etmektedir. (bk. S.Tansel, **age**, s.37)

²⁴ Mısır Sultanı Kayıtbay, "Bir kişi kendi ihtiyarile gelip, hac edip yine gitmek ve dönmek isterse biz ne diye mâni olabiliriz" diyerek Cem'in Anadolu'ya dönmesine izin vermiştir. bk. **Vakıat**, s. 15.

²⁵ Ahmed Refik, **age**, s. 39.

ve onunla ilgili gelişmeleri Avrupa'da da yakından takib etti. Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu ve çeşitli Avrupa devletleri arasında pazarlık konusu olduğu dönemde Mısır sultanı da elçi gönderdi. Bu elçi Cem Sultan'ın, Sultan Bayezid'in en çok korkacağı yere götürüler hapsedilmesi gerektiğini, bu maksadın yerine getirilmesi için Kayıtbay'ın istenildiği kadar para vereceğini bildirdi. Elçi, Papa'ya hitaben yazılmış olan ve bir de mektup getirdi. Mektupta Kayıtbay, Cem Sultan'ın bir misaknâme ile Rodos Şövalyelerine sığındığını, fakat onların buna uymayarak Cem Sultan'a mahkûm hayatı yaşattıklarını, şehzadenin kurtulup adaletin yerine gelmesi gerektiğini, bunun da Papa tarafından gerçekleştirilebileceğini söylüyordu ²⁶.

Mısır Sultanı Kayıtbay, Cem Sultan'ı himaye ettiği için II. Bayezid'in kendi üzerine yürümesinden endişe etmekteydi. Bu sebeple, Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu dönemlerde Rodos Beyi ile müzakere yaptı. Osmanlı-Memlûk savaşlarının olduğu dönemde, ısrarla Cem Sultan'ı elde etmek istediler. Hatta Fransa'ya bir elçi heyeti göndererek, Cem Sultan'ın kendilerine verildiği takdirde Fransa Kralı'na bir milyon düka ödeyeceklerini bildirdiler. Ancak Papa VIII İnocent, Türklere karşı açmayı düşündüğü bir haçlı seferinde, Cem Sultan'ın oynayacağı rolü düşünerek, onun başka devletlere verilmemesi konusunda gerekli tedbirleri almıştı. Papa girişimlerinin sonucunda Cem Sultan'ı almaya muvaffak oldu.

Bu dönemde II. Bayezid, Cem Sultan'ın Mısır'da kalan validesiyle haberleştiğini öğrendi. Mısır sultanına bir haber yollayarak, Sultan Cem'in zevcesini ve çocuklarını istedi²⁷. Kayıtbay, Bayezid'in bu isteği reddetti. Cem Sultan'ı himaye etmeleri ve Cem Sultan'ın ailesini teslim etmemeleri

²⁶ Ahmed Refik, **age**, s. 126.

²⁷ Bu arada Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun, oğlunu kurtarmak amacı ile Venedik'e mektup göndermiştir. Çiçek Hatun bu mektubunda; "Benim oğlum Cem Sultan'ın burada ne halde bulunduğunu biliyorsunuz. Eğer bir gün sizin beyliğinizin eline geçecek olursa, daha iyi olacağını biliyorum. Bir gün başa geçtiğinde de size karşı iyi tavır takınacaktır. Oğlumu ve beni buradaki kötü durumdan kurtarmanızı bekliyorum. Beyliğinizin Bayezid ile anlaştığını duyduk. Eğer benim oğlum yardımınızla bu durumdan kurtulursa aynı koşullara kavuşacaksınız." demektedir.(4 Temmuz 1488) bk. Aldo Gallotta, Venedik Devlet Arşivi'nde, Osmanlı Şehzadesi Cem ile İlgili Belgeler, Çev; M. Şakiroğlu, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 1986, s. 24.

Bayezid'i son derece kızdırdı. Sultan Bayezid, Memlûklerin Ramazanoğullarından aldıkları kaleleri geri vermelerini istedi ise de bu isteği de geri çevrildi. Bayezid'i kızdıran bir başka olay da Hint padişahının gönderdiği elçinin Mısır toprağında tutuklanması ve hediyelerin elinden alınması idi. Yine de Sultan Kayıtbay, Osmanlı Devleti ile mücadele etmekten kaçındı. Aralarını düzeltmek amacıyla, II. Bayezid'e elçiler ve hediyeler gönderdi. Hatta elindeki topraklarda II. Bayezid'i sultan olarak kabul etti ve Mısır'daki Abbasi Halifesi tarafından sultanlık menşûru gönderildi. Gönderilen elçiye iyi davranılmaması ve Memlûklere ait bazı kalelerin alınması ile Osmanlı Devleti ile Memlûkler arasındaki savaş fiilen başladı. Osmanlı Devleti ile Mısır arasında başlayan bu savaş, altı yıl sürdü (1485-1491). Savaşın gelişimi içinde, bazen Osmanlı kuvvetleri, bazen de Mısır kuvvetleri başarılar sağladılar. Fakat 1486'da Anadolu Beylerbeyi Hersekzâde Ahmed Paşa'nın esir düşmesi ile savaşın gidişatı Osmanlı aleyhine döndü ve Osmanlı kuvvetleri yenildi²⁸.

Osmanlı-Memlûk savaşı devam ederken, Mısır Sultanı, Cem Sultan'ın kendisine teslim edilmesi için girişimlerini sürdürdü. Hatta Cem Sultan'ın Roma'ya gitmesinden sonra da ısrara devam etti. Cem Sultan'ın kendisine verildiği taktirde dört yüz kırk bin düka vereceğini, Kudüs Hristiyan Krallığı'nın yeniden kurulmasına müsaade edeceğini, Osmanlılara karşı yapmakta olduğu savaşı kazandığı taktirde de Avrupa'da Türkler tarafından ele geçirilmiş olan yerleri, İstanbul dahil olmak üzere, Hristiyanlara bırakacağını bildirdi. 1490 tarihinde Dulkadir Beyi Alaüddevle, Osmanlılardan ayrılarak Memlûkler ile birleşti. Memlûk orduları Kayseri'yi kuşatırken, Papa İnnocent de Osmanlılara karşı bir haçlı seferi hazırlamak için, Roma'da bir kongre düzenledi²⁹. Haçlı Seferi'nin planlarının hazırlandığı kongreye Memlûk elçisi de katıldı. Macar Kralı'nın ölümü ile birlikte plan uygulamaya konulamadı.

²⁸ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, s.191-192.

²⁹ Selahattin Tansel, "II. Bayezid Hakkında Bazı Mütalâalar", **Belleten**, T.T.K. Yay., C. XXVII, Sayı:106, s. 187-188.

C– OSMANLI - RODOS İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Cem Sultan, Mısır dönüşü Anadolu'ya geldikten sonra II. Bayezid ile yaptığı savaşı kaybedince içinde bulunduğu durumun ne denli zor olduğunu ve bundan sonra Osmanlı sınırları içinde barınmanın mümkün olmadığını anladı³⁰. II. Bayezid ise sorunun daha çok uzamadan bir an önce çözümlenmesi amacı ile girişimlerine devam etti. Teklifte yine Cem Sultan'a fikrinden vazgeçtiği taktirde Kudüs'te oturabileceği, eski yıllık gelirinin aynen ödeneceği bildirildi. Bayezid'in bütün çabalarına ve önerilerine karşılık, Cem Sultan kendi teklifinden başka teklifleri kabul etmedi. Anlaşmanın sağlanamaması üzerine Sultan Bayezid, Hersekzâde Ahmed Paşa'yı Cem Sultan'ın üzerine gönderdi³¹.

Cem Sultan, Bayezid'le yapılan müzâkerelerden sonuç alamayınca Karamanoğlu Kasım Bey ile müzakerelere başladı. Osmanlı topraklarında kalmasının mümkün olmadığını gören Şehzade, gitmek için Şam veya İran'ı uygun görüyordu. Fakat Kasım Bey, kendi çıkarlarını düşünerek ve şehzadeler arasındaki mücadeleyi Rumeli'ne kaydırmak böylece Anadolu'da çıkan boşluktan faydalanarak eski topraklarını ele geçirmek istedi ve Cem Sultan'ın fikrini değiştirmesinde etkili oldu. Cem Sultan, Karamanoğlu Kasım Bey'in Rumeli'den harekete geçme konusundaki fikrini uygun buldu. Rumeli'ye geçmek için gemiye ihtiyacı vardı ve bu ihtiyacını tedarik etmek amacı ile Rodos'a adamlarından birini gönderdi. Bu isteğinden bir sonuç alınamayınca bu kez önde gelen adamlarından biri olan Frenk Süleyman'ı Rodos Şövalyelerinin Beyi D'Aubusson'la görüşmesi için görevlendirdi. Rodos Beyi Cem Sultan'ın Rodos'a gelmesini ve bunun Rodos açısından ne gibi olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağını görüşmek üzere meclisi topladı. Mecliste yapılan tartışmalardan sonra bu olayın Rodos Şövalyeleri ve Hristiyan dünyası için hayırlı sonuçlar

³⁰ Bazı kaynaklar Cem'in Mısır'a gitme arzusunda olduğunu kaydetmektedir. Eğer Cem Sultan, Mısır'a gitmek amacıyla olsaydı; Rodos Şövalyelerinden gemi istemezdi ve büyük bir ihtimalle kara yolunu seçerdi. Cem'in Mısır'a gitmek amacıyla olduğu konusunda, bk. C. Baysun, *age*, s.30.

³¹ Selahattin Tansel, *age*, s. 41.

çıkarcasına karar verildi. Rodos Meclisi, alınan karardan sonra Osmanlı şehzâdesinin Rodos'a gelmek istemesini memnuniyetle karşılayacağını bildirdi. Aynı zamanda Rodos Beyi, Fatih'in bu değerli şehzâdesini önceden de biliyordu. Birkaç yıl önce Fatih zamanında onunla karşılaşmış ve onun ne değerli bir kişi olduğunu anlamıştı. Bir Osmanlı şehzâdesinin ona sığınmasının şeref vermesinden çok, Osmanlı gücüne karşı kendi devamını temin edecek bir menfaat kaynağı idi³².

Bütün çabalarına rağmen Cem Sultan'ı karadan ele geçiremeyen Sultan Bayezid, denizden takip etmeyi düşündü. O dönemde denizlerde hâkimiyet kurmuş olan Venediklilerle iş birliği yapmayı planladı. Venediklilere vaadlerde bulunarak nerede ve nasıl olursa olsun, Cem Sultan'ı yakalayıp teslim etmeli konusunda mektuplar yazdı³³. Çünkü; Cem Sultan, Sultan Bayezid ile dost olduğunu bildiği için Venediklilere sığınma cesareti gösteremeyecekti. Buna rağmen Venedik dükü, durumdan emin olmak için bütün sömürge, kadirga ve gemi kaptanlarına Cem Sultan'a yardım etmemelerini yazdı. Bundan sonra da Sultanın emirlerini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi³⁴. Aynı zamanda Rodos Şövalyelerine de mektuplar göndererek Cem Sultan'ın teslim edilmesini istedi.³⁵

Rodos Beyi, Bayezid'in zor durumundan faydalanarak isteklerde bulunmaya başladı. İlk isteği Hristiyan esirlerin serbest bırakılması idi. Tam bu sırada Cem'in elçileri Rodos'a geldi ve mecliste görüşmelere katıldı. Frenk Süleyman Cem Sultan'ın amacını anlatarak Rodos Şövalyelerinden talep edilen mîsâk-nâmeden bahsetti. Mîsâk-nâme, Cem Sultan'ın Rodos'a girişini ve çıkışını serbest bırakacaktı. Elçiler çıktıktan sonra meclis, meseleyi tartıştı. Sonuçta, Cem'in kabulü ve kendisini getirmek üzere bir donanma gönderilmesine karar verildi. Donanma, İspanya Krallığı'ndan Dük

³² Mehmed Zeki, **Maktul Şehzadeler**, İstanbul, 1332, s. 90.

³³ İ. H. Ertaylan, **age**, s. 142.

³⁴ Jacques Lefort, **Cem Sultan Tarihine Katkı**, (Çev: Hatice Gonnet), T.T. K. Yay., Ankara 1981, s. 147.

³⁵ John Fredy, **Cem Sultan Biyografisi**, Yapı Kredi Yayınları, s.24

Alvaro'nun kumandasında bulunacaktı. Meclis daha sonra Cem Sultan'a verilecek mîsâk-nâme'yi görüştü³⁶.

Frenk Süleyman, Rodosluların kötü niyetini sezerek, bu konuda şehzâdeyi uyardı. Fakat bazıları, kafirlerin anlaşmalarına sadık olduklarını söylemesi üzerine Cem Sultan iknâ oldu. Cem Sultan, uğradığı felaketten habersizdi. Seyahati sırasında şövalyelerin gösterdiği karşılama törenleri ve halkın davranışları onun itimadını daha da artırdı³⁷.

Cem Sultan, 30 Temmuz 1482'de Rodos'a geldiği zaman kendisine büyük bir karşılama töreni düzenlendi. Rodos Beyi D'Aubusson, beraberinde bütün komutanlar ve çeşitli milletlerin temsilcileri ile birlikte rıhtıma giderek Cem Sultan'ı karşıladı.³⁸ Rodos Beyi ile yaptığı görüşmelerde Cem Sultan, kendisine yardım edildiği takdirde Şövalyelerden zaptedilmiş olan ada ve toprakları iade edeceğini vaadetti. Bu arada Rodos Beyi, Cem Sultan'ın varlığından ne gibi menfaatler temin edeceğini düşünmekte idi. Rodos Beyi D'Aubusson özellikle Papa'ya haçlı birliği oluşturulması konusunda çağrılar içeren mektuplar yazdı. Bu mektuplarda, Cem Sultan'ın ellerinde bulunmasının bir fırsat olduğunu ve onu Osmanlı Devleti'ne karşı bir koz olarak kullanılabileceğini, böylece Türklerin Rumeli'den çıkarılacağını belirtti. Papa'nın yanında diğer Avrupa devletlerin de böyle bir sefere katılmaları konusunda kışkırtıcı mektuplar yazdı.³⁹ Diğer taraftan da Şehzâdeyi

³⁶ M. Zeki, **age**, s. 93.

³⁷ Cem Sultan'ı askerlerden kaçarken, sandala atıldığı sırada Bayezid'e hitaben okun ucuna bir mektup takarak attığı rivayetinden bahsedilmektedir. Bu mektupta; " Eğer Hristiyanlar, bilhassa çok şöhret şî'ar olan hanedânımızın düşmen-i cânî olan Rodos Şövalyeleri nezdine sığınmakla bir cinayet işlemekte isem, Hakkın da halkın da önünde bunun yegâne günahkârı sensin. Beni bütün ilâhî ve insânî haklarıma karşı İmparatorluktan mahrum etmekle de kani' değilsin. Hayatımı kurtarmak için de hicâb-âver bir melce' aramak zorunda bırakıyorsun. Eğer babam Muhammed senin bir gün Müslüman ve Osmanlı ırkını nâm ve şânını bu suretle kirleteceğini bilseydi, bizzat senin katilin olurdu. Fakat benim senden bu intikamımı Cenâb-ı Hakkın alacağını umuyorum lâıyk olduğun azabın ta'cilini de o büyük Peygamberimizden diliyorum." ifadelerinin kullanıldığı belirtilmektedir. (İ. H. Ertaylan, **age**, s.131-132)

³⁸ Hammer, **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, İstanbul, 1330, s.253; Ziver Bey, **Rodos Tarihi**, Rodos. 1312, s.128, Turhan Tan, **Cem Sultan**, İstanbul, 1948, s. 177.

³⁹ Hristiyan hükümdarlarından Châlons komandörü Frere Renier Pot ve Bagolles Komandörü Frere Dalmatio'ya gönderdiği mektuplarda; Cem Sultan'ın adaya geldiğinden, serbestçe giriş-çıkış için söz aldığından, babasının mirasını talep ettiğinden, başarılı olduğu

hükümdarlara layık şekilde ağırladı. Cem Sultan'a tahsis edilen saray mükemmeldi. Gerek kendisinin, gerekse maiyetinin tüm ihtiyaçları en iyi şekilde karşılanıyor, Cem Sultan onuruna davetler veriliyordu⁴⁰.

Şövalyelerin amaçları Cem Sultan'dan istifade etmek olduğu için, ona bir Anlaşma teklif ettiler, Bu Anlaşma teklifine göre; Cem Sultan hükümdar olduğu taktirde Rodos ile daima sulh içinde yaşamayı, Hristiyan gemilerine Türk limanlarında ticaret serbestliği tanımayı, ve onları gümrük ve tuz resminden muaf tutmayı vaat ediyordu. Ayrıca, Şövalyelerin her sene Osmanlı'dan üç yüz esir alabileceklerini ve kendisi için yapılan masrafa karşılık da yüz elli bin düka altını vermeyi taahhüd ediyordu. Şövalyeler, bir taraftan şehzâdeyi uzaklaştırmayı düşünürken, diğer taraftan Osmanlı, elinin altında gibi ondan anlaşmalar alıyorlardı.

Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınması, Bayezid'i haklı olarak telaşlandırdı. Bayezid, Hristiyan dünyasının Cem Sultan'dan faydalanmak isteyeceğini ve bunun kendi zararına sonuçlanacağını tahmin ediyordu. Bu gelişmeler olurken, Rodos Şövalyelerine biri Karaman vâlisi, diğeri ise Gedik Ahmed Paşa'dan olmak üzere iki elçi gönderildi. Bu elçiler vâsıtasıyla, Rodos Şövalyeleri ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre; senede kırk beş bin duka altın verilecek, şövalyelere ait ticaret gemileri Osmanlı limanlarında serbestçe dolaşacak ve Cem, hayatta kaldığı müddetçe Şövalyelerin elinde kalacak, Bayezid'e zararı dokunmayacak surette korunacaktı⁴¹.

Diğer taraftan Cem Sultan'ın Rodos'ta bulunması şövalyeleri endişelendiriyordu. Rodos Şövalyeleri ellerindeki bu kıymetli esirin geleceğinin ne olacağını mecliste görüşmeye başladılar. Bu görüşmeler

takdirde Hristiyanlara ait ne varsa iade edeceğinden ve asla savaşmayacağına söz verdiğinden bahsetmektedir.bk. İ. Hikmet Ertaylan, **age**, s. 141.

⁴⁰ Vakıat-ı Sultan Cem'de, bir davet sırasında üstâd-ı âzam D'Aubusson'un , Cem Sultan'a şarap ikram ettiğinden, Cem Sultan'ın ise "Dinimizde haramdır" diyerek reddettiğinden, D'Aubussonun ise "Kişi kendi dininde sadık olmalıdır" diyerek, Şehzâdeyi takdîr ettiğinden bahsetmektedir. (**Vakıât**, s. 20)

⁴¹ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s. 99.

sırasında, meclis üyeleri arasında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Üyelerinin bir kısmı, Sultan Bayezid'in Rodos üzerine her an bir saldırıda bulunacağını öne sürerek O'nun Fransa'da, şövalyelere ait olan bölgelere naklini uygun görüyordu. Diğer gurup ise, Cem Sultan'ın adada muhafazasının daha uygun olacağını, böylece Bayezid'in saldırılarının önleneceğini hatta her isteklerinin de yapılacağını ileri sürüyorlardı. Bütün bu tartışmalardan Cem Sultan da haberdar oldu ve Rodos Şövalyelerinin kendi üzerinde ne gibi planlar yaptıklarını anladı⁴².

Rodoslular bir taraftan Avrupa devletlerini ve Papa'yı haçlı seferi konusunda ikna etmeye çalışırken, diğer taraftan da Bayezid'in zor durumundan faydalanmayı ve anlaşma yapmayı ihmal etmediler. Papa'nın da onayını alarak Bayezid'e iki elçi gönderdiler. Edirne'ye gelen elçiler, Gedik Ahmed Paşa ve Mesih Paşa tarafından karşılandılar. Rodos elçileri Osmanlıların davetiyle geldiklerini vurgulayarak isteklerini dile getirdiler. Gedik Ahmed Paşa, elçilerin tutumunu içine sindiremedi ve sert çıkışlarda bulundu. Bunun yanında Cem Sultan ellerinde olduğu için Bayezid'in kendileri ile anlaşmak zorunda olduğunu bilen elçiler, şartlarında ısrar ettiler. Gedik Ahmed Paşa'nın çıkışları, Mesih Paşa'nın araya girmesi ile sonuçsuz kaldı ve anlaşma sağlandı. Sultan Bayezid sağlanan anlaşmayı hemen tasdik etti. Bu anlaşmaya göre; 1) Rodos'la aralarındaki düşmanlık sona erecek, 2) İki taraf arasında ticaret serbest olacak ve gümrük tarifeleri uygulanacak, 3) Kaçak esirler, dinlerini değiştirmemişlerse, geri verilecek, dinlerini değiştirmiş olanlar 20 altın karşılığında satın alınacak, 4) Anlaşma Bayezid'in sağlığı süresince geçerli olacak, 5) Bodrum yakınındaki St. Peter Kalesi mültecilerin sığınacağı bir yer olarak iki tarafça kabul edilecekti⁴³.

Rodos'tan ayrılmadan önce, Cem Sultan'a üç anlaşma imzalatıldı. Bu Anlaşmaların ilki, Cem Sultan'ın kendi isteği ile Fransa'ya gittiğini bildiren bir beyannâme idi. Sulh anlaşması olan ikinci anlaşmaya göre ise Cem Sultan, Rodos Şövalyeleri ile ebedî bir ittifak yapıyordu. Asıl tehlikeli olan anlaşma

⁴² İ. H. Ertaylan, **age**, s. 145.

⁴³ S. Tansel, **age**, s. 48.

ise üçüncüsü idi. Bu anlaşmaya göre; Rodos Beyi D'Aubusson, uygun göreceği şartlar dahilinde Bayezid'le anlaşma yapabilecekti. Bu son madde Cem Sultan'ın da hoşuna gitmedi. Fakat şövalyelere ihtiyacı olduğu için bu şartları kabul etmek zorunda kaldı⁴⁴. Rodos Beyi, Cem Sultan'ın kendisine verdiği yetkilerden ve itimâd-nâmeden faydalanmak istedi. Bayezid ile anlaşmak çıkarlarına daha uygundu. Bu dönemde Cem Sultan vasıtası ile Bayezid'e karşı savaş açılması imkansız görülüyordu. Bunun en büyük sebebi; Hristiyan devletlerin aralarında birlik oluşturacak durumda olmamaları idi.

Anlaşmanın yapılmasından sonra Rodos Beyi D'Aubusson, Cem Sultan'ın Osmanlı aleyhinde bir faaliyette bulunmasına engel olmak amacı ile Fransa'ya gönderildiğini bir mektupla Sultan Bayezid'e bildirdi. Böylece Osmanlı Devleti ile Rodos Şövalyeleri arasında samimi olmasa da dostluk havası esmeye başladı. Bayezid'in en büyük endişesi Cem Sultan'ın Hristiyanlardan göreceği yardım ile kendisine karşı bir harekete girişmesi idi. Özellikle Papa'nın ve Macar Kralı'nın Cem Sultan ile yakından ilgilenmesi Sultan Bayezid'i son derece rahatsız etti. Özellikle Macar Kralı Matyas, Cem Sultan'ın Rodos'a sığınmasından sonra büyük menfaatler peşine düştü. Hatta Rodos Şövalyelerinden O'nu istemiş, verilmesine karşılık her türlü yardımın yapılacağını bildirmişti. Macar Kralı diğer taraftan da Papa'ya haberler göndererek Cem'in kendisine teslimi halinde, Hristiyanların topraklarını geri alabileceğini bildirerek iknaya çalıştı. Matyas Korven, Fransa'ya götürülmesinden sonra da Cem Sultan'ı Kralı'dan istemeye devam etti⁴⁵.

Avrupa'daki bu gelişmeler Bayezid'i son derece rahatsız etti. Bu sebeple, Avrupa'ya götürülürken yakalanması için Venediklilere haberler gönderdi. Hatta bu isteği gerçekleştiği takdirde Mora'yı kendilerine vereceğini söyledi. Venedikliler, padişahın teklifini olumlu karşıladılar. Fakat Cem Sultan'ı yakalamak için de herhangi bir teşebbüste bulunmadılar. Savoie

⁴⁴ İ. H. Ertaylan, **age**, s. 148.

⁴⁵ S. Tansel, **agm**, s. 187.

Dukası, Cem Sultan'ı kaçırmak teşebbüsünde bulunduğunda Venediklilerden yardım istediği halde bu isteğe Venedikliler yanaşmadı. Venediklilerden olumlu bir sonucun çıkmaması üzerine Bayezid, adamları ve casusları aracılığı ile Cem Sultan'ın hareketlerini yakından takip etmeye başladı⁴⁶. Diğer taraftan Osmanlı'nın içinde bulunan Cem Sultan taraftarlarını ortadan kaldırdı. Bunların başında, dostluğundan hiçbir zaman emin olamadığı Gedik Ahmed Paşa geliyordu. Gedik Ahmed Paşa, bir yemek ziyafeti sırasında Edirne'de öldürüldü⁴⁷. Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han'ı boğdurttu.

Anlaşmanın imzalanmasının hemen arkasından Cem Sultan otuz kişilik maiyeti ve Rodos'tan satın aldığı yirmi Müslüman esir ile birlikte Fransa'ya götürülmek üzere yola çıkarıldı. Cem Sultan'ın korunmasını üç yüz kadar asker yapacaktı. Anadolu'da kalan adamlarını getirtmek üzere, dayısı Ali Bey'i bir Rodos gemisi ile Anadolu'ya gönderdi. Fakat ondan bir haber alınmadan Cem Sultan Fransa'ya gitmek üzere yola çıkarıldı⁴⁸.

D– OSMANLI - FRANSA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Cem Sultan'ın Rodos için tehlike teşkil ettiğini düşünen D'Aubusson endişe içerisinde idi. II. Bayezid, kardeşinin istenildiğinde ve verilmediğinde, Cem Sultan'ı ortadan kaldırmak için her türlü yolu deneyeceğini düşünmekteydi. Bu sebeple Rodos Beyi ve meclisi, Cem Sultan'ın Fransa'da, kendi idarelerinde bulunan bir manastırda tutulmasını uygun gördü⁴⁹. Alınan bu kararı Cem Sultan daha sonra öğrenmekle birlikte, kendi

⁴⁶ S. Tansel, *age*, s. 50.

⁴⁷ İ. Hakkı Danişmend, Gedik Ahmed Paşa'nın Edirne'de öldürülmesini, İstanbul'da çıkabilecek yeniçeri isyanının bastırılmasının daha zor olacağından ileri geldiğini belirtmektedir. bk. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul, 1947, C. I, s. 379-380.

⁴⁸ Cavid Baysun, "Cem Sultan", *İ.A.*, C. III, İstanbul, 1963, s. 74.

⁴⁹ Rodos Beyi şehzâdeye; "Rodos Anadolu'ya pek yakındır. Biraderiniz kendileri için rakib gördükleri zât-şâhânelerinizi elde etmek maksadıyla buraya bir akın düzenleme ihtimali vardır. Bunun için hem tehlikeden kurtulmuş olmak, hem de çeşitli Avrupa devletlerinden

çıkartına daha uygun olduđunu dűşűndű. Çünkü, Fransa Kralı XI. Louis'ye gűveniyordu. Cem Sultan, Fransa Kralı ve Macar Kralı ile birlikte hareket ederek, Osmanlı'nın batı sınırlarına gelip, orada Sultan Bayezid'e karřı műcadele edebileceđini dűşűndű⁵⁰.

Cem Sultan, Fransa'ya gitmek üzere kendi maiyetinden bařka űç yűz asker ile birlikte hareket etti. Karaya ıkarıldıktan sonra Nice (Nice) řehrine gűtűrűldű. Nis'de bir kaı gün kaldıktan sonra Rodos řűvalyelerini yanına ıađırarak, Macaristan'a gitmek istediđini sűyledi. Rodos řűvalyeleri, řehzade'nin isteklerini tűrlű bahaneler uydurarak geri ıevirdiler⁵¹.

Cem Sultan sorunu, Avrupa'da bűyűk bir siyasű faaliyeteye yol aıı. Papa, bir Tűrk řehzadesinin Hristiyanların eline geımesini memnunlukla karřılarken, Macar kralı Matyas Korven, řűvalyelerin reisine yardım vaadinde bulundu. Avrupa'da, bűtűn Hristiyanların birleřip, Osmanlı aleyhinde bir savař aıma dűřűncesi ileri sűrűldű. Yalnız Venedik Cumhuriyeti, ihtiyatlı davranarak geliřmeleri izliyordu. Bayezid, Venediklilere Cem Sultan'ın yakalanması konusunda ricalarda bulundu. 16 Ocak 1482'de Venediklilere az da olsa kazanı vadeden bir anlařma sundu⁵². Bu anlařma, Hristiyanların yandařlarından biri olan Venediklileri etkisiz duruma getirdi. Geliřmeler karřısında Venedikliler, olaylara seyirci kalmayı kendi ııkarlarına

verilecek ordu ile Osmanlı tahtını elde etmiş bulunmak üzere Avrupa'ya geımek daha hayırlıdır" diyerek onu ikna etmeye ıalıştı.(bk. M. Zeki, **Maktul şehzadeler**, s.101)

⁵⁰ Ahmed Refik, **age**, s. 60.

⁵¹ Rodos řűvalyeleri, řehzadeye; "Biz řimdi Fransa űlkesindeyiz. Fransa Kralı bűyűk bir kraldır. Kendisinden izin alınmadıkıa geıip gitmek akıllıca bir hareket olmaz. Bize zararı dokunabilir. Siz adamlarınızdan birini veriniz, bizim bir adamımızla birlikte Fransa Kralına gidip izin istesinler ve yollarda bizi kimsenin incitmemesi iıin hűkűm alsınlar dediler." Bu sűzlere kanan řehzade adamlarından Nasuh ıelebiyi kralla gűrűřmek üzere yolladı. Elıileri yolda alıkoyarak, řehzadeyi Nis'te dűrt ay beklettiler.(bk. **Vakiat**, s. 26)

⁵² Vakiat'ta , Fransa'ya yolculuk sırasında, Cem Sultan'ın bulunduğu gemiye başka bir geminin yaklaştığından bahsedilmektedir. Bunun űzerine Rodos řűvalyeleri, Cem Sultan'ı ambara indirerek saklamışlar, bu mechul gemiden gelerek Cem Sultan'ı soran kişilere de Rodos'ta bıraktıkları söylemişlerdir. bk. **Vakiat**, s.23. - Kime ait olduğu belirtilmeyen bu geminin Venediklilere ait olma ihtimali olmakla birlikte, bir takım araştırmacılar geminin Napoli donanmasına ait olabileceğini kuvvetli bir ihtimal olarak gűrmektedirler. İ. Hikmet Ertaylan'a gűre, gemi Venediklilere ait olsa idi Cem Sultan'ı ele geıirmek iıin ellerinden geleni yaparlardı. Çünkü Bayezid, Cem Sultan'ın yakalanmasına karşılık, Venediklilere aıık bono vermişti. Oysa bu gemiden sandalla gelen kişiler yalnızca Cem Sultan'ı sormakla yetinmişlerdi. (bk. İ. H. Ertaylan, **age**, s. 172)

daha uygun gördüler. Sultan Bayezid, Cem Sultan'ın Macarlar ya da Papa'nın eline geçmesinin daha tehlikeli olacağını düşünüyordu. Rodos Şövalyelerine de güvenmediği için Cem Sultan'ın Fransa'da kalmasını tercih ediyordu⁵³.

Rodos Şövalyeleri, Cem Sultan'ı oyalarken, bir taraftan da İstanbul'a elçi gönderdiler. Bu elçiler ile, Gedik Ahmed Paşa ve Mesih Paşa görüştü. Elçiler, dâvet üzerine geldiklerini belirterek anlaşmanın kuvvet bakımından eşit devletlerde olduğu gibi yapılacağını belirttiler. Bu sözler Gedik Ahmed Paşa'nın gururuna dokunarak Rodos'u tanımadığını söyledi ve Rodosluların Cem Sultan için haraç vermeleri gerektiği düşüncesini ileri sürdü. Paşa'nın amacı şerefli bir anlaşma yapmaktı. Fakat elçiler vermek için değil almak için gelmişlerdi. Bu sebeple de fikirlerinden vazgeçemediler. Mesih Paşa, Gedik Ahmed Paşa'ya elçiler ile anlaşma yapmanın gerekli olduğunu belirtmesi üzerine iki taraf arasında anlaşma yapıldı⁵⁴. Bu anlaşmaya göre; Rodos Şövalyelerine, kara ve deniz ticaretinde serbestlik verilecek, taraflardan birinin elinde bulunan esirler din değiştirmedikleri zaman serbest bırakılacak, din değiştirirlerse, bir taraf diğerine esir başına yirmi ikişer düka verecek, bu anlaşma, II. Bayezid sağ kaldığı sürece geçerli olacaktı. Cem Sultan'ın Şövalyelerin elinde bulunmasına karşılık, padişah tarafından kırk beş bin düka verilecekti⁵⁵. Bu para, Şövalyelerin resmî olarak aldıkları para idi. Şövalyeler bununla yetinmeyerek, meşrû olmayan yollardan da para alıyorlardı⁵⁶.

⁵³ S. Tansel, **agm**, s. 195.

⁵⁴ Ahmed Refik, **age**, s. 67; S., **age**, s. 48.

⁵⁵ Cem Sultan'ın korunması için verilen tazminat konusunda bir takım anlaşmazlıklar vardır. II. Bayezid Rodos Beyi D'Aubusson ile Cem Sultan'ın korunması için kırk bin düka üzerinden anlaşmışlardır. Anlaşmayı yerine getirmek amacı ile Rodos'a gönderilen Hayreddin Bey Rodos Beyi'nin isteği üzerine tazminatı kırk beş bin dükaya çıkarmayı kabul etmiştir. Fakat ödemeler kırk bin düka üzerinden yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Jaques Lefort, **age**, s.151- Ayrıca Rodos Beyi, Cem Sultan için tazminatla yetinmemeye ve Ege Denizi'ndeki bazı adalar üzerinde ısrar etmeye de karardır. LEFORT, **age**, s. 154.

⁵⁶ Mesela; Cem Sultan'ın Nis'de bulunduğu sırada, Mısır'da bulunan vâlidesinden para aldılar. Şövalyelerin reisi Cem'in ağzından uydurma bir mektup yazarak Mısır'a gönderdi. Bu mektupta; şehzâdenin Avrupa'da kendi rızası ile kaldığı, istediği kadar para gönderilirse ihtiyaçlarını karşılayabileceği bildiriliyordu. Bu konu Mısır'dan, Vatikan'a gelen bir elçi vasıtasıyla ortaya çıktı. Papa, Şövalyelerin reisini sahtekarlıkla suçladı. Fakat D'Aubusson, Papa'ya beş bin flori vererek affedildi. bk.M. Zeki, **age**, s.110. - **Vakiatta ve Tacû't-Tevârih**'de ise; Rodos Beyinin Cem Sultan'ı Avrupa'da hisardan hisara dolaştırılırken,

II. Bayezid, elçilerin yanına bir elçi katarak Rodos'a gönderdi. Rodos Beyi, anlaşmayı aldıktan sonra Bayezid'in elçisi ile görüştü. Elçi, Bayezid'in Şövalyeler tarafından sıkı korunmasını istediğini söyleyerek, gereken masrafların karşılayacağını belirtti. Rodos Beyi ise, Cem Sultan'ın kabulündeki amacın, II. Bayezid'i endişelendirmek olmadığını, bu sebeple intikam hisleri uyandırmaması gerektiğini bildirdi. Rodos Beyi, II. Bayezid'in elçisi ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre; II. Bayezid, her sene 1 ağustosta kırk beş bin Venedik dükası verecek, geçen seneninkini de yine aynı miktarda kırk güne kadar ödeyecekti. Rodos Beyi, II. Bayezid'e bir de mektup gönderdi. Mektupta, Cem Sultan'ın Fransa'ya gönderilme sebebinin, II. Bayezid'e karşı bir harekette bulunmasını engellemek olduğu belirtiliyordu⁵⁷. Böylece Rodos Şövalyeleri, bir taraftan Hristiyan dünyasını Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtırken, II. Bayezid ile anlaşarak da maddî ve siyasî çıkarlar sağladılar.

Diğer taraftan II. Bayezid, devletin içinde bulunan Cem Sultan taraftarlarını ortadan kaldırmakla meşgul idi. Bunların başında Gedik Ahmed Paşa gelmekte idi. Gedik Ahmed Paşa, savaşlarda gösterdiği başarılarından dolayı askerler arasında oldukça sevilmişti. II. Bayezid, yeniçeriler arasında sevilen, Cem'e karşı sevgisini de bildiği Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılması için daha önce de girişimlerde bulundu. Fakat Paşa, yeniçeriler tarafından çok sevildiği için buna cesaret edemedi⁵⁸.

Mısır'da bulunan şehzâdenin annesine "Cem'i size göndereceğiz; fakat gemi yapmak ve silah tedarik etmek masrafımıza karşılık olarak bize para yardımında bulununuz." diyerek yirmi bin altın dolandırdıkları, bu arada şehzâde Rodos'ta iken nişancısına rüşvet vererek kendisine şehzade adına açık mektuplar nişanlatarak sakladıkları, daha sonra da bu mektupları şehzâdenin haberi olmadığı halde etrafı, şehzâdenin kendi isteği ile kaldığını inandırmak için kullandıkları kaydedilmektedir. bk. **Vakıat**, s. 36 **Tacü't-Tevârih**, s. 221.

⁵⁷ Ahmed Refik, **age**, s. 70.

⁵⁸ II. Bayezid, şehzadeliğinden bu yana anlaşılmadığı, hükümdar olduktan sonra da Cem Sultan'ın tarafını tuttuğunu bildiği Gedik Ahmed Paşa'yı öldürmüştür. Cem Sultan, Mısır'da bulunduğu sırada Gedik Ahmed Paşa'nın "**Erkân-ı devlet biraderiniz Sultan Bayezid Han'dan nefret etmişlerdir. Gelip mülk ü mevrusunuzu talep etseniz murâd hâsıl olurdu**" ifadelerini kullanarak bir mektup yazması buna en büyük sebep olarak gösterilmektedir. bk. Ahmed Refik, **age**, s. 71. - Ankara Beyi Trabzonlu Mehmed Bey'in Gedik Ahmed Paşa'nın sorumluluğunda iken maiyeti ile birlikte kaçması ve Cem sultan ile birlikte hareket etmesi, Cem Sultan'ın Gedik Ahmed Paşa tarafından takip edilirken Mısır'a kaçabilmesi ve bu olaydan sorumlu görülmesi, d'Aussson'un Papa'ya yazdığı bir

Devletin içindeki durumunu güçlendirdikten sonra Gedik Ahmed Paşa'yı öldürttü. Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra onun himayesinde bulunana Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han'ı ortadan kaldırttı⁵⁹.

Cem Sultan'ın Avrupa'ya gitmesi Bayezid'i daha da tedirgin hâle getirdi. Sultan Bayezid, Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu dönemde, Floransa'ya İsmail Bey adında bir elçi gönderdi. Asıl amacı Cem Sultan hakkında bilgi toplamak olan bu elçi, Boulonya, Pavya şehirlerine uğrayarak, Saovie Dükası I. Şarl'ın yanına gitti. Fakat Rodos Şövalyeleri Bayezid'in elçisinin amacını öğrenerek görüşmelerine engel oldular. Tahminen dört buçuk ay esaret hayatı yaşayan İsmail Bey, daha sonra Rodos'a götürüldü. Sultan Bayezid'in bırakılması için Rodos Beyi'ne mektup yazdı ve bu mektup üzerine İsmail Bey İstanbul'a gönderildi⁶⁰.

Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu dönemde, II. Bayezid'in karşısına Osmanlı tahtını ele geçirmek amacı ile bir başka rakip daha çıktı. Kendisini İkinci Murad'ın oğlu ve Fatih'in kardeşi olarak ilan eden bu kişi Hristiyan Bayezid idi. Tahtı ele geçirebilmek amacı ile Rodos Beyi D'Aubusson'dan yardım isteğinde bulunmuştu. Söylentilere göre; Hristiyan Bayezid, Fatih'in

mektupta, Gedik Ahmed Paşa'nın Cem Sultan'a, ümidini kesmeden beklemesi gerektiğini yazması II. Bayezid'i rahatsız etmiştir. Gedik Ahmed Paşa'nın öldürülüş şekli ile ilgili ihtilaflar olmakla birlikte, Ramazan ayı ve üç günlük bayramı bittikten sonra 18 Aralık 1482'de Gedik Ahmed Paşa'ya ölüm alameti olara siyah kefinden kaftan giydirildiği ve Edirne'de bir ziyafet sırasında, Paşa'nın arkasından hançer vurularak yere düşürüldüğü, daha sonra da boğazından yağlı kemend geçirilerek boğdurulduğu kaydedilmektedir. II. Bayezid, Gedik Ahmed Paşa'nın ölümünden sonra onun himayesinde bulunan Cem'in oğlu Oğuz Han'ı boğdurttu. bk. İ. H. Ertaylan, **age**, s. 166 - İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 178.

⁵⁹ Kastamonu'da doğan Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han, II. Bayezid tahta geçtiğinde onun himayesinde bulunmakta idi. Fakat gelişen olaylar sonucu Oğuz Han, sekiz yaşında boğularak öldürüldü. Oğuz Han bu dönemde zaten hastadır. Hatta muhafazasından sorumlu olan İskender Paşa, Padişaha Oğuz Han'a mezar yeri belirlenmesini isteyen bir mektup dahî yazmıştır. Bu sebeple zaten ölmek üzere olan Oğuz Han'ın neden öldürüldüğü konusu açık değildir. (bk. Mehmet Akman, **Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli**, İstanbul, 1997, s. 70) Oğuz Han'ın Gedik Ahmed Paşa'nın idam edilmesinden sonra öldürülmesi de oldukça anlamlıdır. Çünkü; Gedik Ahmed Paşa'nın Bayezid'i uzaklaştırarak Oğuz Han'ı tahta geçirmek, sonra da Cem'i getirmek ve tahta geçmek amacıyla olması mümkün görülmektedir. bk. İ. H. Ertaylan, **age**, s. 167. - Gedik Ahmed Paşa'nın himayesinde bulunan Oğuz Han, Paşa'nın öldürülmesinden sonra en büyük destekçisini kaybetmiş, daha sonra da öldürülmüştür.

⁶⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, " Cem Sultan'a Ait Beş Orijinal Vesika", Belleten, C.XXIV, Sayı. 95, T.T.K. Yay., Ankara, 1960, s. 459-460.

İstanbul'u fethinden sonra Hristiyanlar tarafından yakalanarak Roma'ya götürülmüş, Papa Nicolas tarafından itina ile yetiştirilmiş ve Hristiyanlığı kabul etmişti. Papa I. Nicolas'ın ölümünden sonra Alman İmparatoru'nun yanında yaşamış, İmparator Frederic'in yanında bir süre kaldıktan sonra Macar kralı Matyas Korven'in yanına geçmişti. Cem Sultan ile Sultan Bayezid arasındaki taht mücadelesinden faydalanmak isteyen Hristiyan Bayezid, Rodos Beyine Latince bir mektup yazarak II. Murad'ın oğlu olduğunu, bu sebeple Osmanlı tahtının yegâne vârisi olarak kendisinin bulunduğunu bildirdi. Rodoslular Türkler tarafından fazla hatırlanmayan şehzâdenin bir şey yapamayacağını anlayarak, bu konuya önem vermediler. Rodos Beyi'nin Hristiyan Bayezid'e önem vermemesi Sultan Bayezid'i son derece mutlu etti ve minnettarlığını göstermek için Hüseyin Bey aracılığıyla Rodos'a kırk bin düka gönderdi⁶¹.

Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu dönemde II. Bayezid tarafından gönderilen bir diğer kişi ise Barak Reis idi. Barak Reis, Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerinin gözetiminde kaleden kaleye dolaştırıldığı dönemde Cem Sultan hakkında bilgi toplamak amacı ile Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'da bulunduğu tarih kesin olmamakla birlikte 1483 yazı olması büyük ihtimaldir. Barak Reis, Cem Sultan hakkında bilgi toplamak amacı ile Savoie Dükü I. Şarl ile görüş, hatta kendisinden kuşkulanan Rodos Şövalyelerinin elinden kurtarmıştır⁶². Fakat Rodos Şövalyeleri tarafından çok iyi korunan Cem Sultan'ı göremeden İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştır⁶³.

Cem Sultan, Fransa'da kaldığı süre içerisinde, Rodos Şövalyeleri tarafından şehir şehir dolaştırıldı. Adeta bir esir hayatı yaşayan Cem Sultan, bu esaret hayatından kurtulmak için kaçış yolları aradı. Kahire'de bulunan annesi ile haberleşmeye başladı. Kaçma teşebbüsünde dahî bulundu. Savoie dükü olan birinci Şarl, Cem Sultan'ı görmek amacı ile Rumilly'e

⁶¹ İ. H. Ertaylan, age, s.178.

⁶² Jacques Lefort'a göre Barak Reis'in Fransa'ya gönderilmesinin asıl amacı Cem Sultan'ı zehirleyerek ortadan kaldırmaktı. Lefort, **age**, 163.

⁶³ Şerafettin Turan'a göre Barak Reis II. Bayezid döneminin ünlü Türk denizcisidir. bk. "Barak Reis'in, Şehzade Cem Meselesiyle ilgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi", **Bellefen**, XXXIV, Sayı: 103, s. 539.

gelmişti. Başından geçenleri anlatan Cem Sultan'a, kaçması için yardımda bulunacağına söz verdi. Sözünde durmaya da çalıştı. Cem Sultan'ı kaçırmak için Venedikliler ile işbirliği yapmanın yollarını aradı. Fakat Rodos Şövalyelerinin gelişmelerden haberdar olması, kaçma planını sonuçsuz bıraktı. Şövalyeler, Cem Sultan'ın muhafazası konusunda daha dikkatli davranmaya başladılar ve hemen onu Le Pouet adlı şatoya naklettiler (20 Temmuz 1483)⁶⁴.

Le Pouet'e gelişinden kısa bir süre sonra, II. Bayezid'in gönderdiği Hüseyin Bey, Fransa Kralı XI. Louis ile görüşmek üzere Fransa'ya gönderildi (Temmuz 1483). Hüseyin Bey, Rodos Şövalyelerinin entrikaları sonucu Cem Sultan ile görüşmeye muvaffak olamadı. Ancak Bayezid'in kardeşine gönderdiği mektubu iletebildi. Bayezid bu mektupta Cem Sultan'a; şövalyelerden kurtulursa eski teklifi gereğince hareket edeceğini bildiriyordu. Fransa Kralı'na getirdiği mektupta ise Cem Sultan'ın Fransa'da kalması konusunda ısrar ediliyor ve Fransa Kralı'na büyük miktarda para teklif ediliyordu. Hatta buna karşılık İstanbul'da bulunan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan eşyaların listesi vardı⁶⁵. Fransa Kralı, Cem Sultan'ı elinde bulundurarak, kardeşine karşı teşebbüste bulunmasına mâni olduğu takdirde hepsi kendisine verilecekti. Fakat Kral XI. Louis hastaydı ve bunlarla ilgilenecek hâli yoktu⁶⁶. Fransa Kralı'nın bir süre sonra ölümü üzerine şövalyeler, Cem Sultan'ı adamlarından ayırmaya başladılar. Bayezid'in elçisi Hüseyin Bey ve Cem Sultan'ın adamlarının bir kısmı Rodos'a gönderildi. Hüseyin Bey, Rodos'a gelir gelmez İstanbul'a kaçtı.

Bayezid, dış siyasette güvenebileceği Hristiyan devletlerle anlaşma yolları aradı. Bu amaçla Hristiyan devletlere ve dükalara elçiler gönderdi. Bu devletlerin başında Venedik geliyordu. Bayezid, babası Fatih zamanında Venedikliler ile yapılan anlaşmayı yenilemek istedi. Venedik sınırında çıkan

⁶⁴ İ. H. UZUNÇARŞILI, *age*, s.198.

⁶⁵ S. Tansel, *age*, s. 52.

⁶⁶ M.Zeki, *Maktul Şehzâdeler*, s.118 - Bazı kaynaklar ise Fransa Kralı XI. Louis'in tutucu olmasından ve Müslüman görmeye tahammülü olmadığından dolayı Hüseyin Bey ile görüşmeyi kabul etmediğini kaydederler. İ. H. Ertaylan, *age*, s. 176 – C. Baysun, *age*, s. 40-41.

sorunları görüşmek için İskender Bey'i görevlendirdi. Bayezid'in asıl amacı; Cem Sultan sorununu halletmekti. Bunun için de daha önceden yapmış olduğu tekliflerden fazlasını vaadetti. Hatta babasının almış olduğu yerleri bile iade etmeye hazır olduğunu bildirdi. Buna karşılık Venedikliler de Bayezid'in arzusunu yerine getirmek için ellerinden geleni yapacaklarını, olup bitenlerden de haberdar edeceklerini bildirdiler.

Bu arada Edirne'de II. Bayezid'in Napoli Krallığı'na karşı bir donanma hazırladığı söylentisi yayıldı. Bu hazırlıklara kimse ses çıkaramadı. Bayezid'in hazırladığı bu donanma, Napoli Krallığı ile Papa'ya karşı idi. Papa ile birlikte Napoli Krallığı'na karşı savaş durumunda olan Venedik, birden bire Papa ile Napoli Krallığı'nın anlaşması üzerine, Papa'ya düşman durumuna geldi. Venedik, Papa ve Napoli Krallığı'na karşı Sultan Bayezid'den yardım istedi. Bayezid, Fatih'in ölümünden sonra Otranto'nun Napoli Krallığı tarafından ele geçirilmesinden dolayı Napoli Krallığına karşı düşmanca duygular beslemekte idi. Bu sebeple bir an bile düşünmeden Venedik'in yardım isteğini kabul etti. Hemen donanma hazırlamaya başlandı. Casusları aracılığı ile durumdan haberdar olan Papa ile Napoli Kralı, Rodos Beyi'ne haber göndererek, Bayezid'i hazırlıklardan vaz geçirmesi ricasında bulundular. Bunun üzerine Rodos Beyi, Bayezid'e bir elçi gönderdi. Bu elçi aracılığı ile, Venediklilerin Bayezid'e tehlikeli bir oyun oynadıklarını, Hristiyan dünyasının birleşerek Osmanlı üzerine bir haçlı seferi düzenleyebileceğini, bu ordunun başına da Cem Sultan'ın getirilebileceğini bildirdi.⁶⁷ Hatta Rodos Şövalyelerinin de Hristiyan olmasından dolayı bu orduda yer alacağını söyledi. Sultan Bayezid, bu elçi vasıtasıyla karşısındaki tehlikenin ne kadar büyük olduğunu bir kez daha anladı. Bayezid, hazırlıkları saklamadı ve Rodos Beyi'ne donanmayı denize indirmeyeceğine söz verdi⁶⁸. Rodos Beyi bu vesile ile Avrupa'daki şöhretini de artırmış oldu. Bayezid ise Şövalyelerin reisine, hazine-i hümayunda saklanan Saint Jean Baptiste'e ait olduğu söylenen eli hediye ederek, ona

⁶⁷ Jhan Fredy, age, s. 30

⁶⁸ Sultan Bayezid bu donanmayı Ak Deniz'e çıkarmamakla birlikte, Kayıtbay'ın ordusuna karşı çarpışan kara kuvvetlerini desteklemek için kullandı. bk. Lefort, age, s. 166.

iltifatta bulundu. Rodos Beyi D'Aubusson'a bu başarısından dolayı Papa tarafından "Kilisenin Kalkanı" ve "Hristiyanlığın Halaskârı" unvanları verildi. Rodos Beyi, Sultan Bayezid ile devam eden dostluğu sayesinde pek çok çıkar elde etmekte idi. Bu dostluğun sonucunda ülkesinde emniyetli bir ortam oluştu ve ticaret gelişti. Tüccarları Türk korsanlarının saldırılarından kurtuldu. Ayrıca Bayezid'den alının altınlar ile adayı imar etti. Macar Kralı Matyas Korven ise, Cem Sultan'ı almak için Papa'ya ve D'Aubusson'a gönderdiği mektuplara cevap olamayınca, Osmanlı ile beş senelik bir anlaşma yaptı. Macar Kralı, bu kez kuzeyde bulunan düşmanı Almanya'ya yöneldi. Bu durum ise bir Haçlı Seferi düzenlemeyi düşünen Avrupa'yı telaşlandırdı⁶⁹.

Avrupa'da Cem Sultan meselesi ile ilgilenmeyen devlet kalmamış gibi idi. Macar Kralı Matyas, Napoli Kralı Ferrand, Ferrara Dükası Hercule I. d'Este, bu işte faaliyet gösterenler arasında idiler. Sicilya Kralı Ferraran ise bu konuda oldukça heyecanlıydı⁷⁰. Venedik Devleti ise Osmanlı ile aralarında sorun oluşturmak istemediği için ihtiyatlı davranıyordu. Rodos Beyi D'Aubusson ise Cem Sultan'ı Venedik'e verilmesi amacı ile teklifte bulundu. Fakat Venedik ne Avrupa devletlerini ne de Sultan Bayezid'i karşısına almak istemediği için bunu kabul etmedi. Venedik bir taraftan Papa'ya Cem'i almayı tavsiye ederken, bir taraftan da olan biteni Osmanlı'ya bildiriyordu. Macar elçisi bütün kuvveti ile Cem'i elde etmeye çalışırken, Venedik elçisi bunu engellemeye ve Floransa'yı işe karıştırmaya çalışıyordu. Avrupa'da bunlar olurken, II. Bayezid, Cem'in Mısır'da bıraktığı ailesini Kayıtbay'dan istedi. Fakat red cevabını alınca, daha önce de pek çok sorunun yaşandığı Memlûk Devleti'ne karşı savaş ilan etti⁷¹. Memlûklerle Osmanlılar arasında meydana gelen bu savaş, Rodos Beyi'ni de son derece telaşlandırdı. Çünkü; Bayezid Mısır'a giderken Rodos'u da kuşatabilirdi.

⁶⁹ C. Baysun, **age**, s. 42.

⁷⁰ Sicilya Kralı Ferraran, Rodos Beyine gönderdiği mektupta, "Katolik mezhebinin reisi olan Papa'nın vesair Hristiyan hükümdarlarının yardımıyla Türklere karşı büyük bir ordu hazırlayabileceğiz. Hem de yalnız müdafaada kalmayacağız, harbi Sultan Bayezid'in memleketinde icra edecek ve ona elimizden gelen fenalığı yapacağız" ifadelerini kullanmıştır. bk. Ahmed Refik, **age**, s.108.

⁷¹ C. Baysun, **age**, s. 44.

Cem Sultan'ı almak amacı ile harekete geçen Papa İnosan, her tarafa elçiler gönderiyordu. Papa, Cem Sultan'ı ele geçirdiği takdirde elde edilecek çıkarların peşinde idi. Şehzadenin muhafazasında Rodos Şövalyelerini görevlendirip, onu kendi malikhânesinde muhafaza etmeyi amaçlıyordu. Rodos elçileri ise Papa'ya cevaben bu mesele hakkında ellerinde bir talimatnâme olmadığını söylediler. Elçiler Papa'ya, Rodos Beyi'nin kardeşinin kardinal olmasını rica ettiler. Papa ise, Cem Sultan sorunun hallinden sonra bu işin güç olmayacağı cevabını verdi⁷². Hristiyan hükümdarları bir yere toplayarak Türklere karşı Haçlı Seferi hazırlamaya çalışıyordu. Bu ittifaka, Papa, Napoli Kralı, Milan Dükası, Floransa Cumhuriyeti dâhil olacaktı. Hatta, Türkler ansızın Sicilya'ya hücum etmesin diye Kastil Kralı'na bile haber verildi. Rodos Beyi D'Aubusson, bu ittifakı dikkatle takip ediyordu. Papa'nın bu birlik çalışmaları ve Haçlı Seferi başarıyla sonuçlanırsa, derhal Bâb-ı âli ile ilişkilerini kesecek ve Cem üzerinden uygulamayı düşündüğü siyaseti tatbîk edecekti. Bu ittifak oluşuncaya kadar D'Aubusson'un en çok dikkat ettiği şey, Türk donanmasının Akdeniz'e çıkmaması ve Rodos'un menfaatini doğrudan tehdit etmemesi idi. Halbuki Sultan Bayezid'in donanması Karadeniz'e çıkıyor, Kili ve Akkirman taraflarını Osmanlı'ya katıyordu. Rodos Beyi için bu faaliyetler o kadar önemli değildi⁷³.

Cem Sultan, Fransa'da bulunduğu dönemde (Kasım 1484) II. Bayezid'e bir arıza göndererek içinde bulunduğu durumdan şikayet etmiş ve bir an önce kurtarılmasını istemişti. Sultan Bayezid ise kardeşine Fransa'da kalmasının daha uygun olacağını belirten mektup gönderdi. Cem Sultan, ağabeysinin bu mektubuna karşılık, ne yapıp yapıp bir an önce yanına aldırmasını, her ne isterse yapacağını, Fransa'da kalmaktansa ölmeye razı olacağını bildirdi⁷⁴.

⁷² Ahmed Refik, **age**, s.101.

⁷³ Ahmed Refik, **age**, s.100.

⁷⁴ İ. H. Uzunçarşılı, " Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika", s. 466.

Osmanlı-Memlûk savaşlarının sona ermesinden sonra II. Bayezid, güneyde bulunan ordusunun geri dönmesini sağladı. Memlûk Devleti ile yapılan savaşın sona ermesine rağmen, nereye yapılacağı belli olmayan bir sefer için hazırlıklar devam etmekteydi. Venedikliler de Osmanlı'nın Mısır ile anlaşacağını duyunca, bu seferin İtalya'ya olacağına kesin gözle bakıyorlardı. Hatta bu sefere Mısır bile katılabilir diye düşünüyorlardı. Bu sebeple Venedik, Cem Sultan'ın bir an önce Papa'ya teslim edilmesini zorunlu görüyordu. Onlara göre Sultan Bayezid, kardeşinin İtalya'da, Papa'nın elinde olduğunu haber alınca bu arzusundan vazgeçecekti. Venedik, bu düşüncelerini ifade etmek amacı ile, Papa'ya bir elçi gönderdi. Gönderilen bu elçi VIII. İnosan'a, Cem Sultan'ı almak için Fransa Kralı ile yapılan görüşmelerin devam etmesi gerektiğini, hatta bu amacı gerçekleştirmek için para harcamak gerekirse bile bundan çekinmemesini, bu konuda Venedik'in de kendisine gizlice yardım edebileceğini anlatacaktı. Venedikliler bir elçiyi Papa'ya gönderirken diğer bir elçiyi de anlaşma yapmak amacı ile Bayezid'e gönderdiler. Bu elçi, donanmanın hangi amaçla hazırlandığını haber alacaktı. Venedik elçisi Bayezid'in huzuruna kabul edildikten sonra, Cem Sultan'ın Fransa'da olduğunu, sağlığının yerinde olduğunu, Macar Kralı'nın Cem Sultan'ı almaya çalıştığını hatta bu amaçla VIII. Şarl'a elçiler gönderdiğini, aynı zamanda Şehzâde'yi Papa'nın da almaya çalıştığını söyledi⁷⁵.

Fransa'ya Cem Sultan'ı almak amacı ile pek çok devletin elçisi gelmekte idi. Macar Kralı kalabalık bir elçi heyeti ile Cem Sultan'ı istemek üzere Fransa'da bulunuyordu. Hatta Mısır'dan Paris'e gelen bir elçi heyeti de Cem Sultan'ın kendilerine verildiği takdirde, Fransa Kralı'na yüz bin düka ödeyeceklerini bildirdi⁷⁶.

Papa'nın Fransa'ya göndermiş olduğu elçi ise Kral tarafından kabul edildi. Elçi, İtalya'daki iç karışıklıklardan bahsederek, durumun gittikçe kötüleştiğini anlattı. Fatih'in ölümünün bir şans olduğunu, aksi takdirde

⁷⁵ Ahmed Refik, **age**, s.112.

⁷⁶ S. Tansel, **age**, s. 54-55.

durumun daha da kötü ye gideceğini, Türklere karşı düzenlenecek Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşabilmesi için padişahın kardeşinin kendilerine avantaj sağladığını belirtti. Ayrıca Papa'nın bir donanma hazırladığını, fakat Türklere yalnız karşı koyamayacaklarını, bu sebeple Papa'nın bütün ümidin Fransa Kralı'na bağlandığını ve Kral'ın kendisine Cem Sultan'ı göndermek lütfünde bulunacağından şüphe duymadıklarını söyledi. Ertesi gün baş vekil elçilere, her türlü tedbir alındıktan sonra Cem Sultan'ın İtalya'ya götürülmesine Kral'ın razı olduğunu, fakat yolda hücum ile Şehzâde'yi ellerinden aldirmamalarını, Fransa Kralı'nın onayını almadan ne Papa'nın, ne de Şövalyelerin Cem Sultan'ı kimseye teslim edemeyeceklerini, bu şartları Şövalyelerin de kabul etmesi gerektiğini söyledi. Papa, Cem Sultan'ı ele geçirmek için acele ediyordu. Yalnız Papa değil, bütün Hristiyan dünyasını, II. Bayezid'in kendileri üzerine düzenleyeceği bir seferden oldukça endişeleniyordu. Papa'nın en büyük korkusu ise Türk donanmasının İtalya sahillerine çıkması idi. Diğer taraftan Avrupa'da kendisine yandaş arayan Bayezid Napoli Kralı ile anlaşmıştı. Bu anlaşmaya göre, Napoli Kralı Cem Sultan'ı ele geçirdiği taktirde, Bayezid'e teslim edecekti. Böylece Bayezid yönünü Venedik'e ve Papa'ya çevirmiş olacak, kendisi de rahatlayacaktı⁷⁷.

Sultan Bayezid, Fransa Kralı'nın Cem Sultan'ın başka bir devlete verilmesi için görüşmeler yaptığı haberini aldıktan sonra, Fransa Kralı'na bir elçi gönderdi. Kral elçiyi kabul etmedi. Kral, Cem Sultan'ın Papa'ya teslim edilmesi amacıyla, elli Fransız şövalyesini görevlendirdi. Artık devletler arası bir sorun haline gelen Cem Sultan'ı kendi başlarına koruyamayacaklarını anlayan Şövalyeler, gelişmeler karşısında kayıtsız kaldılar. Fransa Kralı'na göre şu durumda Cem Sultan'ı verilecek en uygun yer Papa idi. Bununla birlikte bir kakım tereddütleri de vardı. Mesela; Bir Haçlı Seferi oluşturulması halinde Papa'nın Osmanlı'yı püskürtecek kadar parası var mıydı? Diğer kafasına takılan soru ise Avrupa'daki Hristiyan devletler böyle bir sefer için bir araya gelebilecekler miydi? Yine de Türklere karşı Hristiyan alemini

⁷⁷ Ahmed Refik, **age**, s.129.

birleştirecek tek gücün Papa olduğunu düşünerek kararını verdi. Fransa Kralı ile Papa VIII. İnosan arasında bir anlaşma imzalandı (5 Ekim 1488). Bu anlaşmaya göre; Cem Sultan Papa'ya teslim edilecek, fakat Fransa Kralı'nın rızası olmadıkça başka bir devlete verilmeyecek ve Cem Sultan'ın şahsî güvenliği için Rodoslulardan oluşan muhafız kıtası olacaktı. Buna karşılık, Osmanlılar tarafından Cem Sultan için ödenmekte olan paranın on bin dükası Rodos'a bırakılacak, Rodos Beyi D'Aubusson'a kardinallik verilecekti⁷⁸.

Kral Şarl'ın bu kararından sonra Bayezid, bir çok vaadlerde bulunmak ve kıymetli hediyeler sunmak, böylece Cem Sultan'ın Fransa'da kalmasını sağlamak amacı ile Anatonio isminde bir Rumu elçi olarak görevlendirildi. Fransa'ya Cem Sultan için giden yalnızca Bayezid'in elçisi değildi. Napoli Kralı'nın ve Papa'nın elçileri de bu meseli için gelmişti. Türk elçilerinin Fransa'ya gelerek Kral ile görüşme yapması Papa'nın elçilerini telaşlandırdı. Papa'nın elçileri, Türk elçisinin yapacağı vaadlerden dolayı Fransa Kralı'nın fikrini değiştirmesinden korktular⁷⁹. Türk elçisi, Cem Sultan'ın Fransa toprağında bulunduğu sırada gösterilen ikramlardan dolayı teşekkürlerini bildirdikten sonra Osmanlı Devleti'nin her sene elli bin düka vermeye hazır olduğunu söyledi. Elçi Kral'a; Cem Sultan'ın Fransa'da kaldığı müddetçe, Sultan Bayezid'in rahat olduğunu, şimdi şehzâdenin İtalya'ya nakli ve Papa'ya teslimini haber alır almaz telaşlandığını, bununla beraber Cem sultan'a karşı yapılacak her lütfün Hıristiyanlığın zararına olduğunu anlattı. Kral da o derece endişelenecek bir durumun olmadığını, meclis vasıtasıyla verilecek kararın kendilerine tebliğ edileceğini söyledi. Ertesi gün Napoli elçisi ile Osmanlı elçisi Fransa Kralı tarafından tekrar kabul edildi. Osmanlı elçisi, Sultan Bayezid'in Fransa Kralı hakkındaki iyi düşüncelerini ve vaadlerini dile getirdi. Bunlar; Kudüs'ü Mısırlılardan alır almaz Kamama Kilisesi'nin, Hz. İsa'nın çarmıhda böğrünü delen mızrağın ve daha bir çok mukaddes eşyanın gönderileceğini belirtti. Bu istekler kabul edildiği ve Cem Sultan'ın muhafazasına devam edildiği taktirde bütün Hıristiyanlar ile barış

⁷⁸ S. Tansel, **age**, s. 54.

⁷⁹ İ. H. Ertaylan, **age**, 214.

yapılmaya hazır olunduğu, Fransa Kralına da düşmanlarına karşı yardım edileceği bildirildi. Fakat Cem Sultan'ın Papa'ya, Macar Kralı'na, Ferraran'a, Venedik Cumhuriyeti'ne verilmediği takdirde bütün Hristiyanlarla anlaşacağını ve hatta düşmanlarına karşı kendisine yardım için Fransa Kralı'nın sözlerinden çıkmayacağını ilave etti. Hristiyan devletlerden birine teslim edilecek olursa, Sultan Bayezid'in Mısır Sultanı ile anlaşacak, onunla Hristiyan devletleri rahat bırakmayacaklarını da dile getirdi⁸⁰.

Bu gelişmeler Fransa meclisinde görüşüldü. Meclis, Cem Sultan meselesinde ikiye ayrıldı. Meclisin bir kısmı Sultan Bayezid'in teklifini uygun görürken diğerleri bu tekliflere önem verilmemesini söylüyordu. Sultan Bayezid'in amacının, Papa'nın hazırladığı haçlı seferine mâni olmak olduğunu anlattılar. Onlara göre, Kamama Kilisesi'nin verilmesi gülünç bir teklifti. İnsan elinde olmayan bir şeyi nasıl verirdi? Keza Sultan Bayezid'in Kayıtbay'la birlikte hareket etmesi de mümkün görülmedi. Bundan başka, onlara göre Hristiyanların düşmanları tarafından teklif edilen bir anlaşmanın daimi olması mümkün değildi⁸¹.

Fransa Kralı VIII. Şarl tahta geçtikten bir süre sonra, Hristiyanlığın kutsal topraklarını kurtarmak amacıyla olduğunu ilan etti. Bu sırada Bizans'ın son imparatoru olan Constantin Dragoses'in yeğeni Avrupa'da bulunmakta idi. Bu kişi, Bizans İmparatorluğu üzerindeki bütün veraset haklarını noter huzurunda dört bin üç yüz dükaya Fransa Kralı'na sattı⁸². Bu satıştaki en büyük amaç ise Bizans İmparatorluğu'nu tekrar diriltmek olmalıdır. Cem Sultan İtalya'ya götürülür iken Fransa Kralı'nın adamı olan ve Rodos Şövalyelerinin arasında bulunan Givel adlı kişi Kral'a, Rodos Şövalyelerinin Cem Sultan ile aralarını açmaya ve görüşmelerini engellemeye çalıştıklarını anlattı. Bu gerçekleri öğrenen Fransa Kralı,

⁸⁰ II. Bayezid'in elçisi, Fransa Kralı'na; "Zat-ı şâhâneleri zandetmezler ki padişah kardeşinden korkar. Bilakis bir kardeş gibi sever. Fakat onun iyi kalbi olmadığını bilir. Eğer Fransa'dan çıkacak olursa, kendisine karşı hilekârlıklara teşebbüs edeceğinden çekinir. Şâyed Cem Sultan kendi eline geçecek olursa adâletin icabını nasıl tatbîk edeceğini bilir. İşte buna meydan bırakmamak için, şehzâdenin rahat rahat Fransa'da oturmasını istiyor." diyerek padişahın düşüncelerini belirtti. (bk. M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s.133)

⁸¹ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s.133.

⁸² İ. H. Ertaylan, **age**, s.228.

Napoli üzerine yürümeden önce Papa'ya adamlar göndererek Cem Sultan'ı geri istedi. Sultan Bayezid, Avrupa'da olup bitenleri öğrenmek amacı ile Kapıcıbaşı Mustafa Bey'i görevlendirdi. Mustafa Bey öğrendiklerini bir mektup ile Bayezid'e bildirdi. Bu mektupta; Fransa Kralı, Papa'ya bir elçi göndererek “ dedi kim, ol kişi (Cem Sultan) aslında benim elimde idi, sana verdim, imdi gel geru bana ver. Ben dahi alduğum kişiye vereyim. Eğer söyle virmezsen bari sat. Yüz bin Floriye değin talep ettiler. Bu sözler üzerine üç hafta danışık oldu. Ahar virmezüz deyu cevap virülüp elçi geri gönderildi.” denilmekte ve Cem Sultan için yapılan pazarlıklar anlatılmakta idi. Bunları öğrenen Bayezid, Fransa Kralı'nın amaçlarının kendi açısından ne kadar tehlikeli olduğunu ve Rodos Şövalyelerinin hâlâ Cem Sultan üzerinde oynanan oyunda rol oynadıklarını anladı. Daha önceden Fransa Kralı'na, Cem Sultan'ın Fransa'da kalmazsına karşılık yılda elli bin düka teklif etmiş olan Bayezid şimdi fikrini değiştirmişti. Çünkü; Venedik elçileri, Avrupa'daki casusları ve Napoli Kralı Fransa Kralı'nın asıl amaçlarını Bayezid'e anlatmışlardı. Papa ise, Cem Sultan'ı Fransa Kralı'na vermemeye kararlı idi⁸³.

E- OSMANLI - İTALYA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Bütün İtalya, Papa'nın Cem Sultan'ı İtalya'ya getirmek ve onu haçlı seferinin başına geçirmek istediğini öğrenmişti (1487). Fakat pek çok şehir devleti bu projeye katılmayı faydalı görmüyor, hatta gelişmelerden Sultan Bayezid'i haberdar ediyorlardı. Venedik her zamanki gibi iki yüzlü siyasetini devam ettiriyor, Cem Sultan'ın Papa ve Macar Kralı tarafından ele geçirilmek istendiğini Türklere haber veriyordu. Diğer taraftan da Cem Sultan'ın, Papa'nın elinde olmasının zorunlu olduğunu ve ancak Bayezid'in böyle kontrol edilebileceğini Papa'ya mektupla bildiriyordu. Aynı zamanda Fransa'daki Venedik elçisi, Cem Sultan'ın Fransa'da kalması, Papa'ya teslim edilmemesi konusunda büyük gayret harcıyordu⁸⁴.

⁸³ S. Tansel, **age**, s, 199.

⁸⁴ S. Tansel, **age**, s. 55.

Fransa Kralı Şarl ise, devletlerin Cem Sultan üzerinde bu kadar istekli olmasından dolayı tereddütlü idi. Bu istekliler arasında en uygun olanını Papa olarak görüyordu. Ancak Papa'nın Cem Sultan'ı alıp, İmparator Maximilian'a vereceği söylentileri ortaya çıkınca, fikri değişti. Bu dönemde Bayezid'in yapmakta olduğu savaş hazırlıkları, Hristiyan dünyasını telaşlandırdı. Özellikle, Osmanlı Devleti'nin Memlûkler ile barış yapacağı, iki devletin anlaşarak Hristiyanlara karşı cephe alacağı, Osmanlı'nın karadan ve denizden saldırıya geçeceği söyleniyordu. Rodos elçileri de krala bu konuda baskı yaparak, Cem Sultan'ın Papa'ya teslim edilmesini istediler. Sultan Bayezid, Cem Sultan'ın tekrar Rodos'a geri getirilmesi konusunda şövalyelere ısrar etti. Cem Sultan'ın tekrar Rodos'a getirileceğine dair D'Aubusson'dan söz bile aldı. Fakat D'Aubusson bu sözünde samimi değildi. Avrupa'daki karışıklıkları bahane ederek Bayezid'in elçisi olan İskender Bey'i oyaladı. Sultan Bayezid, teşebbüslerinden vazgeçmedi ve Cem Sultan'ın Rodos'a getirilmesi üzerinde ısrarla durdu, yine de bir sonuç alınamadı⁸⁵.

Cem Sultan'ın Fransa'da kaleden kaleye dolaştırılmasından sonra 5 Ekim 1488'de Fransa Kralı VIII. ile Şarl ile Papa VIII. İnnocent arasında bir anlaşma yapıldı ve bu anlaşma gereği Cem Sultan, Roma'ya gitmek üzere yola çıkarıldı. Cem Sultan yola çıktıktan sonra Fransa Kralı bilinmeyen bir sebepten fikrini değiştirdi. Cem Sultan Fransa'da bulunduğu süre içinde

⁸⁵Sultan Bayezid, Rodos Şövalyelerini tehdit ederek, Cem Sultan'ın tekrar Rodos'a getirilmesini istedi. Bu amaçla İskender adında bir elçi Rodos'a gönderildi. Rodos Beyi'nin oyalayan cevaplarına karşılık; "Şimdi ben anı bunda bulam dedim, ne hâl oldu, gene va'de hilaf oldu. Devletlü Hüdavendigâr hazretlerini katî incittün , gafil olmayasın bu işten" diyerek tehdit etti. Fakat bütün bu girişimler Bayezid'in oyalanması ile sonuçlandı. (bk. S. Tansel, *age*, s. 56)

Rodos Şövalyelerinin entrikaları sonucu Kral ile görüşememişti⁸⁶. Cem'in Fransa'da bir misafir gibi kalmasını istedi, ama iş işten geçmişti⁸⁷.

Cem Sultan, zorlu bir yolculuktan sonra Roma'ya yirmi mil uzaklıkta, Papa'nın oğluna ait bir hisara götürüldü. Daha sonra Roma'ya büyük bir törenle getirildi (13 Mart 1489). Papa ertesi gün, Hristiyan devletlerinin elçilerinin de bulunduğu bir divan topladı. Bu mecliste, Fransa, İspanya, Portekiz, Ceneviz, Venedik, Alman, Macar, Leh, Çek ve Rus elçileri bulunmakta idi. Cem Sultan meclise şövalyeler ve adamları ile geldiği zaman, Papa ayağa kalktı. Cem Sultan'ı samimi olarak karşıladı ve el sıkışıp kucaklaştı⁸⁸. Papa üç gün Şehzade onuruna ziyafet verdi. Daha sonra Cem Sultan ile özel görüştü⁸⁹. Papa, Cem Sultan'a Hristiyan memleketlerine gelmekteki amacını sordu. Cem Sultan ise Fransa'ya gitmek istemediğini, asıl amacının Macaristan'a geçmek olduğunu, bunun için Rodos Şövalyelerinin kendisine pasaport ve and verdiklerini, fakat sözlerinde durmayarak o güne kadar hapis hayatı yaşattıklarını anlattı. Cem Sultan, şimdiki amacının Mısır'a, ailesinin yanına gitmek olduğunu belirtti. Papa'da Cem Sultan'ın bu hazin halini görünce, ümit dolu sözler söyleyerek onu

⁸⁶ Cem Sultan Fransa'da Rodos Şövalyelerinin elinde bulunduğu dönemde, Kral'ın vezirleri Rodos Şövalyelerinden rüşvet alarak kralı kandırdılar. Kral şu Türk beyini getirin de bir de biz görelim dedikçe, "O huysuz bir adamdır, yanında kraldan söz açıldıkça hem krala, hem de dinimize küfreder ve ben oraya rızamla varmam; beni zorlarsanız da kendimi helâk ederim." diyor diye cevap verirlerdi. Şehzâde, Kral ile görüşmek istedikçe de " Sultanım, Fransa Kralı kendi pâ-yı tahtına Türk varlığını istemez ve benim memleketime Türk ayağı basmamıştır. Bastığını da istemem der" gibi karşılıklı yalanlar söyleyerek görüşmelerini engellediler. (**Vakıat**, s. 64-65)

⁸⁷ M. Zeki, **age**, s.136 İ. Hikmet Ertaylan ise Fransa Kralı'nın asıl amacının Cem Sultan'ı kullanarak Hristiyanların kutsal topraklarını kurtarmak amacıyla olduğunu belirtmekte ve Cem Sultan'ı geri istemekteki amacını bu sebebe bağlamaktadır. bk. **age**, s.228

⁸⁸ Rodos Şövalyeleri, Şehzâde'ye Papa ile buluşma tarzı hakkında telkinde bulundular. Şövalyeler Cem'e, Papa'nın yanına vardığında ayağını öpmesini teklif ettiler ve bunu bütün dünya padişahlarının yaptığını, vazgeçilmez bir kural olduğunu söylediler. Bunu kabul etmeyen Cem Sultan şövalyelere; bütün krallar Papa'nı ayağını öptüğü gibi beylerinin ve krallarınız, birbirleri ile buluştuklarında niçin küçükleri, büyüklerinin ayağını öpmez? Bilhassa bunların içinde Papa'dan daha önemlileri vardır, sorusunu sordu. Aldığı cevap ise; Papa'nın ayağını öpenler, ondan mağfiret bekler ve günahlarının affedilmesine delalet umarlar. Halbuki Papa'dan başka krallardan böyle bir şey beklenemez dediler. Cem Sultan ise; yalnız Allah'tan mağfiret umduğunu ve bu konuda Papa'ya ihtiyacı olmadığını, dinine ihanet etmektense ölmeyi tercih edeceğini söyledi. bk. **Vakıat**, s.44-45 Mehmed Zeki ise ayak öpme hadisesinden bahsetmeyerek teşrifâtçının, şehzâdeye kavuşunu çıkarmasını istediğini, fakat Cem Sultan'ın bunu kabul etmediğini, hatta diz bile çökmeyerek, yalnız elini kaldırarak selam verdiğini kaydetmektedir. bk. **Maktul Şehzâdeler**, s.139.

⁸⁹ Hoca Saadettin, **age**, s. 225.

cesaretlendirdi⁹⁰. Fakat yine de Papa'nın en büyük amacı; Haçlı Seferi düzenlemek ve Türkleri Avrupa'dan atmaktı. Bu arada Macar Kralı, Cem Sultan'ın kendisine verilmesindeki ısrarını sürdürüyordu. Papa'nın Türklere karşı düzenleyeceği haçlı seferinin başarıya ulaşabilmesi için bu zorunlu görülüyordu. Aksi taktirde Matyas Korven, Türklerle anlaşma yapacaktı. Papa Macar Kralı'nın bu teklifini memnurlukla karşılamakla birlikte, Cem Sultan'ı Fransa Kralı ve Rodos Şövalyelerinin oluru ile aldığı için, onlara danışmadan bir şey yapamayacağını söyledi. Papa'ya yalnız Hristiyan devletlerin onayı değil, aynı zamanda bütün Katolik hükümetlerinin de onayı lâzımdı. Meseleyi görüşmek üzere Hristiyan hükümetlerin bir çoğundan Roma'ya elçi göndermelerini istedi. Bu arada Macarların ısrarlarına karşılık, altı ay mühlet istedi. Diğer taraftan Cem Sultan'a saltanat davası için Macaristan'a gitmesini teklif etti ise de bu teklif Şehzade tarafından kabul edilmedi⁹¹.

Cem Sultan'ın Roma'ya gelişinden bir kaç gün sonra, Cem Sultan'ı korumakla görevli olan Şövalyelere bir Türk müracaat etti. Bu kişi, Bayezid'den kaçarak geldiğini, amacının yaşadığı sürece Cem Sultan'a hizmet etmek olduğunu söyledi. Yanına getirilen bu kişinin davranışlarını Cem Sultan samimi bulmadı. Papa'nın oğlunun emri ile adam yakalandı ve Napoli Kralı tarafından Cem Sultan'ı öldürmek amacı ile gönderildiğini itiraf etti. Cem Sultan'ı öldürmek amacı ile planlanmış bu oyunu, Napoli Kralı ve Sultan Bayezid birlikte hazırlamış olabilirlerdi. Çünkü; her iki devlette Fransa'da Cem Sultan'ı almak için girişimlerde bulunmuşlar, fakat alamamışlardı. Şimdi de Cem Sultan'ın Papa tarafından ya Mısır'a, ya

⁹⁰ İ. H. Ertaylan, **age**, s. 218.

⁹¹ Cem Sultan, Papa ile yaptığı özel görüşmede Mısır'a gitmek isteğini şu sözler ile belirtti; " Şimdi de huzurunuzda gelmiş bulunuyoruz. Âlemde adaletiniz söylenir; Adalet isteyenler her yerden buraya gelir, biz de mazlûmuz ve garipleriz. Bu denidünyanın lüzûmu kadar elemi ve mihnetini çektik. Rodoslular habis vücutlarına lâıyk mürüvvetsizlik ettiler. Umarım ki siz de şanınıza lâıyk keremi ve adaleti göstererek bu mihnetzedelere merhamet edeceksiniz ve beni anamın ve oğlancıklarımın bulunduğu Mısır'a göndereceksiniz". Papa ise "Mısır'a gitmek , saltanat sevdasından vazgeçtikten sonra olur. Ama sizin koğaladığınız maksat için Macaristan'a gitmek hayırlı olur" cevabını verdi. Cem Sultan ise ;" Şimdi ben sizin reynize uyararak Macaristan'a varacak olursam, Macar askeri ile birlikte ehl- İslâm üzerine yürümek icâb edecektir. Bu taktirde de din düşmanları ile birleştiğim için İslâm ulemâsı benim küfrüme hükmedecektir. Halbuki ben, dinimi Osmanlı memleketi için değil, bütün bir dünya saltanatı için bile vermem." diyerek Papa'nın bu isteğini geri çevirdi. (**Vakıat**, s. 47-48)

Venedik'e, ya da Macaristan'a verilmek istendiği söylentilerini yayılması üzerine birlikte böyle bir teşebbüste bulunma ihtimalleri büyüktü. Bunun yanında, Papa'nın haçlı seferi düzenlemek için çalışmalarına devam ettiği dönemde, Venedik'te bulunan memurundan, kendisine ve Cem Sultan'a bir suikast girişiminin olacağını haber aldı. Aristofano adlı bu kişiye Sultan Bayezid, Cem Sultan'ın ve Papa'nın içtikleri suyun zehirlenmesi amacı ile küçük bir şişe zehir vermişti. Yapacağı bu girişime karşılık kendisine ve adamlarına para sunulmuştu. Fakat Aristofano, Avrupa'ya geldikten sonra, bu işin ne kadar tehlikeli olduğunu anladı ve vazgeçti. Bunun da bir hile olduğunu anlayan papa bu kişiyi tutuklattırdı⁹².

Şehzâdenin Papa'ya teslim edilmesi, II. Bayezid'i son derece telaşlandırdı. Bayezid, Cem Sultan'ın serbest bırakılmasından ve yine kendisini uğraştırmasından endişeleniyordu. Bunun için İnosan'a elçi gönderdi. Bu elçi vasıtasıyla Rodos Şövalyeleri ile yapmış olduğu anlaşmayı papa ile de yapmayı istedi. Bu amaçla Kapıcıbaşı Mustafa Ağa, Papa'ya ve Cem Sultan'a verilmek üzere bir takım hediyeler ile kardeşinin muhafazası için mektupla birlikte Roma'ya gönderdi (20 Mayıs 1490)⁹³. Bu mektup ile Bayezid, Şehzâde'nin Roma'da muhafaza edilmesini Papa'dan rica ediyordu. Ayrıca Cem Sultan'ın üç senelik tahsisatını da getirmiş ve Papa'ya her sene kırk bin düka verileceğini padişah adına bildirmişti. Bu mektubun sunulmasından sonra Mustafa Ağa, Cem Sultan'ın sağlığını sorarak Şehzadeye iyi davranılmasını rica etti. Papa, Mustafa Ağa'nın isteklerinin cevabını, mecliste yapacağı görüşmelerden sonra bildireceğini söyledi. Bir kaç gün sonra papa elçiyi tekrar davet etti. Bu defa ki görüşme gizli oldu. Papa İnosan elçiye, II. Bayezid'in Şehzâde için Şövalyelerin reisine ne kadar para verdiğini sordu. Mustafa Ağa'nın söylediği miktar, Şövalyelerin reisinin kendisine söylediği miktardan daha fazla idi. Böylece Rodos Şövalyelerinin reisinin kendisini kandırdığını anladı. Mustafa Ağa Papa'ya, mektup ve hediyelerden sonra yüz yirmi duka altın da verecekti. Bu

⁹² İ H.Ertaylan, age, s. 219.

⁹³ Mustafa Ağa diye kaydedilen kişi, Bayezid'in son veziri Koca Mustafa Paşa'dır. Yavuz Sultan Selim'in tahta geçişinden sonra, Şehzade Ahmed taraftarı olduğu için katledilmiştir.

miktar, şehzadenin üç senelik masraflarına karşılık idi. Fakat Bayezid elçiye, paranın şehzâdenin görülmesinden sonra Papa'ya verilmesini tembîh etmişti. Şövalyeler ise elçinin, Şehzâde'ye gizli bir şeyler söylemesinden endişelenerek görüştürmek istemediler. Papa'nın ısrarı üzerine râzı oldular. Şehzâde, Mustafa Ağa'yı Vatikan Sarayı'nda, kendisine özel olarak yaptırılmış taht üzerinde karşıladı. Bayezid'in gönderdiği mektubu ve hediyeleri takdîm etti. Cem Sultan bu hediyelere itibar etmeyerek adamlarına dağıttı⁹⁴.

Roma'da Cem Sultan için oynanan bu oyunlar devam ederken Papa, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinden de çıkar sağlanmak isteniyordu. Bu amaçla savaş devam ederken Roma'da bir kongre düzenledi. Amacı; Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor durumdan faydalanarak Türklerin üzerine yürümektir. Bu kongrede, Osmanlı'ya karşı üç ordu oluşturulması kararı alındı. Bunlardan ilki; Papa kuvvetleri ile İtalyanlardan, ikincisi; Almanlar, Macarlar, Dağlar ve Polonyalılardan, Üçüncüsü ise Fransız, İngiliz ve İspanyollardan oluşturulacaktı. Kuvvetlerin bir kısmı Viyana'da, bir kısmı da Ankona, Brendizi ve Mesina'da toplanacaktı. Viyana'da toplanacak kuvvetler, Eflâk, diğerleri İlirya üzerinden Türklere saldırırken, haçlı donanması da Eğriboz ve Mora'ya hücum edecekti. Her ordunun başında bir kral bulunacak ve Alman imparatoru baş kumandan olacaktı. Bu makama Papa'yı uygun görenler de vardı⁹⁵.

Papa bu projeyi beğendi. Fakat Macar Kralı bu sırada öldü. Kral Matyas'ın ölümü Haçlı Seferi'nin de ölümü demektir. Papa bu emeline ulaşamadığı için son derece üzüldü ve hastalandı. Papa'nın hastalığı, bu defa da Şehzâdenin muhafaza sorununu ortaya çıkardı. Cem Sultan'dan yararlanmak isteyenler, Papa'nın ölümünden önce tedbirlerini almayı düşündüler⁹⁶.

⁹⁴ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s.147.

⁹⁵ S. Tansel, **agm**, s. 188.

⁹⁶ M. Zeki, **Maktul Şehzâdeler**, s.145.

Cem Sultan Roma'da günlerini geçirirken fakirlere sık sık sadaka vermesi üzerine Papa, onu Hristiyanlığa davet etti. Bunu kabul ettiği takdirde, oğlunu Mısır'dan getireceğini ve kendisine kardinallik vereceğini söyledi. Bu teklif, Cem Sultan'ı oldukça üzdü. Dünya saltanatına karşılık bile dinini değiştirmeyeceğini söyledi. Papa, Cem Sultan'ın bu metanetini oldukça takdîr etti. Çok geçmeden de Papa VIII. İnosan öldü. Yerine Roderico Borgia, Alexandre VI. adıyla papa tayin edildi ⁹⁷.

Bayezid, yeni Papa ile iyi ilişkiler kurmaya özen gösterdi ve gönderdiği elçi vasıtası ile cülûsunu tebrik etti. Bu elçinin bir diğer önemli görevi de Cem Sultan'ın muhafazası ile ilgili anlaşmaları yenilemektir. Bu amaçla Cem Sultan'ın masraflarının karşılığı olan parayı ve Cem Sultan'a iyi davranılması konusunda ricada bulunulan bir mektup getirdi. Papa, Bayezid'in mektubuna verdiği cevapta; tebrikten dolayı teşekkür ettiğini, barış içinde yaşamak için Hristiyan milletlere tecâvüz edilmemesi gerektiğini ve Cem Sultan'a son derece iyi muamele edildiğini bildirdi⁹⁸. Papa'nın değişmesine rağmen Haçlı Seferi düşüncesi hâlâ devam etmekte idi. Bu dönemde Türk akınlarından ve Osmanlı Devletinin yaptığı savaş hazırlıklarından rahatsız olan Venedik Papa'ya haçlı seferi konusunda ısrar ediyordu. Diğer taraftan Türk akıncıları Almanya ile olan sınır bölgelerinde İmparatora ait olan Krain, Körnthen'i yağmaladılar. Bu iki taraf arasında kanlı olayların meydana gelmesine sebep oldu. Türklere karşı yalnız savaşmayı göze alamayan İmparator Maximilian, yeni Papa'ya Türklere karşı ittifak kurulması gerektiğini bildiren mektup gönderdi. İmparator bu mektubunda; Fransa ve Napoli'nin arasındaki sorunların ortadan kaldırılarak, bunlarla birlikte Almanya, Macaristan ve Lehistan'ın birleşmesini, Papa'nın liderliğinde bir Haçlı Seferi'nin düzenlenmesini istedi. Bu ittifaka Mısır Sultanı'nın da katılmasının teklif edilmesini, katıldığı takdirde de Cem Sultan'ın ona verilmesini teklif etti. İmparatora göre; Osmanlı Devleti'nde çıkacak karışıklıklardan faydalanılmalı ve savaşın sonunda müttefiklerden her biri işgal ettiği toprakları almalı idi⁹⁹.

⁹⁷ C. Baysun, **age**, s. 53.

⁹⁸ S. Tansel, **age**, s. 62.

⁹⁹ S. Tansel, **agm**, s. 89.

II. Bayezid ise Avrupa'da olup bitenleri öğrenmek için Kapıcıbaşı Mustafa Bey'i görevlendirdi. Bir taraftan Papa'ya, diğer taraftan Napoli Kralı'na mektuplar gönderen Mustafa Bey, öğrendiklerini padişaha bir mektupla bildirdi. Mustafa Bey'in gönderdiği mektupta, Cem Sultan'ın Fransa Kralı tarafından tekrar geri istenmesi şu şekilde ifade edilmektedir ; “ Fransa Kralı bir elçi göndererek dedi kim, ol kişi (Cem Sultan) aslında benim elimde idi, sana virdim, imdi gel giru bana vir, ben dahî alduğum kişiye vereyim, eğer şöyle virmezsen bari sat, yüz bin filori ve iki yüz ve üç yüz nihayet dört yüz bin filorye değin talep ettiler. Bu söz üzerine üç hafta danışık oldu, ahir virmezüz deyu cevap virülüp elçi geri gönderildi”. denilmektedir. II. Bayezid mektuptan; Venediklilerin Avrupa'da oluşturulan ittifakın dışında kaldıkları ve Rodos Şövalyelerin oynanan oyunlarda rol almaya devam ettikleri sonuçlarını çıkardı¹⁰⁰.

Fransa Kralı Şarl ise, Türklere karşı daha büyük bir proje hazırlığı içinde idi. Bu projede Bizans'ın son imparatoru Costantine'nin yeğini Andria'dan Bizans tahtı üzerindeki hukukunu satın almış, kendisini imparator farz ederek planlarını ona göre gerçekleştirme girişiminde bulunmuştu. VIII. Şarl, 1494 Eylülünde, kuvvetli bir ordu ile İtalya'ya yürüdüğü zaman, amacı; Napoli Krallığı'na hâkim olduktan sonra Cem Sultan'ı beraberine alıp, Kudüs'e doğru bir haçlı seferi düzenleyecekti¹⁰¹.

Bu sırada II. Bayezid, aldığı etraflı bilgilerden dolayı Cem Sultan'ın Fransa Kralı'nın eline geçmesini engellemek için girişimlerde bulunmaya başladı. Biri Venedik'e, biri Napoli Kralı Alfanzo'ya, biri de Roma'ya olmak üzere üç elçi gönderdi. Roma'ya giden Osmanlı elçisi Cem Sultan için verilen senelik kırk bin altını muhafaza ediyordu. Elçi, yolda bir kale

¹⁰⁰ S. Tansel, **age**, s. 64.

¹⁰¹ C. Baysun, **age**, s.54 Vakıat ve Hoca Saadettin, VIII. Şarl'ın Haçlı Seferi isteğinden bahsetmeyerek, Cem Sultan'ın içinde bulunduğu duruma üzüldüğü için Roma seferini düzenlediğini kaydetmektedir. Hatta Fransa Kralı'nın Şehzâde'yi geri alabilmek için Papa'ya elçi gönderdiğini, bu elçinin kral adına Cem Sultan'ı istediğini ve Papa'nın bu elçiye oyalayıcı cevaplar vermesi üzerine sefere giriştiğini kaydetmektedirler. bk. **Vakıat** , s.56 - **Tacû't-Tevârih** s. 229.

kumandanının saldırısına uğradı ve bazı evraklarını ele geçirdiler II. Bayezid, bu olaydan sorumlu olarak Venedik teb'asını gördüğü için Venedik Doge'si Agostino'ya bir mektup yazdı. Bu mektupta; “ Aramızda bulunan dostluk ve sulh koşulları altında, tüccarlarımız aracılığı ile, kulum Kasım Çavuş'un başına gelenleri öğrendim¹⁰². Roma'ya giderken yolda karşısına hırsızlar çıktı ve üzerinde bulunan her şeyi aldıktan başka Roma elçisini de tutukladılar. Eksalansları sayesinde kulumun kaçtığı haberini aldım. Siz aramızda bulunan sulh ve dostluğa göre gerekeni yapınız. Bununla beraber bu olaya dahil olanların sizin teb'anızdan olduğunu öğrendik. Şimdi kulum Kasım'ı yollayıp, sıhhatiniz hakkında bilgi sahibi olmak istiyoruz. Bu olay hakkında bize bilgi verirsiniz memnun kalacağız. Aramızdaki dostluğa güvenerek bu ve buna benzer olayların bir daha tekrar etmemesini dileriz. Ekselanslarının yardımı ile çalınan mallar iade edilsin, Roma elçisi de salıverilsin (21 Ocak 1494)”¹⁰³ .

Sultan Bayezid, Papa'nın isteklerini yerine getirmek amacı ile Giorgio Buciardo adlı elçiyi ve Cem Sultan için istenilen kırk bin dükayı Roma'ya gönderdi. Elçi Papa'ya verilmek üzere Latince yazılmış bir mektubu da taşımakta idi. Fakat elçi Buciardo, Sinigaglio bölgesinde kumandan olan Jean de la Rovere tarafından yakalandı. Böylece paralar ile birlikte II. Bayezid'in Papa'ya gönderdiği mektupta ele geçirildi. Mektupta şöyle deniyordu; “ Elçiniz bana diğer hususlar meyanında Fransa Kralı'nın, halen elinizde bulunan kardeşim Cem'i elde etmek istediğini bildirdi. Bu hal bizim isteğimize uygun düşmeyeceği gibi sizin ve bütün Hristiyanlığın zararına olacaktır. Bu yüzden elçiniz Giorgio ile birlikte şu kanaata vardık ki sizin sükûnetiniz, menfaatiniz ve şerefınız için olduğu kadar benim arzularım bakımından Zât-ı Devletinizin uygun göreceği bir tarzda kardeşim Cem'i bu dünya sıkıntılarından kurtarmak ve ruhunu çok daha sükûnet bulabileceği başka âleme göndermek yerinde olur. Zât-ı devletiniz bunu icrâ etmek ister ve onun cesedini denizin bu tarafında herhangi bir yere gönderirse biz, zât- ı

¹⁰² Roma'ya giden elçinin adı Ahmed Refik'in Sultan Cem adlı eserinde Asım Bey, Cavit Baysun'un eserinde Hasan Bey olarak geçmektedir.

¹⁰³ Aldo Gallotta, **agm**, s. 24.

âlinize oğullarınız için bir mülk satın alabilmek üzere üç yüz bin düka vermeyi kabul ediyoruz. Bu parayı vazifelendireceğiniz kimseye, hatta ceset bize teslim edilmeden önce vermeye hazırız. Ayrıca size hayatımız müddetince samimi bir dost olarak kalacağımızı ve her lûtfu ve teşekkürü esirgemeyeceğimizi vadediyoruz. Bundan başka şunu da vadediyoruz ki ne ben, ne kullarım ve ne de ülkemdeki herhangi bir insan tarafından nasıl olursa olsun Hristiyanlara karşı bir güçlük çıkarılmayacak, bize veya tebaamıza eziyet edilse bile hiçbir Hristiyan'a ne denizde ne de karada hiçbir kötülük yapılmayacaktır. Emin olabilmeniz için ben Sultan Bayezid, Giorgio'nun huzurunda vadettiğim, tasdîk ettiğim ve yeminle kabul ettiğim bu mektuptaki hususları aynen yerine getireceğimi ve aksine bir harekette bulunmayacağımı tekrar yeminle teyid ederim"¹⁰⁴. II. Bayezid'in gönderdiği bu mektup, daha sonra Fransa Kralı VIII. Şarl'ın eline geçti¹⁰⁵.

Sultan Bayezid, bir taraftan da savaş hazırlıklarına devam ediyordu. Venedik Bayezid'in böyle bir hazırlık içinde olduğunu Napoli'ye haber verdi. Napoli Kralı, Türklerin karaya asker çıkarma ihtimallerine karşılık sahilleri kuvvetlendirdi. Padişahın bu hazırlıkları Papa'yı da telaşlandırdı. İstanbul'a gönderdiği mektuplarla, âdeta Cem Sultan'ı ileri sürerek tehdît etti. Bu dönemde İtalya'nın siyâsî durumu oldukça karışıktı. Fransa Kralı VIII. Şarl, İtalya seferine hazırlanıyordu. Türkler Erdel ve Nemçe topraklarına başarılı akınlar düzenliyorlardı. Vatikan'da ise sürekli eğlenceler düzenleniyordu¹⁰⁶.

O sırada Roma'da Fransız taraftarı Colonna ailesinin Cem Sultan'ı kaçırmak üzere planlar yaptığını duyan Papa, artık Rodos Şövalyelerine de güvenemedi. Çünkü onlar da aslen Fransız idi¹⁰⁷. Fransa Kralı'nın Roma üzerine yürüdüğünü haber alan Papa, Roma Nehri üzerinde, kendi hazinesinin de saklı olduğu kaleye (Sancta Angelo) Cem Sultan'ı hapsetti. Fransa Kralı altı ay sonra, Roma sınırına yaklaştı. Napoli Kralı, Papa'ya dost olduğu için, otuz kırk bin askerle yardıma geldi. Şarl, askerlerini her biri otuz

¹⁰⁴ S. Tansel, **age**, s.66.

¹⁰⁵ C. Baysun, **age**, s. 54.

¹⁰⁶ Ahmed Refik, **age**, s.192.

¹⁰⁷ C. Baysun, **age**, s. 53-54.

bin kişiden oluşan üç kol halinde Napoli Kralı üzerine yürüdü. Fakat Napoli Kralı savaşı göze alamayarak, Roma'ya dönünce, Fransa Kralı da bu kez Roma'yı kuşattı. Bir süre sonra Napoli Kralı ordusu ile birlikte memleketine geri döndü¹⁰⁸. 31 Aralık 1494'de Fransa Kralı İtalya'ya girdi. Cem Sultan ile birlikte st. Angelo Kalesi'ne kaçmış olan Papa, Fransa Kralı ile bir anlaşma yaptı.

Bu anlaşmaya göre Fransa Kralı'nın bütün şartlarını kabul eden Papa, yalnız iki şartını kabul etmiyordu. Bunlar; Cem Sultan'ın kayıtsız teslimi ve dört müstahkem mevki'nin verilmesi idi. Nihayet Papa, Cem Sultan'ın Şarl'a, altı ay müddetle verilmesine, Kral'ın derhal Papa'ya yirmi bin düka vermesine, altı ayın bitiminde, bir gün geçirmeden Şehzâdeyi teslimine dair Venedik ve Floransa bankalarının kefil olmalarına razı oldu. Daha sonra aralarında bir anlaşma yapıldı. Buna göre Cem Sultan, Kral'a teslim edilecek, Kral, Şehzâde'yi emniyetli bir şatoda ya da Papa ile Kral'ın belirleyecekleri bir yerde bulunduracaktı. Türklerin herhangi bir saldırısı karşısında, yine Papa ve Kral'ın ortak kararı ile kilise kalelerinden birine nakledilecekti. Türklerin Kilise arazisine saldırmaları halinde kral, Papa'ya yardım edecekti. Bayezid'in, kardeşi için verdiği kırk bin dükayı yine Papa alacaktı (Ocak 1495)¹⁰⁹.

Fransa Kralı, anlaşmadan üç gün sonra Cem Sultan ile görüşmek istedi. Bu görüşmede Papa, Cem Sultan'a; Fransa Kralı'nın kendisini götürmek istediğini söyleyerek bu konudaki düşüncesini sorduğunda Cem Sultan ümitsizliğini ve içinde bulunduğu kötü durumu dile getiren sözler söyledi¹¹⁰.

¹⁰⁸ **Vakıat**, s. 57; **Tacü't-Tevârih**, s. 230.

¹⁰⁹ Ahmed Refik, **age**, s.208.

¹¹⁰ Papa bu görüşme esnasında Cem Sultan'a; "Sizi Fransa Kralı alıp götürmek istiyor, ne buyursunuz beyim?" diye sordu. . Cem Sultan ise Papa'nın bu sözlerine karşılık; " Ben bey falan değilim; esir bir kişiyim. İster bunlar alsın götürsün, ister siz hapsedin." dedikten sonra, Papa utanarak; " Hâşâ, siz esir değilsiniz; şurada iki padişahzâdesiniz, Ben arada tercümanım" diyerek utancını bastırmaya çalıştı. (bk. **Vakıat**, s. 58)

Bu ziyarette hazır bulunan Sanutu'nun tasvirini, Ahmed Refik şöyle dile getiriyor; “ Şehzâde harbe fevkalade müste’ad, yavuz ve Türklerin mahbubu bir zât. Eğer mukadder olubda ki çok şükür olmadı, Bayezid’e galabe ederek Türkiye’ye padişah olsa ve kendi kardeşinden küçük olduğu halde, Sultan Mehmed’in bıraktığı mirasa konsa idi, bütün Hıristiyanlık âlemi, hatta bütün dünya zararını görürdü. Fakat Allah her şeyin çaresini gördü de Cem bizim elimize geçti¹¹¹.

Kral Şarl anlaşmayı imzaladıktan sonra Cem Sultan’ı teslim aldı ve Roma’dan ayrılarak Napoli üzerine yürümeye karar verdi (26 Ocak 1495). Papa, Şehzade ile aralarında sıkı bir dostluk ilişkisi olduğu için, oğlunun da onunla birlikte gitmesini istedi¹¹².

Fransa Kralı’nın hareketinden sonra, Napoli Kralı Alfonso’nun Sicilya’ya kaçtığı haberi geldi. Alfonso, Fransa Kralına karşı Osmanlı’dan ve İspanya’dan yardım istedi. Sultan Bayezid’e, Fransa Kralı’nın Cem Sultan’ı yanına alarak hızla ilerlediğini ve Osmanlı’ya savaş açacağını haber verdi. Buna karşın Bayezid, Çanakkale Boğazı’nı tahkîm ettirdi ve büyük bir ordu ile donanma hazırlamaya başladı¹¹³. Fransız kralı, İtalya’da hızla ilerlemeye devam ederken Sen Germano’ye geldikten sonra Cem Sultan hastalanmaya başladı. Şehzâde ölümünün yaklaştığını hissederek yanında bulunan adamlarına, kardeşi Sultan Bayezid’in, bütün ailesini görüp gözetmesini ve kendi cenazesinin Osmanlı ülkesine götürülmesinin vasiyet etti¹¹⁴.

Cem Sultan daha hasta olmadan daima “ Yarab , eğer din düşmanları beni bahane edip ehl-i İslâm üzerine varmak kastında bulunurlarsa beni o günlere erişirme, daha evvel canımı al, kabzeyle” diye dua ederdi. Nihayet duası kabul oldu ve Cem Sultan vefat etti (25 Şubat 1495) ¹¹⁵.

¹¹¹ Ahmed Refik, **age**, s. 210.

¹¹² Papa’nın bu istekteki amacı belki de şehzâdeyi daha sıkı gözetim altında tutmak idi.

¹¹³ Ahmed Refik, **age**, s. 212.

¹¹⁴ C. Baysun, **age**, s. 56.

¹¹⁵ **Vakıat**, s. 61.

Cem Sultan'ın vefatı üç gün gizli tutuldu. Papa, Cem Sultan'ın cesedini isterken, Sinan Bey, Şehzâde'nin vasiyetini yerine getirmek ve ölümünü Padişaha bildirmek için kılık değiştirerek kaçtı. Bayezid, kardeşinin ölümüne oldukça üzüldü ve İstanbul'da üç gün yas ilân edildi. Cem Sultan'ın bütün adamları bir yolunu bularak İstanbul'a geldiler ve Bayezid'e iltica ettiler.

II. Bayezid, Napoli'de bulunan Fransa Kralı'ndan Cem Sultan'ın tabutunun verilmesini istemesine rağmen, bu istek uygun görülmedi. Daha sonra tabut Gaeta'ya gönderildi. 1496'da şehir Napoli Kralı'na teslim olduktan sonra, kral cenazeyi Castella dell Ovo'ya nakletti ve cenazeyi ancak para karşılığı verebileceğini söyledi. Bir iki sene böyle geçtikten sonra, VIII. Şarl öldü, Yerine geçen XII. Louis, Napoli üzerine sefere karar verince , Napoli Kralı Osmanlı ile iyi geçinmeyi menfaatlerine uygun gördü ve Cem Sultan'ın tabutunu Türklere teslim etmeye râzı oldu. Tabut, Bursa'ya getirilerek Mustafa-yı Atîk denilen türbeye gömüldü¹¹⁶.

Cem Sultan'ın üç oğlu vardı. En büyüğü Oğuz Han, diğerleri Ali ve Murad'dı. Oğuz Han büyük babasının yanında rehin olarak bulunmuş, ve daha sonra Gedik Ahmed Paşa'nın himaye etmesiyle Bayezid bir süre hayatına dokunmamış, sonra da Gedik Ahmed Paşa'nın Edirne'de katlinden sonra O da Bayezid'in emriyle İstanbul muhafızı İskender Paşa tarafından öldürülmüştür¹¹⁷.

Cem'in diğer oğlu Murad, Mısır'da bulunan ailesinden ayrılarak, Rodos'a gitti ve Hristiyan oldu. Kendisine ayrılan Fondo Şatosu'nda yaşarken, Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos 'u fethinden sonra bulunarak oğulları ile birlikte katledildi. Kızları ve karısı İstanbul'a getirildi. Diğer oğlu Ali hakkında ise fazla bir bilgi yoktur.

Bunlardan başka Cem Sultan'ın, Fransa'da bir oğlu olduğu rivayet edilir. Hatta D'Aubusson buna inanarak, o zamanlar dört yaşında olduğu ve

¹¹⁶ C. Baysun, **age**, s. 64-65.

¹¹⁷ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, s.175.

Limoges’de bulunduğu söylenen çocuğu aldirmek için Fransa’ya adam bile göndermiş, Venedik hükümeti de fırsatı kaçırmak istemeyerek talepte bulunmuştur. Fakat bir süre sonra söylentinin asılsız olduğu ortaya çıkmıştır¹¹⁸.

Cem Sultan’ı kurtarmak için her çareye başvuran annesi Çiçek Hatun, Mayıs 1498’de Mısır’da vefat etti. Cem Sultan’ın kızı Gevhermülk Sultan, Kayıtbay’ın sonradan sultan olan oğlu Melikü’n-nâsır Mehmed ile evlendi. Mehmed, zulmü yüzünden iki yıl sonra katledildi ve Cem Sultan’ın kızı da dul kaldı. II. Bayezid, Gevhermülk Sultan’ı İstanbul’a getirerek vezir Sinan Paşa’nın oğlu Mehmed Bey ile evlendirdi¹¹⁹.

F- DİĞER AVRUPA DEVLETLERİ İLE OLAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Osmanlı Devleti’nin Balkanlara geçmesinden sonra bu bölgede hızla ilerlemesi Osmanlı- Macar ilişkilerinin bozulmasına sebep oldu. Yıldırım Bayezid döneminde Eflâk’ın Türk hakimiyetine girmesinden sonra Türk akıncıları Macaristan toprakları da saldırılarda bulunmaya başladılar. Macar Kralı Sigismund Bulgaristan üzerinde hak iddialarında bulunarak Osmanlı- Macar ilişkilerinin daha da bozulmasında etkili oldu (1392). Yine Yıldırım Bayezid döneminde Macar Kralı Sigismund, Türklerin Macaristan topraklarına kadar ilerlemesinden Bizans’ın kuşatılmasından ve Bulgaristan’ın tamamen Osmanlı topraklarına katılmasından dolayı büyük endişe duydu. II. İstanbul kuşatması sırasında Avrupa devletlerine elçiler göndererek yeni bir Haçlı ittifakının kurulmasını istedi. Macar Kralı Sigismund’un komutasındaki Haçlı kuvvetleri ile Osmanlı kuvvetleri Niğbolu önlerinde karşılaştı (Eylül 1396). Bu savaşta Haçlı kuvvetleri büyük bir yenilgiye uğradı.

Osmanlı Devleti ile Macaristan arasındaki mücadeleler Çelebi Mehmed ve II. Murad döneminde de devam etti. II. Murad döneminde Macarlar, Eflâk

¹¹⁸ C. Baysun, **age**, s. 67.

¹¹⁹ Adnan Giz, “Bahtsız Cem’in Bahtsız Kızı” **Yıllar Boyu Tarih**, Şubat 1983, Sayı:2, s. 2.

ve Sırbistan üzerinde koruyucu gibi davranarak bu bölgelerin Osmanlı ile ilişkilerini kesmek istediler. Fakat Aralık 1437'de Macar Kralı Sigismund'un ölümü üzerine taht mücadeleleri yaşandı. Bu durumdan yararlanmak isteyen II. Murad, Trasilvanya'ya kadar ilerledi. II. Murad döneminde Macarlarla yaşanan bir başka gelişme de Edirne-Segedin Antlaşması oldu (12 Haziran 1444) . On yıl süre geçerli olunmasına karar verilen bu antlaşmayı Macar Kralı olan Vladislas imzaladı. Fakat II. Murad'ın çocuk yaşta bulunan II. Mehmed'e Osmanlı tahtını bırakması, durumdan fırsat uman Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Macar Kralı Segedin Antlaşması'nı tanımayarak savaş kararı aldı. Osmanlı ordusu ile Macar Kralı'nın başında bulunduğu kalabalık Haçlı ordusu arasında Varna savaşı meydana geldi. Bu savaş Haçlı ordusu yenilgisi ve Macar Kralı'nın ölümü ile sonuçlandı.

Fatih döneminde Macarlar ile ciddi bir savaş meydana gelmese de Macarlar Osmanlı aleyhine sürekli çalışmalarına devam ettiler. Venedikliler ile Osmanlı'ya karşı ittifak oluşturdular. Bu ittifaka göre; Venedikliler Mora'da, Macarlar Bosna'da Osmanlı topraklarına saldıracaklardı. Fakat Fatih döneminde Veziriazam Mahmud Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerine Macarlar yenildiler.

II. Bayezid'in tahta geçmesi ile birlikte başlayan kardeşler arasındaki mücadeleden Macarlarda yararlanmak istedi. Macar Kralı, Cem Sultan'ı Osmanlı'ya karşı güttüğü siyasette koz olarak kullanmaya çalıştı. Cem Sultan, II. Bayezid ile Anadolu'da yaptığı mücadeleleri kaybettikten sonra bir süre Rodos'ta kaldı. Beş haftalık bir Rodos macerasından sonra Şövalyeler tarafından Fransa'ya götürülen Cem Sultan'ın kafasındaki düşünce Macaristan yolu ile Osmanlı topraklarına dönmektir ¹²⁰. Macar Kralı Matyas Korven, Cem Sultan'ın Rodos'a sığınmasının ardından O'nunla yakından ilgilendi. Şövalyelere Cem Sultan'ın kendisine verilmesi halinde her türlü yardımda bulunacağını vaadetti. Bir Taraftan Rodos Şövalyelerini iknaya çalışırken, diğer taraftan Papa'ya haberler göndererek Cem Sultan'ın

¹²⁰ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, s. 171.

kendisine verilmesi halinde, Hristiyanlara ait olan ve Osmanlılar tarafından ele geçirilen toprakları geri alacağını bildirerek iknaya çalıştı¹²¹. Fakat Şehzade'yi alma girişimlerinde başarılı olamadı. Bu arada Cem Sultan, Rodos Şövalyeleri tarafından Fransa'ya gönderilmesini çıkarlarına daha uygun bulmakta idi. Çünkü; Fransa Kralı XI. Louis'e güveniyordu. Kral ile birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'nin batı sınırından kardeşi II. Bayezid ile mücadele edebileceğini düşünmekte idi¹²².

Cem Sultan Fransa'nın Nice şehrine geldikten sonra kendisini muhafaza eden Rodos şövalyeleri ile görüşerek onlara Macaristan'a gitmek istediğini bildirdi. Fakat Rodos Şövalyeleri Fransa Kralı'nın izni olmadan hareket edemeyeceklerini, izin alınması gerektiğini söylemeleri üzerine adamlarından Nasuh Çelebi'yi Kral ile görüşmek ve izin almasını istemek için görevlendirdi. Fakat Şövalyeler, Nasuh Çelebi'yi yola çıktıktan sonra alıkoydular¹²³.

Fransa'da bulunduğu dönemde Cem Sultan'ı ele geçirmek için pek çok elçilik heyeti geldi. Bunların başında Macar elçileri bulunmakta idi. Macar elçilerinin Kral ile görüşmelerde bulunduğu dönemde, Papa'nın elçileri de aynı amaç için Fransa'da bulunmakta idiler¹²⁴. Papa'nın girişimleri sonucu Fransa Kralı, Cem Sultan'ı Roma'ya göndermeye razı oldu.

Cem Sultan İtalya'ya gittikten sonra Papa ile yaptığı görüşmelerde Anadolu'dan ayrılışındaki asıl amacının Macaristan'a gitmek olduğunu, bu amacını gerçekleştirmek için Rodos Şövalyelerine sığındığını fakat onların sözlerinde durmayarak esir hayatı yaşattıklarını dile getirdi. Cem Sultan, Papa ile olan görüşmelerinde Şimdiki amacının Macaristan değil, Mısır'a ailesinin yanına gitmek olduğunu belirtti. Diğer taraftan Macar Kralı Matyas Korven, Cem Sultan'ı almak ve amaçları için kullanmak fikrinden vazgeçmiş değildi. Bunu gerçekleştirmek için İtalya'ya da elçiler gönderdi. Cem

¹²¹ İ. H. Ertaylan, **age**, s. 148.

¹²² Ahmed Refik, **age**, s. 60.

¹²³ **Vakıat**, s. 26.

¹²⁴ S. Tansel, **age**, s. 54-55.

Sultan'ın kendisine verilmemesi halinde Osmanlı ile ittifakta bulunacağı tehdidini dahî dile getirdi. Papa ise Cem Sultan'ı vermeyi kabul etmekle birlikte Fransa Kralı ve Rodos Şövalyelerinden izin alınması gerektiğini söyleyerek Macar Kralı'ndan altı ay süre istedi.

Cem Sultan arasında yapılan görüşmelerde Papa, Cem Sultan'a Macaristan'a gitme teklifinde bulundu. Fakat Cem Sultan Macaristan'a gittiği takdirde, kendisinin Macar ordusu ile birlikte hareket ederek İslam dünyası üzerine sefer düzenleneceğini , bu durumda İslâm uleması tarafından küfrüne hüküm verileceğini, oysa Osmanlı saltanatı değil, dünya saltanatı için bile dinini değiştirmeyeceğini belirterek Mısır'a gitmek istediğini söyledi¹²⁵. Cem Sultan'ın Roma'da bulunduğu ve Papa'nın Haçlı Seferi için girişimlerini sürdürdüğü dönemde Macar Kralı Matyas Korven öldü. O'nun ölümü ile birlikte Haçlı ittifakı önemli bir destekçisini kaybetmiş oldu¹²⁶.

II. Bayezid ile Cem Sultan mücadelesinde rol oynayan devletlerden bir diğeri de Venedikliler olmuştur. Osmanlı Devleti ile Venedikliler arasındaki ilişkiler Fatih döneminde önemli bir aşamaya gelmişti. Fatih Bizans İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılmasından sonra yönünü İtalya üzerine çevirdi. Hatta Gedik Ahmed Paşa tarafından İtalya'nın Otranto kalesi alındı. Fakat II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan taht mücadeleleri ve Cem Sultan'ın Avrupalıların elinde bir koz olarak bulunması Osmanlı Devleti'nin de planlarının sonuçsuz kalmasına sebep oldu. Avrupa'nın en büyük deniz gücüne sahip olan Venedikliler ile Osmanlı arasındaki ilişkilerde savaşlar ve barışlar olarak devam etti.

İtalyan şehir devletleri içerisinde toprak olarak küçük, fakat ekonomik ve siyasî olarak önemli bir yere sahip bulunana Venedikliler, Ak Deniz'de kendilerine önemli rakip olarak gördükleri Osmanlı Devleti'nde yaşanan kardeşler arasındaki mücadelelerden çıkar temin etmeye çalıştı.

¹²⁵ Vakıat, s. 47-48

¹²⁶ M. Zeki, Maktul Şehzadeler, s. 145

II. Bayezid, Cem Sultan'ın Avrupa'da bulunduğu dönemde bu sorunu çözmek amacı ile kendisine müttefikler aradı. Bunların başında Venedikliler gelmekte idi. O dönemde Ak Deniz'deki en büyük güz olarak bulunan Venedikliler ile II. Bayezid arasında bir antlaşma yapıldı . Bu anlaşmaya göre Venedikliler Cem Sultan ile ilgili Avrupa'da yaşanan gelişmeleri Bayezid'e bildireceklerdi. Venedikliler, II. Bayezid ile kurmuş oldukları ittifaktan sonuna kadar yararlanmaya çalıştılar. Bir başka İtalyan şehir devleti olan ve rakipleri durumunda bulunan Napoli Krallığı'na karşı II. Bayezid'den yardım istediler. II. Bayezid, Otranto'nun elden çıkmasından sonra düşmanlık beslediği Napoli Krallığı'na karşı olan bu teklifi kabul etti ve donanma hazırlamaya başladı. Bu gelişmeleri duyan Papa ve Napoli Kralı, Rodos Beyi aracılığı ile Bayezid'in bu girişimden vazgeçmesini sağladılar¹²⁷.

Venedikliler, Osmanlı Devleti ile aralarında 1487'de imzalanan dostluk anlaşmasından sonra Cem Sultan meselesinde Osmanlı Devleti'ne karşı iki taraflı bir siyaset takip ettiler. Hatta Rodos Beyi Venediklilere Cem Sultan'ın kendilerine verilmesini teklif ettiği zaman Osmanlı Devleti ile aralarının bozulmasını istemedikleri için kabul etmediler. Diğer taraftan ise Papa'ya Cem Sultan'ı alması konusunda ısrarlarını sürdürdüler. Avrupa'da yaşanan Cem Sultan ile ilgili gelişmelerden II. Bayezid'i de sürekli haberdar ettiler¹²⁸.

II. Bayezid'in Venediklilere karşı yürüttüğü bu ihtiyatlı politika, 1495'e yani Cem Sultan'ın ölümüne kadar devam etti. Cem Sultan'ın ölümünden sonra II. Bayezid, Osmanlının Akdeniz'deki en büyük rakibi durumunda olan Venedikliler karşı savaş hazırlıklarını başlattı. Bundan sonra Venedikliler Osmanlı'ya karşı oluşturulan bütün ittifakların içinde yer aldılar.

¹²⁷ Lefort, **age**, s. 166

¹²⁸ C. Baysun, **age**, s. 44

SONUÇ

Taht mücadeleleri Osmanlı Devleti'nde , özellikle kuruluş ve yükselme dönemlerinde yoğun olarak görüldü. Saltanat müddeîlerinin çokluğu iç karışıklıklara sebep olurken devleti de parçalanmanın eşiğine getirdi. Osmanlı ülkesinde kamu düzeni diye bir şey kalmadığı gibi şehzâdeler tahtı ele geçirebilmek için, Osmanlıların düşmanları ile ittifak yapmaktan dahi çekinmediler. Bu mücadeleler sonucu merkezi otorite zayıfladı ve boş yere kardeş kanı dökülmesine, halkın zor durumda kalarak memleketin harap olmasına, devletin toprak kaybetmesine sebep oldu. Hanedan üyeleri, saltanatlarını sağlamaya çalışırken ve kardeşlerini bu haktan mahrum ederken, ülkeyi ve devleti büsbütün elden çıkarmaları da muhtemel olmakla birlikte, bu karışıklıklardan çıkarı olan devletlerin içinde bulundukları durum, Osmanlı'nın daha büyük tehlikelerle karşılaşmasına engel oldu.

Eski Türk devletlerinde görülen kut anlayışının bir gereği olarak tahta geçişte bir usulün olmaması Osmanlı Devleti'nde de devam etti. Bunun sonucunda taht mücadeleleri yoğun olarak yaşandı. Bazen baba-oğul, bazen amca-yeğen, en çok da kardeşler tahta geçmek amacı ile mücadelelerin içinde yer aldılar. Taht mücadeleleri XVII. yüzyılda, I. Ahmed zamanında kabul edilen, Osmanlı hanedanının en yaşlı üyesinin tahta geçmesini ön gören ve "Ekberiyet Sistemi" diye adlandırılan tahta geçiş usulünün uygulanmasına kadar devam etti.

Osmanlı Devleti'nde görülen taht mücadelelerinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biri de şehzadelerin etrafında bulunan ve onları tahta geçmek amacı ile kışkırtan devlet adamlardır. Osmanlı devlet adamlarının bir kısmının bey, bir kısmının ise devşirme kökenli olmaları aralarında rekabet ortamının yaşanmasında etkili oldu. İlk defa I. Murad döneminde görülen bu rekabet, Fatih Sultan Mehmed döneminde yeni bir boyut kazandı. Fatih, bey kökenli olan devlet adamlarının önde gelenlerini ortadan kaldırarak devlet yönetimini onların etkisinden kurtarmayı amaçladı.

Vezirlerin içinde bey kökenli olan yalnızca Karamanî Mehmed Paşa idi. Fakat II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan taht mücadelesinde bu iki unsur yine büyük rol oynadı. Cem Sultan bey kökenliler tarafından desteklenirken, II. Bayezid'in destekçileri ise devşirmeler oldu. II. Bayezid'in tahta geçmesi ve kardeşi ile yaptığı mücadeleleri kazanması, devşirmelerin devlet yönetiminde daha etkili olmasını sağladı.

II. Bayezid, kardeşinden erken davranmak suretiyle Osmanlı tahtına geçmiş böylece, Cem Sultan'ı hukukî olarak ortadan kaldırma hakkına da sahip olmuştu. Çünkü; Fatih döneminde çıkarılan Kanunnâme-i Âl-Osman'a göre, tahta geçen Osmanlı hanedan üyesi, devletin düzeni için kardeşlerini katledebilme hakkının da hukukî sahibi idi. Cem Sultan, hakimiyet mücadelesine girerken bir taraftan, hem eski Türk devlet geleneğine göre tahta geçme hakkının kendisinde de var olduğunu mücadele yolu ile ispatlamaya çalışırken, aynı zamanda hayatını kurtarmak için meşru müdafaa hakkını da kullanmış oldu. Bu sebeple Cem Sultan'ın yaptığı mücadele bir bakıma hayatta kalabilme mücadelesi olarak da değerlendirilebilir.

II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan ve Osmanlı Devleti'nin tahtını ele geçirmek amacı ile başlayan bu mücadeleler Doğuda ve Batıda bulunan ve Osmanlı Devleti'nin genişlemesini kendileri için büyük bir tehlike olarak gören devletlerin kardeşler arasında meydana gelen mücadelede rol almalarıyla farklı boyutlara ulaştı. Bunlardan biri de beyliğini tekrar diriltmeye çalışan Karamanoğulları idi. Karamanoğlu Kasım Bey, II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadele yaşanırken olayların gelişimini etkileyen kişilerden biri oldu. Osmanlı'da ortaya çıkan taht mücadelelerinin yönünü Rumeli'ne kaydırmak ve Anadolu'da ortaya çıkan boşluktan yararlanarak Karamanoğulları Beyliği'nin eski topraklarına sahip olmak istedi. Bu sebeptir ki Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınmasında ve Rumeli'de mücadele etme fikrinin ortaya çıkmasında Karamanoğlu Kasım Bey'in rolü büyük oldu. Fakat Cem Sultan'ın Avrupalı devletlerin elinde esir olmasıyla birlikte Kasım Bey'in umutları da boşa çıktı.

Osmanlı'nın gelişmesini çıkarlarına uygun bulmayan, bu sebeple hanedan üyeleri arasında yaşanan mücadelelerde rol olan devletlerden biri de Memlûklerdi. Memlûk Sultanı Kayıtbay, II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki taht mücadelelerini, Osmanlı Devleti tarafından Mısır'a düzenlenebilecek sefer için engel olarak gördü. Bu sebeple Cem Sultan'a bir hükümdar gibi davranarak mücadeleleri körüklemiş oldu. Cem Sultan'a gösterilen alaka, Osmanlı Devleti ile Memlûkler arasında 1485-1491'de yaşanan savaşın da başlıca sebebi oldu. Kayıtbay, şehzadeyi tekrar ele geçirebilmek için büyük gayret gösterdi ise de başarılı olamadı. Bununla birlikte Cem Sultan'ın Avrupa'da, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının elinde bulunması Kayıtbay'ın işine yaradı.

Rodos Şövalyeleri, Cem Sultan ile II. Bayezid arasında yaşanan taht mücadelelerinden en karlı çıkan devlet olmuştur. Rodos Adası, Cem Sultan tarafından, Avrupa'ya geçmek ve mücadelesini Rumeli'de sürdürmek için kullanabileceği bir köprü olarak düşünüldü. Oysa şövalyeler Cem Sultan'ı kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı'ya karşı kullanabilecekleri bir esir olarak gördüler. Ellerindeki bu esir ile Osmanlı Devleti'nin üzerlerine düzenleyebileceği seferden kurtulurken, aynı zamanda Bayezid'den ve başka kaynaklardan aldıkları paralarla maddî çıkar da sağladılar. Osmanlı şehzadesini önce Avrupa'da, Fransa'ya götürerek şatodan şatoya dolaştırdılar. Osmanlı'nın Avrupa'da kaydettiği genişlemeden endişe duyan devletler, Cem Sultan ile yakından ilgilendiler ve Şehzade'yi ele geçirmek amacı ile büyük çaba sarfettiler. Bunların başında Macar Kralı ve Papa gelmekte idi. Cem Sultan'ı ele geçirebilmek amacı ile Fransa'ya elçiler gönderdiler. Her ikisi de Avrupa'da Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenebilecek Haçlı Seferi'nde ön saflarda yer almak için uğraştılar. Fakat Cem Sultan'ın Papa'ya verilmesi ve haçlı seferi konusunda oldukça büyük çaba harcayan Macar Kralı Matyas Korven'in ölmesi, Macarların daha sonra yaşanan olaylarda fazla rol oynamalarını engelledi.

Cem Sultan'ın Fransa'ya götürüldüğü dönemde kral olarak XI. Louis bulunmakta idi. Cem Sultan'ın kendi ülkesinde olmasına rağmen kral, bu konu üzerinde fazla durmadı. Louis'in ölümünden bir süre sonra Fransa tahtına VIII. Şarl geçti. Yeni kral kendisini Hristiyan dünyasının Türklere karşı koruyucusu olarak gördü ve haçlı seferini bizzat düzenlemeyi planladı. Ancak daha önce Papa ile yapmış olduğu anlaşma gereğince Cem Sultan'ı Papa'ya vermişti. Cem Sultan ile birlikte düzenleyeceği seferin daha büyük ses getireceğini düşünen Fransa Kralı Roma'ya düzenlediği sefer sonucu Şehzadeyi ele geçirdi. Cem Sultan'ın Fransa Kralı'nın eline geçmesinden kısa bir süre sonra vefat etmesi, Fransa Kralı'nın emellerini gerçekleştirmesine engel oldu.

II. Bayezid, Cem Sultan'ın kendi aleyhine kullanılabileceği düşüncesinden dolayı Avrupa'ya karşı aktif bir siyaset takip edemedi. Avrupalıların elinde bulunan kardeşinin taht mücadelesi için her an Osmanlı topraklarına geri döneceğinden ya da Hristiyan dünyası tarafından düzenlenecek haçlı seferinde yer alacağından endişe duydu. Bu sebeple Cem Sultan'ın Avrupa'da bulunduğu dönemde politik açıdan çekingen darandı. Bu sebeple II. Bayezid dönemi, Fatih Sultan Mehmed dönemine bakıldığı zaman oldukça sönük geçti. Hatta bazı tarihçiler, bu dönemi yükselme dönemi içinde yaşanan duraklama dönemi olarak da nitelendirmişlerdir. II. Bayezid ise Rodos Şövalyelerine ve Papa'ya yüklü miktarda para ve hediyeler vererek, Cem Sultan'ın Anadolu'ya gelişini ve mücadeleye girişmesini engellemeye çalıştı. Osmanlı Devleti'ni siyasî olarak etkileyen bu olay, maddî açıdan da büyük kayıpların yaşanmasına sebep oldu. Yine de Avrupalılar II. Bayezid ve Cem Sultan arasında Osmanlı tahtını ele geçirmek için yaşanan bu mücadelelerden istedikleri sonucu alamadılar. Bunun en büyük sebebi olarak Avrupa devletlerinin birbirleri ile olan mücadeleleri, bunun sonucu olarak aralarında birlik sağlayamamaları gelir. Ayrıca Cem Sultan'ın dinine ve devletine olan bağlılığı da diğer önemli sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed Refik, **Sultan Cem**, İstanbul, 1923

Akgündüz, Ahmet; **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, C.I-II-IV, İstanbul, 1992

_____; **İslâm Hukukunda Kölelik- Cârîyelik Müessesesi ve Osmanlıda Harem**, İstanbul, 1995

Akman, Mehmet; **Osmanlı Devletinde Kardeş Katli**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1999

_____;"Önceki Hukukumuzda İsyan Suçu" **Hukuk Araştırmaları**, C.IX, sayı.1-3 (1995)

Akpınar, Turgut; "Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi'nin Mevsukiyetinden Şüpheler ve Bunlar Üzerinde Bazı Düşünceler", **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi** (28 Eylül 1985), İstanbul, 1985

Aktan, Ali, "Osmanlı Hanedânı İçinde Saltanat Mücadelesi ve Kardeş Katli", **T.D.T.D.**, sayı. 10

Akyüz, Vecdi; **Hilafetin Saltanata Dönüşmesi**, İstanbul, 1991

Arıkan, Zeki; "Osmanlı İmparatorluğunda Egemenlik Anlayışı", **Millî Egemenli ve Demokrasi Kurultayı**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1995

Arsal, S. Maksudî; **Türk Tarihi ve Hukuk**, İstanbul, 1947

Artuk, İbrahim; "Fatih Sultan Mehmed, Bayezid ve Cem Adlarına Kesilen Sikkeler", **Fatih ve İstanbul Dergisi**, sayı: 7-12, 1954

Aşıkpaşazade; **Tevârih-i Âl-i Osman**, İstanbul, 1332

Ateş, Toktamış; **Osmanlı Toplumunun Siyasî Yapısı**, Say Yayınları, İstanbul, 1982

Banarlı, N. Sami; “Niçin Öldürürlerdi?” **Osmanlılar Albümü**, (Haz. A. Dedeoğlu), C.1, İstanbul, 1981

Barkan, Ömer Lütfi; **XV ve XVI.ncı Asırda Osmanlı İmparatorluğu’nda Ziraî Ekonomisinin Hukukî ve Mâlî Esasları**, İstanbul, 1943

_____; “Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât Müesseselerinin Şer’iliği Meselesi”, **İÜHF Mecmuası**, C.IX, sayı: 3-4, İstanbul 1945

Bayatlı Mahmudoğlu Hasan; **Câm-ı Cem Âyîn**, (Sadeleştiren: Fahrettin Kırzioğlu) Türkiye Yayınevi, 1925-1949

Baysun, M. Cavit; **Cem Sultan’ın Hayatı ve Şiirleri**, Türk Klasikleri Serisi 7, İstanbul, 1946

_____; “Cem Sultan”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul, 1963

Danişmend, İ. Hâmi; “Gurbetnâme-i Cem Sultan”, **Fatih ve İstanbul Dergisi** II, sayı. 7-12, 1954

_____; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul, 1947

Donuk, Abdülkadir; “Türk Devletinde Hakimiyet Anlayışı”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi**, 1978-79, sayı. 10-11

Ergin, Muharrem; **Orhun Âbideleri**, İstanbul, 2004

Ersoylu, Halil; **Cem Sultan'ın Türkçe Divânı I**, İstanbul, 1981 (1001 T. Eser, No:157)

Ertan, Veli; “ Cem Sultan”, **Milli Kültür Dergisi**, C.3

Ertaylan, İ. Hikmet; **Cem Sultan**, İstanbul, 1951

Eyice, Semavi; “Sultan Cem'in Portreleri Hakkında”, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Yay., Cilt:XXXVII (Ocak 1973) sayı. 145

Feridun Bey; **Mecmua-ı Münşeat-i Feridun Bey**, C.I, İstanbul, 1274

Fredy, John; **Cem Sultan Biyografisi**, Yapı Kredi Yayınları

GALLOTTA, Aldo;” Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzâdesi ile İlgili Belgeler” (Çev: Mahmut ŞAKİROĞLU), **Tarih ve Toplum Dergisi**, Haziran 1986

Genç, Reşat; **Karahanlı Devlet Teşkilâtı**, Türk Tarih Kurumu Yay. , Ankara, 2002

Giz, Adnan, “ Bahtsız Cem'in Bahtsız Kızı”, **Yıllar Boyu Tarih**, Şubat 1983, sayı. 2

Gökbilgin, M. Tayyib; “Osman I.”, İA, C.IX

_____; “Savcı”, İA, C.X

_____;”Korkut”, İA, C.VI

Güldaş, Ayhan, “Fetret Devrindeki Şehzâdeler Mücadelesini Anlatan ilk Manzum Eser” **TDA**, s.72 (haziran1991)

Haddîdî; **Tevârih-i Âl-i Osman** (1299-1523), Haz: Necdet Öztürk, İstanbul, 1991

Halaçoğlu, Yusuf: **XIV-XVII: Yüzyıllarda Osmanlı'larda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998

J. Hammer; **Devlet-i Osmaniyye Tarihi** (Tercüme: M. Ata) İstanbul, 1330

Halil Halit; **Şehzâde Cem Vakasında Mesele-i Hamiyyet**, İstanbul, 1327

Hatemi, Hüseyin; **İslâm Hukukunda Devlet Yapısı**, İstanbul, 1970

Haydar Bey, **Vakıat-ı Sultan Cem**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1956

Hayrullah Efendi; **Osmanlı Devleti Tarihi**, (Haz: Zuhuri Danışman) İstanbul, 1994

Heper, Metin; "Osmanlı'da Devlet Geleneği", **Türkiye Günlüğü**, sayı. 13, 1990

Hoca Saadettin: **Tacü't- Tevarih**, Yay: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., 1979

İbn Kemal; **Tevârih-i Âl-i Osman**, VIII. Defter, (Haz:Ahmet UĞUR) Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1997

İnalcık, Halil: **Mehmed II. İ.A. C.28**

_____: **Mehmed I. İ.A. C.28**

_____: **Osmanlılarda Devlet, Hukuk, Adalet**, İstanbul, 2002

_____: **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, 1993

_____;” Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **AÜSBFD**, c.XIII, sayı. 2 (Haziran 1958)

_____; “Osmanlılarda Saltanat Verâseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle ilgisi”, **A.Ü.S.B.F.D.**, XIV/I, Ankara, 1959

_____; **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 1954

_____; “Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği”, **Türkiye Günlüğü**, sayı:58, Kasım-Aralık 1999

İsen, Mustafa- A. Fuat Bilkan; **Sultan Şairler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997

İsen, Mustafa; “Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü” **Türkiye Günlüğü**, sayı:58, 1999

Kafalı, Mustafa; **Makaleler**, (Yayına Haz: Semih Yalçın-Süleyman Özbek) Berikan Yayınevi, Ankara, 2005

Kafesoğlu, İbrahim: **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1977

Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa; **Osmanlı Sultanları Tarihi**, (Çev: Konyalı İbrahim Hakkı) İstanbul, 1947

Koçi Bey; **Koçi Bey Risalesi**, Yayına Haz; Yılmaz Kurt, Ankara, 1994

Kösoğlu, Nevzat: **Devlet/ Eski Türkler’de, İslâm’da ve Osmanlılar’da**, İstanbul, 1997

Köprülü, Fuad: **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991

_____;;**Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Ankara, 2002

_____;"Türk ve Moğol Sülalelerinde hânedân Azasının İdâmında Kan Dökme Memnuniyeti", **Türk Hukuk Tarihi Dergisi**,sayı.1

Mehmed Tevfik: **Şehzâde Cem**, İstanbul, 1327

Mehmed Zeki: **Maktûl Şehzâdeler**, İstanbul, 1332

Mumcu, Ahmet; **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, 2. baskı, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985

Mustafa Nuri Paşa: **Netayicü'l-Vukuât**, (Sadeleştiren;Neşet Çağatay), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987

Neşri: **Kitab-ı Cihannüma**,(Çev; F.R. Unat- M. Altay Köymen)Türk Tarih Kurumu yay., C.II, Ankara, 1957

Niyazi, Mehmed; **Türk Devlet Felsefesi**; İstanbul, 1993

Nizamü'l-Mülk; **Siyasetnâme**, (Çev: Nurettin Bayburtlugil), İstanbul, 1981

Oğuzoğlu, Yusuf; **Osmanlı Devlet Anlayışı**, İstanbul, 2000

Okur, Münevver; **Cem Sultan'ın Hayatı ve Şiir Dünyası**, Ankara, 1992

Öden, Z. Günal; "Anadolu Beyliklerinde Veliht Tayini", **Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı**, İstanbul, 1995

Ögel, Bahaeddin; **İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara, 1985

_____;**Türklerde Devlet Anlayışı**, Ankara,1982

_____;**Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, 1981

_____;**Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Ankara,

_____;**Türk Mitolojisi**, Ankara, 1971

Özcan, Abdülkadir; “Fatih’in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizam-ı âlem için Kardeş Katli Meselesi”. **İÜEFTD Fatih Sultan Mehmed’e Hatıra Sayısı**, sayı.33 (1982)

Özçelik, A. Selçuk; İslâmda Devlet Müessesesinin İnkişafı, **İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 1955, C..XX

Özdemir, M. Niyazi; **Türk Devlet Felsefesi**, İstanbul, 1993

Özel, Ahmet; **İslâm Hukukunda Ülke Kavramı, Dârü'l-İslâm – Dârü'l-harb**, İstanbul, 1988

Öztürk, Necdet; “Fetret Devri ve Osmanlı Hakimiyeti’nin yeniden Tesisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.9, Ankara, 2002

Sertoğlu, Midhat; “Sadr-ı Âzam Mahmud Paşa Fatih’in Büyük Oğlu Mustafa Çelebi’yi Neden Öldürttü?”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, sayı: 36, Aralık 1989

Solakzâde Mehmed Hemdemî; **Solakzâde Tarihi**, İstanbul, 1297

Sümer, Faruk; **Oğuzlar (Türkmenler)**, 2. Baskı, Ankara, 1972

Şihabettin Süleyman; “Sultan Cem, Hayatı ve Şahsiyet”i, **İctihat Mecmuası**, sayı:106-113, 1330

Şirvani, Harun Han; **İslâmda Siyasî Düşünce ve İdare Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, 1965

Tan, Turhan; **Cem Sultan**, İstanbul, 1948

Tansel, Selahattin; **Sultan II. Bayezid’in Siyasî Hayatı**, İstanbul 1966

Tekindağ, Şehabettin; “Fatih’in Ölüm Meselesi”, **Tarih Dergisi**, C.XVI

Turan, Şerafettin; **Kanunî Süleyman Dönemi Taht Kavgaları**, Ankara, 1997

Turan, Osman; **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, İstanbul, 1880

_____; “Eski Türklerde Ok’un Hukukî bir Sembol Olarak Kullanılması”, **Belleten** XXXV, 1945

_____; **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 1999

_____;”Barak Reis’in, Şehzâde Cem Meselesi ile ilgili olarak Savoie’ye Gönderilmesi”, **Belleten**, C.XXXIV, sayı.103

Taneri, Aydın ; **Türk Devlet Geleneği**, Töre Devlet Yayınları, Ankara, 1981

_____; **Türk Kavramının Gelişmesi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1983

_____; **Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilâtı**, Ankara, 1978

Tansel, Selahattin; İkinci Bayezid Hakkında Bazı Mütalaalar”, **Belleten** XXVII, sayı. 106

_____; **Sultan II. Bayezid’in Siyasî Hayatı**, İstanbul, 1966

Uçar, Şahin; **Türk Felsefesi Açısından İslâmda Mülk ve Hilafet**, Konya, 1992

Uluçay, Çağatay; **Taht Uğrunda Baş Veren Sultanlar**, İstanbul, 1961

_____; Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara, 1980

_____; ”Bayezid II. in âilesi”, **İÜFTD**, C.X, s.14 (Eylül1959)

Uzunçarşılı, İ. Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988

_____; **Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara, 1941

_____; **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988

_____; ”Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Osmanlı Hanedânına Mensub Şehzâdeler” **Belleten** Türk Tarih Kurumu Yay. C.XVII, Sayı;65-68,

_____; Cem Sultan’a Ait Beş Orijinal Vesika, **Belleten** C.XXIV, Sayı.95,(Temmuz 1960) Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1960

_____; ”Değerli Vezir Gedik Ahmed Paşa II. Bayezid Tarafından Niçin Katledildi”, **Belleten**, C.XXIV, sayı.115

_____;" Fatih Sultan Mehmed'in Veziri Âzamlarından Mahmud Paşa ile Şehzâde Mustafa'nın Araları Neden Açılmıştı?", **Belleten**, C.XXVIII, sayı.112

_____; **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Ankara, 1984

_____;**Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, Ankara, 1948

_____; **Çandarlı Vezir Ailesi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988

Ünver, Süheyl-Pakalın, M. Zeki; **Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem'in Türbeleri**, Bursa, 1946

Yılmaz, Muammer; **Cem Sultan**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996

Ziver Bey; **Rodos Tarihi**, Rodos, 1312.

EKLER

EK 1

II. BAYEZİD' İN VENEDİK DOGE'SİNE 27 AĞUSTOS 1482 GÜNÜ YAZDIĞI MEKTUP

Biz, Sultan Bayezid Han, Tanrı'nın inayeti ile Asya'nın ve Rumeli'nin büyük Sultanı vb. Yüksek, parlak ve samimi dostumuz Venedik Cumhuriyetine selam.

Çok iyi bir anı bırakarak ölen saadetlü babam, Sultan Mehmed Han'dan sonra, küçük kardeşim Cem ülkeyi ele geçirmek için bana karşı geldi. Bunun üzerine savaştık, Yenildi kaçtı ve Arabistan'a sığındı. Bununla beraber, Tanrının yardımı ile bütün hazine ve ülke, yani Rumeli ve Anadolu ki babamın hükmü altında idiler, benim emrim altına girdiler. Bütün vezirler ve vâliler, büyüklü küçüklü benim evrensel padişahlığımı, babamı tanıdıkları gibi ve hatta daha iyi bir şekilde, kabul ettiler. Adı geçen kardeşim oralarda kalamadı. Fakat bazı ahmak, hatta daha kötüsü müfsidler onu iğfal edip padişahlığa geçmeye tahrik ettiler. En büyük yardımı Kahire sultanı gösterince, tekrar bize karşı geldi. Ben de bunları duyar duymaz derhal kuvvetlerimi topladım. O sıralarda Ankara önlerine dek gelmiş olan ona karşı yürüdüm. O yöredeki hiç kimse ve ne de askerler ona hiçbir yardımda bulunmadılar. Bütün bunları gören mezkur Cem, sarp ve dağlık bir yöre olan Karaman'a kaçtı. Deniz'e yakın olan bu yerde onu kuşattım ve karadan çevirdim. Bu yüzden de oradan ayrılamadı. Gerekliği için hemen küçük bir gemiye bindi ve otuz kadar adamı ile birlikte Rodos adasına gitti. Bütün diğer adamları dağıldılar, kalanlar da yok edildiler. Şimdi edindiğimiz bilgilere göre Rodoslular onun için gemiler silahlandırıp, Mora Yarımadası'na veya Frengistan'a geçirip yeni karışıklıklar çıkartacaklar. Şimdi ise sizin arada yapılar ahd ü amanlara iyi bir niyetle uymanızın zamanı gelmiştir. Onun

nereye gideceğini öğrenip, yolda tutuklayıp ele geçiriniz. Bundan sonra adı geçen Cem, nerede ele geçecek olursa biz o tarafa harp ve savaş açmayacağız. Kaldı ki bizi iyi tanıyorsunuz. Tanrının inayeti ile babamın hazinesi, bütün kullar, teb'a ve küçük bütün yöneticiler ile ileri gelenler benim buyruğum altındadır. Adı geçen Cem, bütün bunları yapmaya kâdir değildir. Onu isterseniz tutuklamak sizin için güç değildir. Sonra da bütün denizin sizin ellerinizde ve gücünüz altında olduğunu biliyoruz. Eğer bunu yapacak olursanız, kuşandığım kılıç üzerine, oğullarımın ve babamın ruhu üzerine yemin ederim ki, bütün bana sorduklarınız ve istekleriniz ve kalbinizin isteklerini alacaksınız, hiç şüpheniz olmasın ki sahip olacaksınız. Bunun için de sâdık kulum sipahi oğlu Karagöz'ü gönderiyorum. Ona sarahaten her şeyi açıklayınız. Onunla birlikte ilerde yapılacak işleri haber vereceksiniz.

**Aldo GALLOTTA:" Venedik Devlet Arşivi'nde Osmanlı Şehzadesi
Cem ile İlgili Belgeler"**
(Çev; Mahmut ŞAKİROĞLU, Tarih ve Toplum Dergisi, Yaşayan
Türkologlar-XIV, 1986, s.23)

EK 2

II. BAYEZİD'İN 9.9.1482 TARİHLİ DOGE GIOVANNİ MOCENİGO'YA YAZDIĞI MEKTUP

Büyük Sultan ve büyük emir Bayezid Han'dan, Venedik Doge'si Giovanni Mocenigo'ya

Ekselansları, kardeşim Cem hakkında konulardan hiç birinin gizli kalmadığını bilmelidir. Buna karşı çıktığı hem birinci, hem ikinci çarpışmada onu yendim ve ülkemden kaçırttım. Tam elime geçirmek üzere iken bir gemiye binip kaçtı ve Rodos'a gitti. Şimdi orada olduğunu öğrendim. Şimdi sizin ekselanslarına, aramızda bulunan sulh gereği, güveniyor ve umuyorum. Şimdi sizin olanaklarınıza göre onu Rodos'tan kaçmağa engelliyeceksiniz. Çünkü bütün deniz geçitleri sizin eliniz altındadır. Onu ölü veya diri ele geçirmek için her şeyi yapınız. Denizde yok olması veya şaşırması da dünyayı sükuna kavuşturacak ve her türlü atışmadan kurtaracak. Cem'in bulunduğu her bir topluluk içinde gürültülü toplantılar ve harpler eksik olmaz. Ne var ki Allah'ın inayeti ile, babamın da lütfu ile bütün her kesin başı oldum. Halkım ve toprağım beni sultan yaptı. Babamın hazinesi şimdi benim elindedir ve babam gibi cihan padişahı oldum. Şimdi yeri ve göğü yaratan Allah için, kılıcım, kendimin ve oğullarımın başı için, babamın ruhu üzerine yemin ediyorum ki, bana bu iyiliği yapar da Cem'i canlı olarak ele geçirirseniz veya inandığım üzere onu kovup def ederseniz, bütün bana yazılı olarak gönderdiğiniz istekler yerine getirilecektir. Aynı şeyleri burada bulunan balyosunuza da tekrarladık ve söyledik. O da bunları anladı ve sanırım size de aynı mealde şeyler yazdı. Eğer onun kaçışına engel olursanız, sizin de buradaki işleriniz iyi gider. Çünkü bütün olayların tek nedeni o (Cem)dur. Dostlarımdan bazıları bana iyi bir arkadaşlık yanında sulh ve iyi olanaklar sağarlarsa, ben de evlâdlarıma bırakacağım yazılı emirler ile, bizim yanımızda yapılmış ebedî sulhün devam etmesini sağlayacağım Aynı koşullarda sulh istiyorsanız, oroya gelmiş olan

temsilcime haberleri yetiştirip, dönmesini sağlayın Bunlar aramızda bir giz olarak kalacak, kanımca başka bir tutum izlemeyeceksiniz.

**Aldo GALLOTTA:” Venedik Devlet Arşivi’nde Osmanlı şehzadesi
Cem ile İlgili Belgeler”**

**(Çev; Mahmut şAKİROğLU, Tarih ve Toplum Dergisi, Yaşayan
Türkologlar-XIV, 1986, s.23)**

EK 3

II. BAYEZİD'İN ELÇİSİ HÜSEYİN BEY'İN RODOS'TAN GÖNDERDİĞİ 9 NİSAN 1483 TARİHLİ ARIZASI SÜRETİ

Yüz haksar'ı ubudiyette koyup Astâne-i âlempenaha arz-ı bendegi oldur ki emr-i âli mûcibince Muğla'ya geldikte esbabi bitemam Muğla kadısına ber veh-i emanet konulduktan sonra içerü Rodos'a geçdük. Megal Mastori ile buluşup cemi-i emr-i pâdişai arz olunup ala vefkil meram kabul edip mukarar ve musaddak tuttular; evvela kırk bin filoriyi kabul edip dergâh-ı muallaya cevabın yazdılar. Andan bir kulinızı Frenceye iledüp getürmesine mütekeffil oldılar. İnşallahü'l-aziz bâdehu kırk bin filori üzre Cem'i koyuvermeyüp saklamasın ve ol filori ile anın tedarikin görmesin ve orada hilaf, hile olmamasına İncillerine biz kulunuz kendü elimizle yemin ettirdik ve mezkûrin üzre misaknâme alup ilyas Bey kulunuzla irsal olundu

İnşallahü'l-aziz ol dahi ulak ardınca dört biş günden sonra vâsıl ola ve bu mühimme kefalet için üç kişi virelim dedikten sonra Hacı İbrahim dirler ki evvelden bile gelüp gider, Sultanım'ın malumıdır, giru biz kulunuzla bile geçüp ekser Rodos'ın mühim fakirlerin bilür. Mezkûr Hacı İbrahim ihtiyar ettiği üç kişi virdiler; üçüne dahi kendü boyun (kefil) olup bile alup çıktım. Muğla kadısı mezkûr filoriyi getürüp bize teslim ettikte mezkûr boyunları (kefilleri) kadıya ve sancak beği ademisine teslim olunup mezkûr Hacı İbrahim'in dahi buyunluğun sicillatına kayd ittirelim ve biz kulunuz dahi meblağı alıp teslim itmesine gittiğimiz sebepten mezkûr arznâme Nasuh kulunuzla irsal olındı. Bâdehu ne vâki olursa İlyas Bey kulunuzla arz olına. Baki devlet-i ebedi ve saadet-i sermedi daim ve kaim bâd bihörmət-i ve Muhammedin âlih'l-emcad. Tahriren fi gurre-i Rebiul-evvel sene 888

(İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika,
Belleten, Cilt XXIV, Sayı 95(Temmuz 1960) T.T.K. Ankara 1960)

EK 4

FRANSA'DA BULUNDUĞU SIRADA CEM SULTAN TARAFINDAN SULTAN BAYEZİD'E GÖNDERİLEN KASIM 1484 KASIM TARİHLİ CEVABÎ ARIZA

- 1- Hazret-i mekremet meab? Bieyyam-ı kâmyab
- 2- iftihar üs selâtin ül fiham ve ihtilar ül havakin ül izam essârim samsam
kâkibü alâ? el makam
- 3- elmahsus bi avâtıf-ı zehî? El melikül allâm dâme ömrühu ilâ
yevmilhaşr vel kıyam tahiyât-ı safiyât-ı
- 4- anber nesim ve teslimât-ı vâfiyât-ı abher şemim irsal olunduktan
sonra arz olunan oldur ki
- 5- şimdiki halde mektub-ı şerif irsal idüp bize bu diyarda eğlenmek
suretini göstermişsiz
- 6- imdi malûm ola ki Vallahilazim ve billahilkerim benim bu diyarda
eğlenmeye bir dem
- 7- ve bir saat rızam yoktur. Öyle olsa lûtfedüp kemal-i kereminizden -----
-----nazar
- 8- idüb ve bizim ile itdüğünüz ahd-ü peymanı yadidüp ve Hıristiyan
beyleri içinde
- 9- iyilük ile adınız çıkmış iken kendünize bîvefalık töhmetin ittirmeyüp
- 10- vesizlerin gibi padişahların adl ve insafına na lâyük ise ona göre amel
idüp
- 11- bari bu hususta benim rızam üzere olup ebette beni huzur-ı şerifinize
- 12- yetiştirmek her ne veçhile mümkün ise öyle idesiz, zira ki bu
taraflardan
- 13- hiç liveçhin minelvücu hayır görölmedi ve görölmek ihtimali dahi yok.
İmdi heman
- 14- hayırlısı oldur ki biz anda sizlerin yanına varup her neyi ki maslahat
görürseniz

- 15- anın ile âmil olup şol ki Müslüman beyleri gayretine lâyıktır bize edip ve şol ki
- 16- Hıristiyan beyleri içinde sizlerin gayretine ve eyü adına lâyıktır sizler
- 17- eda edip filcümle her ne ki vech ise öyle idesiz. Ama lütfedip bu hususta
- 18- bir türlü dahi tedarik itmeyesiz ki vallah ölmeme razıyım bu diyarda ayruk durmağa
- 19- razı değilim şöyle bilüp ana göre tedarik idüp behemehal bizi anda iletmeğe himmet idesiz.
- 20- ve dahi lütfedip Yahşioğlu kulunuzun cemaati tarafından nazar-ı merhametiniz diriğ buyurmıyasız
- 21- Ben onun hizmetinden hoşnudum; öyle olsa gerektir ki sizler dahi hatırmuz için anın cemaatini hoşnud idesiz
- 22- Tahriren fi evail-i zilkâde min şühur sene 889 min hicretin nebeviyye

**İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika,
Belleten, Cilt XXIV, Sayı 95(Temmuz 1960) T.T.K. Ankara 1960**

EK 5

İSKENDER PAŞA TARAFINDAN YAZILAN OĞUZ HAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ İLE İLGİLİ MEKTUP

İsmail Hikmet ERTAYLAN, Cem Sultan, İstanbul, 1951

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde görülen taht mücadelelerinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan biri de şehzadelerin etrafında bulunan ve onları tahta geçmek amacı ile kışkırtan devlet adamlardır. Osmanlı devlet adamlarının bir kısmının bey, bir kısmının ise devşirme kökenli olmaları aralarında rekabet ortamının yaşanmasında etkili oldu. İlk defa I. Murad döneminde görülen bu rekabet, Fatih Sultan Mehmed döneminde yeni bir boyut kazandı. Fatih, bey kökenli olan devlet adamlarının önde gelenlerini ortadan kaldırarak devlet yönetimini onların etkisinden kurtarmayı amaçladı. Vezirlerin içinde bey kökenli olan yalnızca Karamanî Mehmed Paşa idi. Fakat II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan taht mücadelesinde bu iki unsur yine büyük rol oynadı. Cem Sultan bey kökenliler tarafından desteklenirken, II. Bayezid'in destekçileri ise devşirmeler oldu. II. Bayezid'in tahta geçmesi ve kardeşi ile yaptığı mücadeleleri kazanması, devşirmelerin devlet yönetiminde daha etkili olmasını sağladı.

II. Bayezid ile Cem Sultan arasında yaşanan ve Osmanlı Devleti'nin tahtını ele geçirmek amacı ile başlayan bu mücadeleler Doğuda ve Batıda bulunan ve Osmanlı Devleti'nin genişlemesini kendileri için büyük bir tehlike olarak gören devletlerin kardeşler arasında meydana gelen mücadelede rol almalarıyla farklı boyutlara ulaştı. Bunlardan biri de beyliğini tekrar diriltmeye çalışan Karamanoğulları idi. Karamanoğlu Kasım Bey, II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki mücadele yaşanırken olayların gelişimini etkileyen kişilerden biri oldu. Osmanlı'da ortaya çıkan taht mücadelelerinin yönünü Rumeli'ne kaydırmak ve Anadolu'da ortaya çıkan boşluktan yararlanarak Karamanoğulları Beyliği'nin eski topraklarına sahip olmak istedi. Bu sebeptendir ki Cem Sultan'ın Rodos Şövalyelerine sığınmasında ve Rumeli'de mücadele etme fikrinin ortaya çıkmasında Karamanoğlu Kasım Bey'in rolü büyük oldu. Fakat Cem Sultan'ın Avrupalı devletlerin elinde esir olmasıyla birlikte Kasım Bey'in umutları da boşa çıktı.

Rodos Şövalyeleri, Cem Sultan ile II. Bayezid arasında yaşanan taht mücadelelerinden en karlı çıkan devlet olmuştur. Rodos Adası, Cem Sultan tarafından, Avrupa'ya geçmek ve mücadelesini Rumeli'de sürdürmek için kullanabileceği bir köprü olarak düşünüldü. Oysa Şövalyeler Cem Sultan'ı kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı'ya karşı kullanabilecekleri bir esir olarak gördüler. Osmanlı şehzadesini önce Avrupa'da, Fransa'ya götürerek şatodan şatoya dolaştırdılar. Cem Sultan'ın Papa'ya verilmesi ve haçlı seferi konusunda oldukça büyük çaba harcayan Macar Kralı Matyas Korven'in ölmesi, Macarların daha sonra yaşanan olaylarda fazla rol oynamalarını engelledi.

Louis'in ölümünden bir süre sonra Fransa tahtına VIII. Şarl geçti. Yeni kral kendisini Hristiyan dünyasının Türklere karşı koruyucusu olarak gördü ve haçlı seferini bizzat düzenlemeyi planladı. Ancak daha önce Papa ile yapmış olduğu anlaşma gereğince Cem Sultan'ı Papa'ya vermişti. Cem Sultan ile birlikte düzenleyeceği seferin daha büyük ses getireceğini düşünen Fransa Kralı Roma'ya düzenlediği sefer sonucu Şehzadeyi ele geçirdi. Cem Sultan'ın Fransa Kralı'nın eline geçmesinden kısa bir süre sonra vefat etmesi, Fransa Kralı'nın emellerini gerçekleştirmesine engel oldu.

ABSTRACT

One of the effective elements in the formation of the struggles for the sake of throne is the statesmen around the shahzadachs. These statesmen were inciting them to ascend the throne. The difference between the Ottoman statesmen who originated from the “bey” (master) and the others who originated from the pickings were effective on the competition among them. This competition which were seen at the outset in the I. Murad epoch, acquired a new aspect in the Fatih Sultan Mehmed’s epoch. Fatih aimed to rescue the state government from thair influence by doing away with the foremost of them. The only one who originated from the beys among the viziers was Karamani Mehmed Pasha. But in the throne struggle between the II. Bayezid and Cem Sultan, these two elements had still a great role. While the Cem Sultan were supported by the bey originated statesmen, II. Bayezid’s supporters were the pickings. II. Bayezid’s ascending to the throne and winning the struggle with his brother caused to increase the influence of the pickings on the state government.

After the other states which were situated at west & east and assess the Ottoman state’s extension as an important for themselves have a part in these brother struggles, these struggles for the sake of the Ottoman throne between II. Bayezid gained new aspects. One of these states was Karamanoğulları. Their ruler Karamanoğlu Kasım Bey was one of the most important figures who has a direct influence on the development of the events related to the struggles between II. Bayezid and Cem Sultan. He intended to direct these throne struggles to wards Rumelia and by profiliting from the emptiness in Anatolia tried to regain the Ottoman lands which were the former territory of the Karamanoğulları Beyliği. Therefore, Karamanoğlu Kasım Bey have a great part in the refuge of the Cem Sultan to the Rhodes Chevaliers and the formation of the struggle in Rumelia. But after the Cem Sultan’s captivitiy under the control of the European states, Karamanoğlu Kasım Bey’s hopes were disappointed.

Rhodes Chevaliers were the most profitable state in the throne struggles between Cem Sultan and II. Bayezid. Cem Sultan considered the Rhodes Island as a bridge to pass the Europe and continue his struggle in Rumelia. But the Chevaliers saw the Cem Sultan as a captive that they could use against the Ottoman State for their own benefit. The handing over of the Cem Sultan to the Pope and the death of the Hungarian King Mathias Korven who had really strived greatly for a crusade against Ottoman State, obstructed the Hungarians to take other parts in the events.

When the Cem Sultan had been taken to France, the king was XI. Louis. In spite of the Cem Sultan were in France, the king was not interested in this matter. Some while after the Louis's death, VIII. Charles ascended the French Throne. The new king saw himself as the guardian of the Christian world against the Turks he planned to arrange a crusade in person. But he had handed over the Cem Sultan to the Pope according to the former treaty he had signed with the Pope. The French King thought that if he arrange a crusade with Cem Sultan, that would be more effective and have much repercussions. So he arranged a military campaign over the Rome and got hold of the shahzadah. But Cem Sultan's death just after he captured by the French King obstructed the French King to realize his dreams.